

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
cluster Gamma**
voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg-
Fontys Hogescholen**

**De kracht van
kennis.**

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
cluster Gamma**
voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg-
Fontys Hogescholen**

CROHO nr.35201, 35197, 35411, 35202,
35203 35441,

Hobéon Certificering

Datum

25 april 2016

Kernpanel:

Drs. R.B. van der Herberg, Drs. H. Ploeger, Drs. H.M. Claessen

Referent:

Drs. J.J.M. Geldens

Vakpanel:

Prof. Dr. J.F.M. van der Vaart,

Drs. A.W.G. Hoevers, Dr. P. Vermeer,

Studenten:

T.J. Jansen (kernpanel), N. Verbraak

Secretarissen:

G.C. Versluis (kernpanel), D.P.M. de Koning MSc,

Drs. G.W.M.C. Broers

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	9
3.	INLEIDING	13
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	17
5.	ALGEMEEN EINDOORDEEL	35
6.	AANBEVELINGEN	37
	AARDRIJKSKUNDE	39
7.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN AARDRIJKSKUNDE	41
8.	ALGEMEEN EINDOORDEEL AARDRIJKSKUNDE	53
9.	AANBEVELINGEN AARDRIJKSKUNDE	55
10.	SCORETABEL AARDRIJKSKUNDE	57
	GESCHIEDENIS	59
11.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	61
12.	ALGEMEEN EINDOORDEEL GESCHIEDENIS	73
13.	AANBEVELINGEN GESCHIEDENIS	75
14.	SCORETABEL GESCHIEDENIS	77
	MAATSCHAPPIJLEER	79
15.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	81
16.	ALGEMEEN EINDOORDEEL MAATSCHAPPIJLEER	93
17.	AANBEVELINGEN MAATSCHAPPIJLEER	95
18.	SCORETABEL MAATSCHAPPIJLEER	97
	ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	99
19.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	
	ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	101
20.	ALGEMEEN EINDOORDEEL ALGEMENE ECONOMIE EN	
	BEDRIJFSECONOMIE	113
21.	AANBEVELINGEN ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	115
22.	SCORETABEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE	117
	GODSDIENST	119
23.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN GODSDIENST	121
24.	ALGEMEEN EINDOORDEEL GODSDIENST	133
25.	AANBEVELINGEN GODSDIENST	135
26.	SCORETABEL GODSDIENST	137
BIJLAGE I	PROGRAMMA, WERKWIJZE EN BESLISREGELS	139
BIJLAGE II	LIJST GERAADPLEEGDE DOCUMENTEN	169
BIJLAGE III	OVERZICHT AUDITPANEL	175

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) - Fontys Hogescholen
status instelling (bekostigd of rechtspersoon voor hoger onderwijs)	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief
NAAM OPLEIDING (zoals in croho)	Leraar tot de 2 ^e graad vo 1. Leraar vo 2 ^e graad Aardrijkskunde 2. Leraar vo 2 ^e graad Geschiedenis 3. Leraar vo 2 ^e graad Maatschappijleer 4. Leraar vo 2 ^e graad Algemene Economie 5. Leraar vo 2 ^e graad Bedrijfseconomie 6. Leraar vo 2 ^e graad Godsdienst
registratienummer croho	1. 35201 2. 35197 3. 35411 4. 35202 5. 35203 6. 35441
domein/sector croho	Pedagogisch Hoger Onderwijs
oriëntatie opleiding	hbo
niveau opleiding	Bachelor
graad en titel	Bachelor of Education
aantal studiepunten	240 EC
afstudeerrichtingen	m.i.v. cohort 2013: algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs in de voltijdvariant
locatie(s)	Tilburg
variant(en)	voltijd, deeltijd
joint programme	n.v.t.
onderwijstaal	Nederlands
datum audit / opleidingsbeoordeling	30 november – 3 december 2015
contactpersoon opleiding	e.vanzijl@fontys.nl y.visser@fontys.nl

Basisgegevens **hbo-bacheloropleidingen leraar vo 2^e graad**, voltijd, deeltijd (generiek)

bron: <http://Progress.net>

peildatum:01-10-2015

docenten (aantal + fte)	aantal		Fte
▪ voltijd + deeltijd	218		126,5
opleidingsniveau docenten (percentage) ¹	Bachelor	Master	PhD.
▪ voltijd + deeltijd	11,3%	76,6%	12,1%
docent-student ratio ²			
▪ voltijd + deeltijd	1:25		

¹ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

² De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

Basisgegevens **hbo-bacheloropleiding leraar vo 2^e graad Aardrijkskunde**, voltijd, deeltijd

bron: <http://Progress.net>

peildatum: 14-09-2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		28	35	29	37	36
▪ deeltijd		21	21	15	16	19
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ³	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		18%	54%	52%	38%	36%
▪ deeltijd		19%	29%	20%	38%	5%
uit de hoofdfase ⁴				2009	2010	2011
▪ voltijd				30%	13%	7%
▪ deeltijd				29%	27%	25%
rendement (percentage) ⁵				2008	2009	2010
▪ voltijd				25%	39%	25%
▪ deeltijd				73%	59%	67%
opleidingsniveau docenten (percentage) ⁶			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			0%	86%	14%	
docenten (aantal en fte)						
▪ voltijd, deeltijd			N=14; 6,9 fte			
contacturen (aantal) ⁷			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			19, 13	16, 14	14, 8	2, 2

³ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁵ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁶ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

⁷ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Geschiedenis**, voltijd en deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 14-9-2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		105	101	101	120	103
▪ deeltijd		24	18	27	12	23
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ⁸	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		50%	58%	40%	58%	51%
▪ deeltijd		25%	17%	33%	25%	43%
uit de hoofdfase ⁹				2009	2010	2011
▪ voltijd				34%	21%	39%
▪ deeltijd				33%	13%	28%
rendement (percentage) ¹⁰				2008	2009	2010
▪ voltijd				64%	38%	45%
▪ deeltijd				64%	61%	67%
opleidingsniveau docenten (percentage) ¹¹			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			0%	81%	19%	
docenten (aantal en fte)						
▪ voltijd, deeltijd			N=16; 10,4 fte			
contacturen (aantal) ¹²			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			16, 6	8, 6	8, 3	2, 2

⁸ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

⁹ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹⁰ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹¹ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

¹² Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Maatschappijleer** voltijd en deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 14-9-2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		48	57	53	38	46
▪ deeltijd		28	51	42	18	28
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ¹³	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		46%	56%	62%	74%	59%
▪ deeltijd		39%	35%	40%	11%	21%
uit de hoofdfase ¹⁴				2009	2010	2011
▪ voltijd				27%	44%	30%
▪ deeltijd				36%	50%	20%
rendement (percentage) ¹⁵				2008	2009	2010
▪ voltijd				39%	27%	36%
▪ deeltijd				12%	0%	3%
opleidingsniveau docenten (percentage) ¹⁶			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			9%	91%	0%	
docenten (aantal en fte)						
▪ voltijd, deeltijd			N=11; 6,8 fte			
contacturen (aantal) ¹⁷			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			16, 9	14, 9	11, 9	2, 2

¹³ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

¹⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹⁵ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹⁶ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

¹⁷ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Algemene economie**, voltijd, deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 14-9-2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		19	17	26	18	31
▪ deeltijd		32	34	22	19	16
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ¹⁸	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		53%	24%	46%	39%	48%
▪ deeltijd		25%	29%	59%	42%	19%
uit de hoofdfase ¹⁹				2009	2010	2011
▪ voltijd				56%	15%	36%
▪ deeltijd				25%	25%	33%
rendement (percentage) ²⁰				2008	2009	2010
▪ voltijd				30%	22%	69%
▪ deeltijd				56%	63%	67%
opleidingsniveau docenten (percentage) ²¹			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			9%	91%	0%	
docenten (aantal en fte)						
▪ voltijd, deeltijd			N=12; 7,1 fte			
contacturen (aantal) ²²			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			18, 8	17, 7	11, 5	2, 2

¹⁸ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

¹⁹ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²⁰ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²¹ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

²² Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Bedrijfseconomie**, voltijd en deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 14-9-2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		1	7	11	8	14
▪ deeltijd		28	21	25	14	15
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ²³	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		100%	43%	45%	25%	43%
▪ deeltijd		32%	14%	20%	21%	20%
uit de hoofdfase ²⁴				2009	2010	2011
▪ voltijd				0%	25%	17%
▪ deeltijd				32%	17%	35%
rendement (percentage) ²⁵				2008	2009	2010
▪ voltijd				67%	0%	25%
▪ deeltijd				43%	47%	78%
opleidingsniveau docenten (percentage) ²⁶			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			9%	91%	0%	
docenten (aantal en fte)						
▪ voltijd, deeltijd			N=12; 7,1 fte			
contacturen (aantal) ²⁷			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			18, 8	17, 7	11, 5	2, 2

²³ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

²⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²⁵ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

²⁶ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

²⁷ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Godsdienst**, voltijd en deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 14-9-2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		5	8	6	8	15
▪ deeltijd		7	5	6	7	5
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ²⁸	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		60%	63%	17%	63%	27%
▪ deeltijd		43%	40%	33%	14%	20%
uit de hoofdfase ²⁹		2009	2010	2011		
▪ voltijd		0%	33%	40%		
▪ deeltijd		75%	0%	25%		
rendement (percentage) ³⁰		2008	2009	2010		
▪ voltijd		25%	50%	33%		
▪ deeltijd		100%	25%	67%		
opleidingsniveau docenten (percentage) ³¹		Bachelor	Master	PhD.		
▪ voltijd, deeltijd		0%	75%	25%		
Docenten (aantal en fte)						
▪ voltijd, deeltijd		N=12; 1,8 fte				
contacturen (aantal) ³²		1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar	
▪ voltijd, deeltijd		21, 9	12, 5	12, 5	2, 2	

²⁸ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

²⁹ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

³⁰ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

³¹ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

³² Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

2. SAMENVATTING

De hbo-bacheloropleidingen leraar vo 2^e graad van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) van Fontys Hogescholen leiden studenten op tot tweedegraads leraar Nederlands, Frans, Spaans, Engels, Duits, Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Godsdienst, Wiskunde, Natuurkunde, Techniek, Scheikunde, Biologie, Omgangskunde en Gezondheidszorg & Welzijn.

Alle beoordeelde tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT vertonen een verstrekkende gelijkenis, qua doelstelling, structuur en reikwijdte van de onderwijsleeromgeving, wijze van toetsen en beoordelen, deskundigheid personeel en voorzieningen. Dit maakt het mogelijk op algemeen niveau kwalitatieve uitspraken te doen die dan voor alle onderzochte opleidingen gelden. Alleen daar, waar op het niveau van de individuele opleiding aanleiding is van dit algemeen oordeel af te wijken, wordt daar in de samenvatting melding van gemaakt.

Standaard 1. Beoogde eindkwalificaties

De opleidingen tot leraar 2^e graad vo (in het vervolg genoemd 'de tweedegraads lerarenopleidingen') van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) baseren zich aantoonbaar op de zeven landelijke SBL-competenties en de generieke en vakspecifieke kennisbases en hebben hierover regelmatig contact met vakgenoten en het werkveld. Dit gebeurt onder andere in ADEF verband, in '10 voor de leraar'-verband, in andere landelijke vakgroepoverleggen, in overleggen met de samenwerkingspartners, waaronder met de vier Academische Opleidingsscholen en met bestuurders en docenten van scholen in de regio in de Raden van Advies, de werkveldcommissies en de vakdidactische netwerken.

FLOT heeft de ambitie de best denkbare leraren op te leiden. Zij heeft haar visie op goed leraarschap helder uitgewerkt in vijf met elkaar samenhangende pijlers: i) een sterke theoretische basis, ii) oog voor elke leerling, iii) een kritisch-reflectieve en onderzoekende houding, iv) een initiatiefrijke professional, v) de praktijk is uitgangspunt van het leren. Binnen deze pijlers speelt het ontwikkelen van een kritisch-reflectieve en onderzoekende houding en het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek een belangrijke rol. Met de implementatie van de afstudeerrichtingen algemeen vormend en beroepsgericht onderwijs is FLOT bezig.

Door het opstellen van internationaliseringsbeleid en een kijkkader internationalisering voor de opleidingen, zorgt FLOT ervoor dat de studenten de mogelijkheid krijgen competenties te ontwikkelen in een internationale en interculturele context.

Het auditteam is op grond van bovenstaande punten, waaronder met name een heldere visie op goed leraarschap en expliciete aandacht voor de kritisch-reflectieve en onderzoekende houding van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT een 'goed' verdienen voor deze standaard. Voor de tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst komt het auditteam vanwege enkele belangrijke aandachtspunten tot het oordeel 'voldoende' voor standaard 1.

Standaard 2. Onderwijsleeromgeving

Het auditteam is van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT sterk praktijkgerichte opleidingen zijn, die verzorgd worden door hoogopgeleide teams van docenten. De vakgroepen kennen veelal een brede spreiding in deskundigheden. De docenten zijn goed op de hoogte van de actuele ontwikkelingen in het onderwijs. Een groot aantal docenten heeft ook zelf ervaring met lesgeven in het algemeen vormend en/of beroepsonderwijs. De bekendheid met het beroepsonderwijs verschilt momenteel nog per opleiding.

FLOT zorgt er via formele en informele professionalisering voor dat de opleidingen hun eigen ambities ook daadwerkelijk kunnen realiseren. De studenten zijn zeer tevreden over de inhoudelijke en didactische kwaliteit van hun docenten en hun kennis van de beroepspraktijk.

De opleiding biedt aan de hand van de vijf leerlijnen i) Werkplekleren, ii) Algemene professionele vorming (APV), iii) Vakinhoud, iv) Vakdidactiek en v) Onderzoek de studenten voldoende mogelijkheden hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen.

De vernieuwingen in de APV-leerlijn en het Werkplekleren, de nieuwe leerwerktaken en de opdrachten tot het ontwikkelen van beroepsproducten, zorgen ervoor dat er veel meer samenhang is gekomen tussen de verschillende leerlijnen, tussen theorie en praktijk en tussen het generieke en het vakspecifieke deel van de opleiding. Sterk element is het echt *samen* opleiden binnen de vier academische opleidingsscholen waar FLOT deel van uitmaakt. De studenten zijn tevreden over de nieuwe APV-lijn en de verbinding met het werkplekleren/de stage.

Met de implementatie van de twee afstudeerrichtingen is FLOT binnen de voltijdopleidingen al volop bezig.

Er is binnen de meeste opleidingen voldoende aandacht voor internationale ontwikkelingen 'at-home' en/of 'abroad'.

Het auditteam is positief over de nauwe betrokkenheid van de lectoraten – de vijf FLOT-brede en de twee vakdidactische – bij kennisinnovatie, curriculumontwikkeling en professionalisering van lerarenopleiders van FLOT.

Het auditteam is van oordeel dat de lerarenopleidingen van FLOT ook een stevig en praktijkgericht programma bieden aan de studenten van de kopopleidingen en het traject Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG). Door deze programma's te volgen, kunnen de studenten de SBL-competenties, kennis en vaardigheden op het vereiste niveau ontwikkelen.

De opleidingen bewaken de kwaliteit van de instroom o.a. via het houden van een studiekeuzecheck voor voltijdstudenten en een intake-traject voor deeltijdstudenten.

De recent gerenoveerde huisvesting en de generieke en vakspecifieke materiële voorzieningen zijn goed op orde en werken ondersteunend aan de studie.

Gelet op de vele hierboven genoemde sterke elementen in het programma en het deskundige personeel, komt het auditteam tot het oordeel 'goed' voor deze standaard voor de opleidingen, Gezondheidszorg en Welzijn, Omgangskunde, Biologie, Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Duits, Engels, Frans, Spaans en Nederlands.

Het auditteam beoordeelde de opleidingen Wiskunde, Natuurkunde, Scheikunde, Techniek en Godsdienst met een voldoende, omdat het bij deze opleidingen nog belangrijke aandachtspunten heeft met betrekking tot het vakspecifieke programma en/of het personeel. Deze aandachtspunten staan vermeld in de deelrapporten.

Standaard 3. Toetsing

Het auditteam is van oordeel, dat het toetssysteem van FLOT in generieke zin staat als een huis. De examencommissie met haar beleidskamer en vier uitvoerende kamers, vervult een stevige rol in de borging van het toetsen en beoordelen. In deze kamers zijn alle opleidingen vertegenwoordigd. Het is een sterk punt dat FLOT de clusters bewust heeft gemixt over de uitvoerende kamers. Door deze mix zorgt FLOT voor het creëren van draagvlak, samenwerking, uitwisseling en congruent handelen. De samenstelling van de beleidskamer waarin de vier voorzitters vanuit de uitvoerende kamers, twee opleidingsonafhankelijke leden en een extern lid vanuit het werkveld zitting hebben, is eveneens sterk.

De toetscommissies van elk cluster afzonderlijk en de toetscommissie van het generieke programma spelen een actieve rol in de controle op de kwaliteit van toetsing.

Het auditteam is positief over de rol die het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' binnen FLOT vervult.

Dit lectoraat levert door zijn onderzoek een wezenlijke bijdrage aan de toetskwaliteit en aan de professionele ontwikkeling op het gebied van lerarenopleiders, leraren en studenten. Docenten van FLOT nemen deel aan intervisietrajecten, kalibreersessies, professionaliserings- en certificeringstrajecten voor toetsing. Ook de opleiders/begeleiders van de academische opleidingsscholen nemen deel aan thema en/of intervisiebijeenkomsten.

De tweedegraads lerarenopleidingen hebben met hun toetsprogramma, toetsplan, toetsmatrizen en rubrics hun toetssysteem goed op orde. Zij toetsen op een valide, betrouwbare en inzichtelijke manier met behulp van gevarieerde toetsvormen of de studenten de beoogde (eind)kwalificaties hebben bereikt. Bij een aantal opleidingen waren er nog kleinere aandachtspunten, zoals de vertaalslag naar de praktijk/ het vragen naar vakdidactische elementen in tentamens en het meenemen van correct Nederlands in de beoordeling van (eind)werkstukken. De opleidingen passen over het algemeen het zogenoemde vierogen-principe toe bij het opstellen van de toetsen. Bij het beoordelen van toetsen wordt altijd een tweede beoordelaar ingezet bij onduidelijkheid. Bij het beoordelen van de studenten in de stage en bij de beoordeling van de eindproducten en het portfolio-assessment zijn altijd twee beoordelaars betrokken.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen (toetssysteem staat als een huis met bij een aantal opleidingen nog - minder zwaarwegende - aandachtspunten) tot een oordeel 'goed' voor deze standaard voor de opleidingen Gezondheidszorg & Welzijn, Omgangskunde, Biologie, Natuurkunde, Scheikunde, Techniek, Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer, Algemene Economie, Bedrijfseconomie, Duits, Engels, Frans, Spaans en Nederlands.

Het auditteam beoordeelde de opleidingen Wiskunde en Godsdienst met een voldoende, omdat het bij deze opleiding(en) nog belangrijke aandachtspunten heeft met betrekking tot het toetsen en beoordelen. Deze aandachtspunten staan vermeld in de deelrapporten.

Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in hun eindwerken (het vakdidactisch actieonderzoek en het portfolio) hebben aangetoond dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar. Daarnaast hebben alle studenten de landelijke kennisbasistoets met minimaal een voldoende afgesloten. Alleen voor de vakken Spaans en Techniek is er geen landelijke toets. Voor de beoordeling van het taalvaardigheidsniveau neemt de opleiding Spaans vanaf cohort 2013 de internationale vaardigheidstoets 'Diploma de Español como Lengua Extranjera (DELE)' niveau B2 (Europees Referentiekader (ERK)) af. Daarnaast doen de opleidingen Spaans en Techniek conform landelijke afspraken mee aan peerreview om de kennisbasis te borgen.

In de verslagen van de actieonderzoeken hebben de studenten aangetoond dat zij op basis van hun verlegenheidsvraag/probleemstelling over het algemeen een duidelijke onderzoeksvraag hebben geformuleerd, die zij met behulp van verschillende methoden nader hebben onderzocht. Het auditteam beoordeelt de gekozen onderzoeksonderwerpen als relevant voor de betreffende vakken. Het auditteam is van oordeel, dat sommige studenten wat meer sturing/begeleiding hadden mogen krijgen van hun begeleidende docent bij het formuleren van een onderzoekbare onderzoeksvraag en de afbakening van het onderzoek. Andere aandachtspunten waren de theoretische onderbouwing, de hoeveelheid geraadpleegde literatuur en de kritische reflectie op de uitkomsten. Bij literatuur- en vooronderzoek valt op dat er nauwelijks gebruik wordt gemaakt van resultaten of opbrengsten van eerdere onderzoeken met vergelijkbare onderzoeksvragen of -thema's.

De portfolio's bevatten reflectieverslagen en bewijsmaterialen voor de verschillende competenties. Op basis van dit portfolio kregen de studenten een assessment en voerden zij een eindgesprek. De dossiers zagen er gestructureerd uit en bevatten als regel een behoorlijke variëteit aan bewijsstukken. Het gebruik van een theoretische onderbouwing op basis van literatuur bij de reflecties op de eigen ontwikkeling had hier een daar wat sterker gemogen.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditteam heeft alle eindwerken met minimaal een voldoende beoordeeld.

De alumni en de werkveldvertegenwoordigers zijn tevreden over het gerealiseerde niveau van de afgestudeerden. Met inachtneming van de hierboven genoemde aandachtspunten, acht het auditteam een oordeel 'voldoende' voor deze standaard op zijn plaats voor de opleidingen Wiskunde, Biologie, Natuurkunde, Scheikunde, Techniek, Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer, Godsdienst, Duits, Engels, Frans en Nederlands. De opleidingen Gezondheidszorg & Welzijn, Omgangskunde, Algemene Economie, Bedrijfseconomie en Spaans beoordeelt het auditteam met een 'goed'.

Algemene conclusie

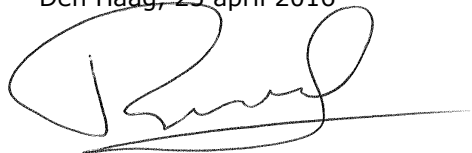
De hoogopgeleide docenten van de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het sterk praktijkgerichte curriculum met de vijf leerlijnen waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap duidelijk zijn terug te vinden, zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam komt op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleidingen Wiskunde, Biologie, Natuurkunde, Scheikunde, Techniek, Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer, Godsdienst, Duits, Engels, Frans en Nederlands. Het auditteam komt tot het eindoordeel 'goed' voor de tweedegraads lerarenopleidingen Gezondheidszorg & Welzijn, Omgangskunde, Algemene Economie, Bedrijfseconomie en Spaans van FLOT.

Aanbevelingen:

- Het auditteam beveelt FLOT aan het werkveld nauw te blijven betrekken bij al hetgeen zij nu ontwikkelt rondom de afstudeerrichtingen, flexibilisering deeltijdprogramma, eindwerkstukken et cetera;
- Het auditteam beveelt FLOT aan ervoor te zorgen dat studenten hun reflecties op hun eigen ontwikkeling en op de uitkomsten van hun onderzoek theoretisch onderbouwen op basis van literatuur en dat zij meer gebruik maken van voorafgaande onderzoeken met vergelijkbare onderzoeksvragen of -thema's.
- Het auditteam beveelt FLOT aan de studenten waar nodig meer sturing te geven bij het formuleren van een onderzoekbare onderzoeksvraag. Dat kan het niveau van het onderzoek verhogen.

Den Haag, 25 april 2016

Drs. R.B. van der Herberg,
voorzitter

G.C. Versluis,
secretaris

3. INLEIDING

Clustervisitatie en inrichting van de audit

De beoordeling van de tweedegraads lerarenopleidingen van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) van Fontys Hogescholen vond plaats binnen het cluster tweedegraads lerarenopleidingen. De visitatie binnen dit cluster is uitgevoerd door de visitatiebureaus Hobéon en NQA, waarbij Hobéon zes hogescholen en NQA drie hogescholen heeft beoordeeld. Voorafgaand aan deze audits hebben NQA en Hobéon met elkaar en met de NVAO afgestemd over de opzet van de audits en de samenstelling van de auditpanels.

Fontys Hogescholen biedt in Sittard eveneens tweedegraads lerarenopleidingen aan. Deze worden verzorgd door Fontys Lerarenopleiding Sittard (FLOS). Sinds de zogenoemde BRIN-operatie gelden de lerarenopleidingen van FLOS en FLOT formeel als één opleiding en verzorgen de beide locaties de lerarenopleidingen in deellicentie uit. Vanwege de binnen Fontys gekozen besturingsfilosofie kennen beide locaties een relatief grote mate van onafhankelijkheid van elkaar. Dit komt tot uiting in verschillen in profilering en in de concrete vertaling van de competentieprofielen naar de programma's. Ook werken er andere teams van docenten op beide locaties. Om deze reden is gekozen voor een aparte visitatie van FLOS en FLOT en aparte beoordelingsrapporten per locatie.

FLOS en FLOT werken in verband met de deellicenties wel regelmatig samen o.a. bij de invoering van de bekwaamheidseisen en bij het beoordelen van elkaars studenten op de stagescholen en sinds 2015 stemmen de examencommissies af over kwaliteitsborging van de toetsing en het eindniveau.

Aangezien de achttien lerarenopleidingen van FLOT verwantschap vertonen, zijn alle opleidingen gezamenlijk gevisiteerd tijdens een vierdaagse visitatie. Op de eerste dag zijn de generieke zaken behandeld door een kernpanel. Dit kernpanel bestond uit twee externe domeindeskundigen en een student van een tweedegraadslerarenopleiding van een andere hogeschool. Hobéon leverde de voorzitter en de (coördinerend) secretaris voor het kernpanel. Na de generieke auditdag volgde een driedaagse audit van de afzonderlijke vakken. Per vak of combinatie van vakken³³ werd één specifieke vakdeskundige aan het opgesplitste kernpanel toegevoegd. Naast de voorzitter van Hobéon vervulde één van de twee externe domeindeskundigen uit het kernpanel in het parallelle gesprek ook de rol van (technisch) voorzitter. Bij elke vakaudit waren een secretaris vanuit Hobéon en een student aanwezig. (Zie bijlage: Programma).

Ten tijde van de audit bij de lerarenopleidingen is ook een audit uitgevoerd bij de Academische Opleidingsschool Midden Brabant (AOS MB). Daarover is een separaat rapport geschreven.

Onderstaande rapportage bestaat uit een generiek rapport over alle aspecten die gelden voor alle tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT en een vakspecifiek rapport per opleiding. Zoals gevraagd in de brief van de NVAO (met kenmerk NVAO/20131990/AH) is in deze rapportage aandacht besteed aan de focuspunten voor tweedegraads lerarenopleidingen.

De tweedegraads lerarenopleidingen van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT)

Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) is een van de 29 instituten van Fontys Hogescholen. FLOT is met achttien lerarenopleidingen op bachelorniveau, veertien lerarenopleidingen op masterniveau en 4200 studenten het grootste instituut binnen Fontys Hogescholen en een van de grootste hbo-lerarenopleidingen in Nederland. FLOT voerde ten tijde van de audit ook nog twee niet-educatieve bacheloropleidingen uit: Toegepaste Wiskunde en Godsdienst-Pastoraal Werk. Deze laatste opleiding wordt nu afgebouwd.

³³ Frans/Spaans, Aardrijkskunde/Geschiedenis, Scheikunde/Natuurkunde, Omgangskunde/Gezondheidszorg

Naast de bachelor- en masteropleidingen verzorgt FLOT twee van de veertien minoren uit het assortiment van Fontys Hogescholen uit te weten: 'Global Development Issues' en 'Filosofie en Ethiek'.

FLOT verzorgt naast initiële scholing ook voortgezette professionalisering van leraren, onder de noemer FLOT Academie.

FLOT biedt de tweedegraads lerarenopleiding in een voltijd en deeltijdvariant. Daarnaast biedt FLOT kopopleidingen en een traject Pedagogisch Didactisch Getuigschrift.

De kopopleiding is bedoeld voor studenten die al een hbo/wo opleiding in een verwant vak hebben gevolgd. De kopopleiding heeft een omvang van 60 EC.

FLOT biedt als sinds 2003 in samenwerking met mbo-instellingen het traject pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG) aan. Het doel van het PDG-traject is om vakbekwame beroepsbeoefenaren als zij-instromer te kwalificeren voor het beroep van docent in het mbo. Kandidaten moeten al een hbo-opleiding hebben afgerond of aantoonbaar beschikken over hbo denk- en werkniveau. Het PDG-traject duurt 1,5 jaar en heeft een omvang van 60 EC. FLOT verzorgt deze trajecten samen met de Academie voor Teaching & Learning van Koning Willem I College in Den Bosch. Daarnaast is FLOT in overleg met Helicon Opleidingen om ook met hen een PDG-traject te ontwikkelen.

FLOT biedt samen met Fontys Hogeschool voor Kind en Educatie een bi-certificeringstraject aan, waarbij studenten van de pabo, naast hun bevoegdheid voor het basisonderwijs een tweede onderwijsbevoegdheid kunnen behalen voor het voortgezet onderwijs.

FLOT maakt deel uit van vier Academische Opleidingsscholen (AOS West, Midden en Oost Brabant en AOS Zeeland) en een aantal partnerschappen en samenwerkingsverbanden, waarin zij samen met scholen voor voortgezet onderwijs (vo) en beroepsonderwijs en volwasseneducatie (bve) leraren opleidt.

Binnen FLOT zijn zeven lectoren met kenniskring actief binnen vijf FLOT-brede lectoraten en twee lectoraten die betrekking hebben op didactiek. Deze laatste lectoraten zijn verbonden aan een cluster lerarenopleidingen.

De vijf brede lectoraten betreffen: i) Werkplekleren, ii) Professionalisering van leraren en lerarenopleiders, iii) Taalbeleid en diversiteit, iv) Kwaliteit van toetsen en beoordelen, v) Beroepsethiek van de leraar.

De twee lectoraten rondom vakdidactiek betreffen: i) Bètadidactiek, naar duurzaam vakmanschap, ii) Vakdidactiek van de gammavakken.

Het lectoraat 'Vreemdetalendidactiek in een veranderende leeromgeving' eindigde per 1 november 2015. Na evaluatie zal FLOT besluiten of en hoe dit lectoraat opvolging krijgt.

Ontwikkelingen sinds de vorige accreditatie (2009)

De vorige accreditatie vond plaats in 2009. Alle opleidingen zijn met een overall 'voldoende' beoordeeld. Het auditteam noemde een aantal aandachtspunten (generiek en op clusterniveau), waarmee de lerarenopleidingen aan de slag zijn gegaan:

generiek

- *actieonderzoek heeft een leerlijn onderzoek, die gaandeweg verknoopt wordt met de modulen vakmanschap en meesterschap:* FLOT heeft kaders en een bijbehorend analyse-instrument opgesteld ten behoeve van de integratie van de leerlijn Onderzoek binnen het opleidingsspecifieke curriculum. Elke opleiding heeft deze leerlijn op eigen wijze vormgegeven volgens een bij de opleiding passend tijdpad. In het generieke programma is de leerlijn Onderzoek geïntegreerd in de leerlijnen Algemene Professionele Vorming (APV) en Werkplekleren;
- *er is binnen FLOT niet echt sprake van een voor alle opleidingen gezamenlijk uitgewerkt didactisch model voor de vakinhoudelijke en vakdidactische vorming :* FLOT heeft een FLOT-breed didactisch concept ontwikkeld, dat zij baseert op de visie op goed leraarschap.

Sinds het najaar van 2012 is er aan elk cluster een lector op het gebied van vakdidactiek verbonden. De leerlijn APV is generiek. Steeds vaker zitten studenten binnen een cluster bij elkaar in deze lessen;

Daarnaast noemen de opleidingen de volgende belangrijke recente ontwikkelingen:

- *versterking kennisbasis*: landelijk: de invoering van de kennisbasis en kennisbasistoetsen (landelijk). Vernieuwing van de nieuwe vierjarige leerlijn Algemene Professionele Vorming (APV) voor algemeen pedagogisch didactisch handelen (FLOT). De visie op goed leraarschap is gebruikt als onderlegger bij het ontwerp van deze leerlijn. In deze leerlijn is de generieke kennisbasis geïmplementeerd;
- *de praktijk centraler*: de opleidingen hebben aanpassingen in het curriculum gedaan die de studenten in staat stellen continu de verbinding te leggen tussen theorie en praktijk. Lerarenopleiders en schoolopleiders werken daartoe binnen partnerschappen en samenwerkingsverbanden samen aan het opleiden van leraren. Opleidingen hebben vakdidactische netwerken opgericht of gaan deze in 2015-2016 oprichten.
- *invoering afstudeerrichtingen*: vanaf cohort 2013 heeft FLOT voor de voltijdstudenten de twee afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (avo) en beroepsgericht onderwijs (bo) ingevoerd. Om deze reden heeft FLOT de opbouw en inhoud van de opleidingsprogramma's herzien. De invoering van de afstudeerrichtingen in de deeltijdopleidingen wordt meegenomen in het nieuwe ontwerp voor deeltijdopleidingen dat in studiejaar 2015-2016 opgeleverd wordt;
- *versterking voortzetting professionalisering leraren (opleiders)*: in samenwerking met de lector 'Professionaliteit van leraren en lerarenopleiders' heeft FLOT het personeelsbeleid doorontwikkeld en krijgt de professionalisering verder vorm. Het beleid legt de focus op de rol van lerarenopleider. FLOT behoort hiermee samen met de Hogeschool Rotterdam tot de zogenaamde 'voorlopersgroep'.

Opleidingen

Zie voor de vakspecifieke ontwikkelingen sinds de vorige accreditatie binnen de opleidingen de vakspecifieke rapporten per opleiding.

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

4.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de opleidingen tot leraar 2^e graad vo (in het vervolg genoemd 'de tweedegraads lerarenopleidingen') van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) van Fontys Hogescholen de landelijk vastgestelde en in Algemene Maatregel van Bestuur bij Wet op de beroepen in het hoger onderwijs (Wet BIO) vastgelegde competenties hanteert. Deze zijn onder begeleiding van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) tot stand gekomen. Op landelijk niveau is via een matrix aangetoond hoe de vijf Dublin Descriptoren tot uiting komen in deze zogenoemde zeven SBL-competenties.

De zeven SBL-competenties betreffen: i) interpersoonlijk competent, ii) pedagogisch competent, iii) vakinhoudelijk en didactisch competent, iv) organisatorisch competent, v) competent in het samenwerken met collega's, vi) competent in het samenwerken met de omgeving en vii) competent in zelfreflectie en ontwikkeling.

In 2005 heeft FLOT samen met Fontys Lerarenopleiding Sittard (FLOS) en de Pedagogische Hogeschool Tilburg (PTH) van Fontys de SBL-competenties geoperationaliseerd en de bekwaamheidseisen vastgelegd in zogenoemde competentiekaarten. Op deze competentiekaarten is per fase – propedeuse, hoofdfase, afstudeerfase – een aantal gedragsindicatoren aangegeven. Het auditteam acht deze competentiekaarten duidelijk. Ze vormen een goed sturingsinstrument voor de docenten bij het ontwikkelen van hun lessen en bij de beoordeling van de studenten. (zie verder standaard 2 en 3.)

Omdat de beroepscontext inmiddels dusdanig is veranderd, is er behoefte aan herijking van het opleidingsprofiel. Daarom is FLOT in samenspraak met FLOS en het werkveld onlangs gestart met herijking van de gedragsindicatoren en het formuleren van bijbehorende beroepssituaties. Daarbij zal o.a. aandacht komen voor thema's als passend onderwijs, omgaan met diversiteit en initiatiefrijke zijn in vakdidactiek. Daarnaast zullen de betrokkenen bij de herijking rekening houden met de twee afstudeerrichtingen algemeen vormend en beroepsgericht onderwijs.

Kennisbasis

Naast de SBL-competenties als leidraad, hanteren de opleidingen voor hun onderwijs de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbases voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven.

De generieke kennisbasis is gericht op het algemeen-didactisch en het pedagogisch-didactisch handelen en vormt het fundament voor alle competenties. De vakspecifieke kennisbasis vormt het fundament voor met name SBL-competentie 3: vakinhoudelijk en vakdidactisch competent. Omdat de generieke kennisbasis vooral gericht is op het algemeen vormend onderwijs is er op landelijk niveau in juni 2013 een addendum op de generieke kennisbasis opgeleverd voor het beroepsgerichte onderwijs. Ook is er in 2014 een kennisbasis ICT verschenen. Beide benut FLOT in de integratie in de kennisbasis.

Profilering en eigen inkleuring

FLOT heeft de ambitie de best denkbare lerarenopleidingen op te leiden. Deze missie heeft zij in 2014 samen met het werkveld vertaald naar een visie op goed leraarschap. In deze visie hebben zij met elkaar vijf cruciale factoren (pijlers) beschreven evenals de samenhang tussen deze pijlers. De vijf pijlers zijn: i) een sterke theoretische basis, ii) oog voor elke leerling, iii) een kritisch-reflectieve en onderzoekende houding, iv) een initiatiefrijke professional, v) de praktijk is uitgangspunt van het leren.

De derde pijler staat in de opleidingen centraal. (Zie daarover verder het kopje 'onderzoek'.) FLOT zorgt voor een door haar genoemde 'plus' door de samenhang die ze tussen deze pijlers aanbrengt/ wil aanbrengen.

Tijdens de audit is uitgebreid stilgestaan bij de transitie binnen de opleidingen voor de invoering van de pijlers en de uitwerking naar concrete doelstellingen voor het generieke en vakspecifieke programma. Tot voor kort was er veel ruimte voor autonomie en eigen inkleuring. Dat was een sterk element, maar had wel als gevolg dat opleidingen soms flink verschilden. Dit zorgde voor onduidelijkheid in het werkveld, waar studenten van verschillende opleidingen op dezelfde scholen stagelopen. Het nieuwe managementteam van FLOT wil sterker sturen op gemeenschappelijk inhoudelijke kaders en daarmee op herkenbaarheid van de opleidingen van FLOT. Bij de ontwikkeling vindt sturing plaats vanuit gemeenschappelijke kaders. Ten tijde van de audit was FLOT hiermee nog volop bezig. Het auditteam heeft geconstateerd dat deze ontwikkeling bij sommige opleidingen nog moet 'indalen'.

Onderzoek

Het auditteam heeft geconstateerd, dat FLOT expliciet aandacht besteedt aan het ontwikkelen van een onderzoekende houding en het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek. Zoals hierboven al is vermeld staat de derde pijler (het ontwikkelen van) 'een kritisch-reflectieve en onderzoekende houding' centraal. De opleiding wil de student gedurende zijn studie uitdagen om a) het eigen handelen kritisch te bekijken vanuit verschillende perspectieven, b) te reflecteren op en te leren van eigen ervaringen en c) op systematische en transparante wijze eigen handelen in beeld te brengen, te verantwoorden en te veranderen. Deze kritisch-reflectieve en onderzoekende houding moet voor studenten een basishouding worden, die hen aanzet - ook na afstuderen - door te gaan met zich te professionaliseren.

De lectoraten -vijf FLOT-brede en de twee vakdidactische - zijn nauw betrokken bij de opleidingen, bij kennisinnovatie en curriculumontwikkeling. Door de coördinerend lector structureel aan te laten sluiten bij de tweewekelijkse vergadering van het management, zorgt FLOT er goed voor dat er een (inhoudelijke) verbinding is tussen onderzoek, innovatie en onderwijs.

Internationale dimensie

FLOT hanteert internationaliseringsbeleid opgesteld dat voor al haar opleidingen van kracht is. Daarin is vastgelegd dat studenten de mogelijkheid moeten krijgen competenties te ontwikkelen in een internationale en interculturele context. Het kijkkader internationalisering uit 2015 geeft docenten richtlijnen voor de concretisering van de interculturele competenties in de opleidingsprogramma's, zoals het gebruik van inzichten en concepten uit de internationale literatuur, stages en verblijf in het buitenland en het aanbod van een Engelstalige minor en een opleidingsminor tweetalig onderwijs en internationale scholen.

Om een buitenlandverblijf mogelijk te maken, onderhoudt FLOT contact met een twintigtal partnerinstellingen binnen de EU.

Kopopleiding en Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG)

Kopopleiding - voor de kopopleiding zijn de zeven SBL-competenties, de generieke kennisbasis en de vakdidactische kennisbasis leidend. De vakinhoud wordt bekend verondersteld, gezien de hbo- of wo-vooropleiding van studenten. Studenten zijn bij ministeriële regeling vrijgesteld van vakinhoudelijke modules.

Het eindniveau voor de kopopleiding is Startbekwaam (niveau 3).

PDG-traject - in landelijk verband zijn er afspraken gemaakt over de eisen aan de studenten van het PDG-traject. De eindkwalificaties voor het PDG-traject zijn de zeven SBL-competenties op niveau Startbekwaam en de generieke kennisbasis. Binnen het traject gebruiken de opleiders de competentiekaarten van de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT.

Afstemming met het werkveld en vakgenoten

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de opleidingen regelmatig overleg voeren met vakgenoten en vertegenwoordigers vanuit het werkveld over de actualiteit van de competenties en de opzet en inhoud van het curriculum.

De opleidingen spreken o.a. met vakgenoten in de overleggen in ADEF-verband en '10 voor de leraar' over de kennisbases en kennistoetsing en in andere regionale en landelijke vakgroepoverleggen.

Daarnaast werkt FLOT binnen Fontys Hogescholen samen met Fontys Lerarenopleiding Sittard (FLOS), de Pedagogische Technische Hogeschool (PTH), Fontys Hogeschool Pedagogiek, Fontys Onderwijscentrum Speciaal Onderwijs (OSO) en Fontys Hogeschool voor Kind en Educatie. Met deze laatste hogeschool heeft FLOT een bi-certificeringstraject opgezet voor pabostudenten.

FLOT heeft van oudsher een sterke verbinding met het regionale werkveld. Zij voert structureel overleg met Raden van Advies, werkveldcommissies en partnerschappen. In deze overlegorganen hebben zowel vertegenwoordigers vanuit het algemeen vormend onderwijs (avo) als het beroepsgerichte onderwijs (bo) zitting. Dat is een sterk punt.

Met de Raden van Advies overlegt FLOT (samen met FLOS en de PTH) op strategisch niveau over inhoud en eindkwalificaties van de bacheloropleidingen.

Met de regionale adviesraad voert FLOT overleg op tactisch niveau over inrichting van het curriculum en het werkplekleren. In deze adviesraad hebben rectoren zitting.

Op opleidingsniveau adviseren werkveldcommissies over het vakinhoudelijk deel van het curriculum. Bij enkele opleidingen is deze commissie nog in oprichting. Tevens zijn of komen er bij alle opleidingen vakdidactische netwerken, waarbinnen vakdidactici van de lerarenopleiding en leraren uit het werkveld gezamenlijk leerwerktaken ontwikkelen.

Daarnaast maakt FLOT deel uit van vier academische opleidingsscholen en een aantal partnerschappen of samenwerkingsverbanden. Met de vier opleidingsscholen - AOS Oost-Brabant, AOS Midden Brabant, AOS West Brabant en AOS Zeeland werkt FLOT met de hogescholen Rotterdam, van Arnhem en Nijmegen, de Driestar en de universiteiten Tilburg, TU Eindhoven en Nijmegen nauw samen met vele scholen in het avo en bo. Met het partnerschap Koning Willem I en het samenwerkingsverband Onderwijsgroep Tilburg werkt FLOT nauw samen met scholen in het mbo en vmbo. En met twee vo-schoolbesturen in de regio Eindhoven-Helmond vormt FLOT eveneens een samenwerkingsverband.

Weging en Oordeel

De opleidingen baseren zich aantoonbaar op de landelijke SBL-competenties en de generieke en vakspecifieke kennisbases en hebben hierover regelmatig contact met vakgenoten en het werkveld. Dit gebeurt o.a. in '10 voor de leraar'-verband, in andere landelijke vakgroepoverleggen, in overleggen met de partnerschappen - waaronder de vier academische opleidingsscholen - en werkveldvertegenwoordigers in verschillende raden en commissies. FLOT heeft haar ambitie 'het opleiden van de best denkbare leraren' nader uitgewerkt in een heldere visie op goed leraarschap in vijf met elkaar samenhangende pijlers. Binnen deze pijlers speelt het ontwikkelen van een kritisch-reflectieve en onderzoekende houding en het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek een belangrijke rol. De samenhang tussen de pijlers is een plus. De lectoraten van FLOT zijn nauw betrokken bij de opleidingen en zorgen voor een verbinding tussen onderzoek, innovatie en onderwijs.

Door het opstellen van internationaliseringsbeleid en een kijkkader internationalisering, zorgt FLOT ervoor dat de studenten de mogelijkheid krijgen competenties te ontwikkelen in een internationale en interculturele context.

Het auditteam is op grond van bovenstaande punten, waaronder een duidelijke visie op goed leraarschap en expliciete aandacht voor de kritisch-reflectieve en onderzoekende houding van oordeel, dat de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT een 'goed' verdienen voor deze standaard. Voor de tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst komt het auditteam vanwege enkele belangrijke aandachtspunten tot het oordeel 'voldoende' voor standaard 1. (Zie daarvoor het opleidingsspecifieke rapport.)

4.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Inhoud en vormgeving generieke programma

Koppeling competenties – programma

De tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT hanteren drie niveaus van competentiebeheersing: propedeuse, hoofdfase en afstudeerfase. FLOT heeft de zeven SBL-competenties nader uitgewerkt op competentiekaarten met gedragsindicatoren per niveau. Hieruit blijkt, dat de mate van zelfstandigheid, complexiteit en volledigheid van handelen geleidelijk toeneemt.

Voorbeelden hiervan voor competentie 3 'vakinhoudelijk en didactisch bekwaam':

Hoofdfasebekwaam	LIO-bekwaam	startbekwaam
▪ geeft enkele toepassingsgerichte voorbeelden bij leeractiviteiten; ▪ ontwerpt eenvoudige onderwijsactiviteiten; ▪ speelt in op verschillen in beginniveau van leerlingen; ▪ ..	▪ zorgt voor betekenisvolle en toepassingsgerichte leeractiviteiten; ▪ ontwerpt complexe leeractiviteiten; ▪ observeert en analyseert (leer)problemen; ▪ ...	▪ zorgt voor betekenisvolle en toepassingsgerichte leeractiviteiten; ▪ ontwerpt verschillende leertrajecten om tegemoet te komen aan verschillen tussen leerlingen; ▪ analyseert vakspecifieke leerproblemen en speelt daar adequaat op in met gerichte opdrachten en/of vragen; ▪ ...

Alle tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT laten in de zogenoemde CLOTS-schema's³⁴ zien wat de samenhang is tussen competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten. Daarmee borgen zij dat de studenten aan het einde van hun studie alle eindkwalificaties hebben kunnen ontwikkelen. Er is een CLOTS-schema voor de SBL-competenties, een CLOTS-schema voor de generieke kennisbasis, een CLOTS-schema per opleiding met de vakspecifieke kennisbasis en een CLOTS-schema voor de kopopleiding. (Zie voor dit laatste verder de vakspecifieke delen in dit rapport).

Opzet en inhoud van het (generieke) programma

Alle lerarenopleidingen (voltijd en deeltijd) kennen dezelfde duidelijke opbouw met vijf leerlijnen: i) Werkplekleren, ii) Algemene professionele vorming (APV), iii) Vakinhoud, iv) Vakdidactiek, v) Onderzoek.

In het voltijdprogramma is ongeveer de helft van alle studiepunten gekoppeld aan de onderwijseenheden vakinhoud en vakdidactiek (124 EC). Iets minder dan de helft van de studiepunten is gekoppeld aan APV (41 EC) en Werkplekleren (60 EC). Daarnaast is er ruimte voor verdieping (15 EC).

³⁴ De letters van CLOTS staan voor de termen: competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten

Ten tijde van de audit verschilden het aantal gekoppelde studiepunten aan de verschillende onderdelen binnen het deeltijdprogramma nog van het voltijdprogramma, daar FLOT later is gestart met herziening van het deeltijdprogramma.

De inhoud van het programma van Werkplekleren en APV is voor alle opleidingen identiek. De leerlijn Werkplekleren staat centraal: daarin komen de overige leerlijnen samen en legt de student de verbinding tussen theorie en praktijk.

De leerlijn Onderzoek is, inclusief de afronding daarvan, geïntegreerd in de verschillende leerlijnen. Elke opleiding heeft de leerlijn Onderzoek op eigen wijze vormgegeven, volgens een bij de opleiding passend tijdspad.

FLOT heeft o.a. in verband met de invoering van de twee afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (avo) en beroepsgericht onderwijs (bo) de leerlijn voor het algemeen Pedagogisch-handelen herzien in de vorm van de leerlijn Algemene Professionele Vorming (APV).

In deze leerlijn is de generieke kennisbasis geïmplementeerd. Omgaan met diversiteit en de vorming van professionele beroepsidentiteit (de vijf pijlers van goed leraarschap) krijgen hierin een plaats. Bij de vormgeving van dit laatste onderwerp is ook het lectoraat 'Beroepsethiek van de leraar' betrokken.

De opleidingen hebben bij de opzet van de vernieuwde leerlijn ook gezocht naar samenhang - de door hen genoemde 'plus' - met de andere onderdelen van het curriculum. Zo was de lector Werkplekleren nauw betrokken bij de uitwerking van de APV-lijn in het kader van de verbinding van APV met de stage/het werkplekleren. FLOT heeft ervoor gezorgd dat elke pijler verbinding heeft met elke leerlijn.

Daarnaast zorgt FLOT voor een verbinding tussen het generieke en vakspecifieke programma door aan elke opleiding één of meerdere APV docenten te koppelen.

Vanaf cohort 2014 volgen alle studenten de nieuwe APV-leerlijn. Voor het cohort 2013 geldt een overgangsjaar. (Zie ook standaard 3 over het afstuderen.)

De studenten van de deeltijddopleidingen volgen vanaf september 2015 de vernieuwde APV-lijn, die tegelijkertijd in de propedeuse en leerjaar 2 is ingevoerd.

De studenten die het auditteam sprak, waren zeer te spreken over de nieuwe APV-lijn en de verbinding met het werkplekleren/de stage. Het is voor hen nu heel duidelijk wat ze op de werkplek moeten doen en gaan leren.

FLOT wil de opleidingsroutes voor de deeltijdstudenten verder flexibiliseren. Op dit moment kunnen studenten binnen sommige opleidingen al organisatorisch versnellen. FLOT is o.a. voornemens een digitale werk- en leeromgeving in te richten waar studenten en medewerkers tijd- en plaatsonafhankelijk met elkaar kunnen samenwerken en leren. Het auditteam beveelt FLOT aan, voortvarend door te gaan met de flexibilisering, daar veel deeltijdstudenten op basis van een eerdere opleiding, (levens)ervaring en/of privéomstandigheden andere wensen en behoeftes hebben dan voltijdstudenten. Dit kan ook de studeerbaarheid van het programma verbeteren.

Werkplekleren

In de stage komen vakmanschap en meesterschap bij elkaar. De vier opeenvolgende stages kennen een opbouw in complexiteit lopend van een oriënterende stage in de propedeuse naar het (steeds meer) zelfstandig als leraar voor de klas staan. Alle studenten eindigen in het vierde studiejaar met een afrondende stage. Studenten die in de eerste drie jaren alle studiepunten hebben behaald, mogen een zogenoemde LIO³⁵-stage lopen.

Studenten rouleren regelmatig, waardoor zij op verschillende schooltypen en met diverse onderwijsconcepten ervaring opdoen. Binnen de stage voeren de studenten leerwerktaken uit, die zorgen voor een verbinding tussen theorie en praktijk.

³⁵ LIO: Leerkracht in Opleiding

Voor studenten van de lerarenopleidingen Geschiedenis en Maatschappijleer is het om verschillende redenen moeilijk om een (passende) stageplek te vinden. (Zie daarover de vakspecifieke rapporten.)

Een deel van de studenten loopt stage binnen één van de vier Academische Opleidingscholen (AOS'en) of bij een school waarmee FLOT een samenwerkingsverband of een partnerschap heeft. FLOT streeft ernaar dat 80% van de bachelorstudenten in 2020 het werkplekleren volgens de gezamenlijke standaard doorloopt binnen een opleidingsschool of samenwerkingsschool.

Alle studenten krijgen op de werkplek begeleiding van een Schoolpracticumdocent (SPD'er)³⁶ en vanuit FLOT van een Fontys Contactdocent (FCD'er)³⁷, die de studenten ook bezoekt op de school. Aan de samenwerkingsscholen is nu een vaste FCD'er verbonden. Dat heeft de communicatie tussen opleiding en school verbeterd.

In de opleidingsscholen krijgen de studenten daarnaast nog begeleiding van een Opleidingsdocent (OD'er)³⁸.

De uniformiteit in de begeleiding van het werkplekleren door de FCD'ers is nog een aandachtspunt, zo blijkt uit evaluaties en gesprekken tijdens de audit. Dit heeft volop de aandacht van FLOT. Via speciale OD-FCD bijeenkomsten werkt FLOT aan meer uniformiteit in de begeleiding van de studenten.

FLOT studenten die stage lopen binnen één van de AOS'en krijgen van de FCD'er en de OD'er een aantal modules uit de leerlijn Algemene Professionele Vorming (APV) (3 t/m 7) aangeboden. De opdrachten die voortvloeien uit de theorie kunnen zij direct uitvoeren in de eigen groep/school. In de tweewekelijkse intervisiebijeenkomsten op de school bekijken de studenten onder leiding van de FCD'er en OD'er terug op de uitvoering en wisselen ze ervaringen uit. De FCD'er en OD'er koppelen daar desgewenst weer aanvullende en/of verdiepende theorie aan vast. Zo zijn theorie en praktijk nauw met elkaar verbonden. Daarmee is er sprake van echt *samen* opleiden.

Studenten die op een reguliere school stage lopen volgen de lessen op de hogeschool. FLOT wil nu het concept Opleiden in de School doorontwikkelen en de reguliere stage en het opleiden in de school-traject gelijktrekken. Dit gebeurt o.a. vanwege de momenten van zware studielast die de studenten van het opleiden in de school traject ervaren: onderwijsactiviteiten in het opleidingsschool-traject zijn niet altijd te combineren met onderwijsactiviteiten in de opleiding.

Andere verbetermaatregelen die FLOT inmiddels heeft getroffen in het kader van het werkplekleren zijn: het invoeren van een lintstage die moet zorgen voor meer samenhang tussen de (theorie)lessen op de hogeschool en de praktijk in de scholen en het betrekken van vakdidactici in de begeleiding van de studenten op de scholen in de eerste oriënterende stage. In de overige stages gaan studenten in het kader van de vernieuwde APV-leerlijn leerwerktaken uitvoeren die leiden tot beroepsproducten. Daarop zullen vakdidactici en APV-opleiders vervolgens feedback geven. Ook daarmee zorgt FLOT voor een sterkere samenhang tussen vak(didactiek), APV en werkplekleren en voor meer betrokkenheid van de docenten vakdidactiek en APV bij het werkplekleren.

Om de verbinding tussen theorie en praktijk verder vorm te geven, zijn vakdidactische netwerken opgericht of in oprichting waarin vakdidactici van de lerarenopleiding en leraren uit het werkveld onder begeleiding van het lectoraat Werkplekleren gezamenlijk betekenisvolle, vakdidactische leerwerktaken voor studenten ontwikkelen. De opleidingen Aardrijkskunde, Natuur- en Scheikunde, Biologie, Wiskunde en Engels beschikken al over zo'n netwerk. FLOT streeft ernaar om voor de overige opleidingen deze netwerken in 2015-2016 in te richten.

³⁶ SPD'er is de benaming van de vakleraar op de school bij wie de student stage loopt

³⁷ FCD'er is de benaming die FLOT gebruikt voor een instituutsopleider vanuit FLOT.

³⁸ OD'er is de benaming die FLOT gebruikt voor een schoolopleider op de school.

Bovendien streeft FLOT naar de oprichting van een institutioneel pedagogisch-didactisch netwerk waarin opleiders van FLOT en schoolopleiders vanuit samenwerkingspartners participeren. Zij gaan zorgen voor een optimale transfer tussen theorie en praktijk van de leerlijn APV.

Het auditteam acht dit waardevolle initiatieven.

De vertegenwoordigers vanuit het werkveld meldden tijdens de audit dat zij zich veel meer dan vroeger een partner voelen van de lerarenopleidingen. Maar FLOT moet in hun optiek er wel het tempo inhouden. Het werkveld wil graag verbonden zijn/blijven met al hetgeen FLOT nu ontwikkelt en wil dat FLOT vertrouwen heeft in de kwaliteit van de scholen bij het samen nieuwe collega's opleiden. Daarom bepleit het werkveld de elders reeds ingezette lijn om OD'ers in te zetten als formele beoordelaars (examinatoren). Het auditteam beveelt FLOT aan deze signalen vanuit het werkveld over deze wensen te spreken.

Praktijkgericht onderzoek

Zoals al hierboven is beschreven kent FLOT geen op zichzelf staande losse onderzoekslijn. De leerlijn Onderzoek is, inclusief de afronding daarvan, geïntegreerd in de overige leerlijnen via een reflectiespoor en een ontwerpspoor. Binnen de leerlijnen APV en vakdidactiek besteden de opleidingen aandacht aan de ontwikkeling van de verschillende onderzoeksvaardigheden. Tot en met cohort 2012 voeren de voltijdstudenten in het vierde studiejaar een vakdidactisch actieonderzoek uit. Dit onderzoek had tot nu toe vaak het karakter van een onderzoeksverslag. Voor sommige studenten was daarmee het doen van onderzoek een doel op zich. De opleidingen willen hierin verandering aanbrengen en meer toe naar het ontwikkelen van beroepsproducten en een koppeling met het werkplekleren. Daarmee willen zij de studenten op het spoor zetten dat onderzoek doen nut heeft voor het eigen beroep en de betreffende schoolorganisatie waar zij het onderzoek uitvoeren. Om dit te realiseren heeft een projectgroep met vertegenwoordigers vanuit alle clusters de module 'Ontwerpen' ontwikkeld voor het derde studiejaar. Het onderwijsontwerp is gericht op het eigen vak. De module 'Ontwerpen' vervangt vanaf cohort 2014 de module 'Ontwerpen van Onderwijs' (OVO) uit het oude curriculum in het derde studiejaar.

Een andere projectgroep was ten tijde van de audit bezig met de ontwikkeling van nog een nieuwe module voor het afstuderen: 'Begeleiden', waarin de studenten eveneens onderzoek moeten doen en beroepsproducten moeten opleveren.

Het is de bedoeling dat vanaf cohort 2014 het actieonderzoek in het afstudeerjaar van de voltijdstudenten als losstaande module verdwijnt en wordt vervangen door 'Begeleiden' en 'Ontwerpen'. Daarin kunnen/mogen de opleidingen een eigen inkleuring/profilering aanbrengen. Voor cohort 2013 van de voltijdvariant geldt een overgangsjaar. Deze studenten voeren ook geen 'losstaand' actieonderzoek meer uit.

Met de herziening van het deeltijdcurriculum zal FLOT ook de modules van het afstuderen aanpassen.

Het auditteam acht dit waardevolle ontwikkelingen. Sommige opleidingen wachten niet tot de projectgroep gereed is met haar voorstel voor 'Ontwerpen', maar zijn alvast in teamverband aan het nadenken over een mogelijke eigen invulling/inkleuring binnen de gegeven kaders.

Afstudeerrichtingen algemeen vormend onderwijs (avo) en beroepsgericht onderwijs (bo)

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de opleidingen al duidelijke stappen hebben gezet in het kader van de twee afstudeerrichtingen.

Vanaf cohort 2013 heeft FLOT voor de voltijddopleidingen de twee afstudeerrichtingen ingevoerd. Dit heeft grote gevolgen gehad voor de opbouw en inhoud van de opleidingsprogramma's. FLOT heeft de afstudeerfase zodanig heringericht dat alle leerlijnen in het vierde studiejaar binnen de context van de gekozen afstudeerrichting vorm krijgen en afgerond worden. Om deze reden zijn in voorgaande studiejaren modules uit het generieke en de opleidingsspecifieke curriculum verschoven.

FLOT neemt de invoering van de afstudeerrichtingen in de deeltijdopleidingen mee in het nieuwe ontwerp voor de deeltijdopleidingen dat in 2016-2017 gereed zal komen. Het auditteam heeft geconstateerd dat de voortgang van deze implementatie per opleiding nogal varieert.

Didactische uitgangspunten en werkvormen

FLOT leidt haar didactisch concept af van de visie op goed leraarschap. Om goede leraren op te leiden nemen de opleidingen de praktijk – de authentieke context – als uitgangspunt van het leren: de student leert in de praktijk, relateert praktijksituaties aan theoretische concepten en reflecteert op zijn eigen handelen. Daarnaast besteden de opleidingen doorlopend aandacht aan de ontwikkeling van een kritisch-reflectieve en onderzoekende houding. Dit zijn de hoofdinstrumenten voor het leren een goede leraar te worden/te zijn.

In hun lessen willen de docenten een rolmodel zijn voor de aankomende leraren.

Zij expliciteren en verantwoorden daarbij op meta-niveau hun didactisch handelen en stellen hun didactische keuzes ook ter discussie.

De docenten hanteren bewust verschillende werkvormen, die de aankomende leraren op hun beurt weer kunnen toepassen in hun eigen praktijk. Ook daarin is de docent een rolmodel voor de studenten.

Binnen de leerlijnen Vakinhoud en Vakdidactiek kiest elke opleiding eigen werkvormen. (Zie daarover de opleidingsspecifieke rapporten.)

Instroom en doorstroom

De opleidingen bewaken de kwaliteit van de instromende studenten voldoende. De opleidingen gaan voor het reguliere traject uit van de wettelijke toelatingseisen. Voltijdstudenten zijn verplicht deel te nemen aan een studiekeuzecheck. Voor deeltijdstudenten vindt voor aanvang van de studie een intake-traject plaats. Dit traject is ook gericht op het indiceren van mogelijke vrijstellingen en het vastleggen van het te volgen programma.

Het auditteam heeft geconstateerd, dat de rendementscijfers van sommige opleidingen laag zijn. Tijdens de audit is over dit onderwerp met de afzonderlijke opleidingen gesproken.

Sommige opleidingen hebben naar aanleiding van de lage rendementen curriculaire ingrepen en ingrepen in de toetsing gedaan, maar er zijn ook opleidingen die in de ogen van het auditteam te veel of alleen maar externe redenen aandragen. Het auditteam beveelt het management aan hierover met de opleidingen in gesprek te blijven.

Kopopleiding en traject Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG)

▪ *Kopopleiding:*

Voor toelating tot een kopopleiding hanteert FLOT de verwantschapstabel³⁹ voor aan het vak van de lerarenopleiding verwante hbo- en wo-opleidingen. Voor de start van de opleidingen neemt FLOT groepsintakes af, die leiden tot een niet-bindend advies.

Studenten van de kopopleidingen volgen een éénjarige voltijdsprogramma van 60 EC met in het eerste semester twee dagen en daarna één dag per week onderwijs op de hogeschool. De andere drie of vier dagen is de student actief bezig met werkplekleren en zelfstudie. FLOT verwacht van deze studenten terecht meer zelfsturing, daar zij al een hbo- of wo-opleiding hebben afgerond.

Het programma bestaat uit vier leerlijnen: werkplekleren, algemene didactiek, vakdidactiek en reflectie. Zoals eerder vermeld hebben de studenten een wettelijke vrijstelling voor het volgen van vakinhoudelijke modules. Ten aanzien van de afstudeerrichtingen volgen de kopopleidingen de deeltijdopleidingen.

Studenten lopen gedurende het studiejaar een lintstage op een school voor algemeen voortgezet of beroepsgericht onderwijs. De stage heeft een opbouw in complexiteit van oriëntatie op het beroep tot een afrondende stage en een oplopende studiebelasting.

De algemene didactieklijn correspondeert met de leerlijn Algemene Professionele Vorming (APV) uit het reguliere programma en dekt de generieke kennisbasis.

³⁹ De verwante opleidingen zijn op landelijk niveau bepaald en vastgelegd in een zogenoemde verwantschapstabel.

De studenten van de kopopleidingen volgen de vakdidactische leerlijn binnen de betreffende opleiding samen met de deeltijdstudenten. De studenten Economie en Omgangskunde – de veruit grootste groepen binnen de kopopleidingen – volgen deze modules in aparte groepen. FLOT koppelt reflectie en ontwerpen van onderwijs aan de leerlijnen algemene didactiek en werkplekleren. Binnen de laatste module van de algemene didactieklijn voeren de studenten ook een klein onderzoek uit van 2 EC.

De studenten die het auditteam sprak, waren over het algemeen tevreden over het geboden programma. Met name de lessen algemene didactiek vonden zij zeer leerzaam. Ze merkten wel op dat het voor de docenten soms lastig is om binnen dat ene studiejaar aan te sluiten op alle specifieke behoeften van studenten vanuit de verschillende werkplekken/stageplekken variërend van mbo, praktijkschool tot onderbouw havo/vwo.

De informatie met betrekking tot het direct bij de start van de opleiding al een stageplek hebben, vonden niet alle studenten duidelijk. FLOT meldde desgevraagd, dat dit geen verplichting is maar een advies. Het auditteam beveelt FLOT aan hier explicieter aandacht aan te besteden, omdat er blijkbaar verwarring over ontstaat.

▪ *PDG-traject:*

Het traject PDG staat open voor onbevoegde deelnemers (meestal zij-instromers) die voor minimaal 0,4 fte werkzaam zijn als docent binnen de beroepsvoorbereidende educatieve sector en minimaal drie jaar werkervaring hebben. Kandidaten dienen al een hbo-opleiding te hebben afgerond of aantoonbaar beschikken over hbo denk- en werkniveau.

Het programma van het PDG-traject kent een omvang van 60 EC en is gespreid over 1,5 jaar. Daarmee zorgt FLOT voor een voldoende studeerbaar programma.

Het programma kent een opbouw in drie fasen: basisprogramma, verdiepingsprogramma en eigen programma ter afronding. Binnen het programma komen vijf thema's aan de orde die corresponderen met de taken/rollen van de mbo docent: ik als (mbo) docent, ik als begeleider van mbo-studenten, ik als verbinder tussen school en beroepspraktijk, ik als lid van het onderwijsteam/onderwijsgemeenschap en ik als professional.

FLOT en KWIC hebben het PDG-traject duidelijk ingestoken vanuit het idee van het samen opleiden, waarbij de student 50% van de tijd leert op de werkplek. De overige 50% besteedt de student aan cursusdagen en zelfstudie.

Personeel

Het docententeam dat de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT verzorgt heeft een omvang van 126,5 FTE. Docenten zijn zowel in de voltijd- als de deeltijddopleidingen werkzaam. Gemiddeld 89% van de docenten beschikt over een mastergraad, 12% daarvan is gepromoveerd. Aanvullend zijn nog elf docenten bezig met een masteropleiding en zitten elf docenten in een promotietraject. Het auditteam constateert dat FLOT met bovengenoemde percentages haar eigen streefdoelen realiseert: 90% masteropgeleid, waarvan 10% gepromoveerd. Bij enkele opleidingen zijn nu nog lagere percentages.

In samenwerking met de lector 'Professionaliteit van leraren en lerarenopleiders' heeft FLOT het professionaliseringsbeleid voor haar personeel verder vorm gegeven, waarin zij de focus legt op de rol van lerarenopleider. FLOT behoort hiermee samen met de Hogeschool Rotterdam tot de zogenaamde 'voorlopersgroep'. FLOT heeft de ambitie dat in 2018 elke FLOT docent een lerarenopleider is. Dit betekent dat lerarenopleiders van FLOT op termijn voldoen aan de VELON⁴⁰ beroepsstandaard voor lerarenopleiders en dat zij, conform het didactische principe van modelleren, beschikken over de vijf eigenschappen zoals beschreven in de visie op goed leraarschap.

FLOT besteedt daarom veel aandacht aan professionalisering op het gebied van pedagogische en didactische vaardigheden. Op dit moment ligt de focus op toetsing en beoordelen. Voor docenten met een specifieke rol zijn er diverse trainingen in begeleidingsvaardigheden en onderzoeksvaardigheden. Voor startende docenten is er een specifiek inductietraject.

⁴⁰ VELON: Vereniging van Lerarenopleiders Nederland

Ook (uitbreiding van de) contacten met het werkveld in het avo én bo acht FLOT van belang. FLOT stimuleert docenten die al enige tijd niet in het werkveld hebben gewerkt, deel te nemen aan vakdidactische netwerken of studenten te begeleiden in de korte, oriënterende stage of te participeren in het traject Versterking Samenwerking Lerarenopleidingen en Scholen.

Eén van de docenten die het auditteam sprak, meldde dat er nog nooit zoveel mogelijkheden zijn geweest als nu om jezelf te professionaliseren.

Naast de formele scholing is er veelvuldig sprake van informele professionalisering door bijvoorbeeld kennisdeling, onderlinge samenwerking en samenwerking met het werkveld in vakdidactische netwerken.

Het auditteam is van oordeel dat de opleidingen via de bovengenoemde professionalisering zorgen dat zij hun eigen ambities - zoals die in dit rapport bij de verschillende standaarden zijn beschreven - ook daadwerkelijk realiseren. Ook de verschillende certificeringstrajecten die FLOT in dit verband organiseert (vakdidactisch bekwaam, onderzoeksbekwaam, toetsbekwaam en mediawijs) illustreren dit.

(Zie over de docentkwaliteit verder het vakspecifieke rapport per opleiding.)

FLOT verzorgt o.a. in samenwerking met de externe partner Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) professionaliseringstrajecten voor externe begeleiders en opleiders, zoals de Schoolpracticumdocent (SPD'er) en de APV-opleiders binnen de vier Academische Opleidingsscholen (AOS'en). Alle SPD'ers binnen de AOS'en, de samenwerkingsverbanden en partnerschappen volgden een specifieke basiscursus voor coaching.

In februari 2015 heeft FLOT alle activiteiten in het kader van professionalisering van collega's in het werkveld ondergebracht onder de noemer 'FLOT-Academie'. Daarnaast richt de academie zich met haar aanbod op blijvende professionalisering van (startende) docenten in het vo en mbo en op ondersteuning van medewerkers van andere Fontys instituten.

De lectoraten zijn - zoals eerder vermeld - nauw betrokken bij kennisinnovatie en curriculumontwikkeling en ook bij de professionalisering van lerarenopleiders van FLOT. In totaal participeren 42 lerarenopleiders van FLOT en enkele externe deelnemers vanuit scholen en andere organisatieonderdelen van Fontys, in de kenniskringen.

De kenniskringleden professionaliseren zich aan de hand van praktijkonderzoek vanuit de gedeelde visie van lectoraten op onderzoek als professionele leerstrategie. Dit onderzoek is direct verbonden met de eigen opleidingspraktijk. Zo ontstaan good practices die de docenten weer delen met peers binnen en buiten FLOT.

Kopopleiding en PDG-traject

Binnen de kopopleidingen verzorgen zes lerarenopleiders met kennis van algemene didactiek en pedagogiek de leerlijn algemene didactiek. Deze docenten zijn tevens studieloopbaan-begeleider van de studenten. Zij begeleiden de studenten ook bij het uitvoeren van hun onderzoek.

De docenten vakdidactiek van de afzonderlijke opleidingen verzorgen de leerlijn vakdidactiek. Uit de evaluaties blijkt dat de didactische kwaliteit van sommige van deze docenten verbetering behoeft. FLOT heeft naar aanleiding hiervan al verbetermaatregelen getroffen door vervanging van de begeleiders van de Vakdidactieklijn bij de kopopleiding Omgangskunde. De studenten die het auditteam sprak, waren hierover tevreden.

Voor de begeleiding van het werkplekleren heeft FLOT met ingang van 2015-2016 een aparte Fontys Contactdocent voor de kopopleidingen aangewezen die de studenten begeleidt en zorgt voor afstemming tussen de FCD'ers (en OD'ers) op de stageschool. Dit naar aanleiding van de kritiek die de studenten van de kopopleidingen hadden op de stagebegeleiding vanuit FLOT.

Bij de samenstelling en uitvoering van het PDG-traject zijn zowel opleiders van het Koning Willem I College (KWIC) als van FLOT betrokken. De opleiders van het KWIC zorgen voor het scholingstraject onder verantwoordelijkheid van FLOT. FLOT docenten verzorgen delen van het programma, waaronder het doen en begeleiden van onderzoek.

Op de werkplek krijgt de student begeleiding van een ervaren coach.

Generieke voorzieningen

FLOT heeft het afgelopen jaar hard gewerkt aan de herinrichting van de huisvesting. De reeds verbouwde ruimten zien er prachtig uit. Studenten geven aan dat zij de nieuwe omgeving inspirerend en prettig open vinden. Alleen het aantal beschikbare afgesloten studieruimten zou groter mogen zijn. Daaraan zal FLOT expliciet aandacht besteden bij de herinrichting van de laatste nog te renoveren vleugels.

De locatie beschikt over voldoende grotere en kleine lokalen. Er is een fysieke mediatheek aanwezig waar studenten naast tijdschriften en vakliteratuur ook methoden die in het onderwijs gebruikt worden, kunnen raadplegen. Daarnaast hebben zij vanaf elke plek toegang tot digitale bronnen. Voor een aantal opleidingen zijn speciale praktijklokalen beschikbaar. (Zie de vakspecifieke rapporten.)

FLOT wenst nog een digitale werk- en leeromgeving waarin studenten tijd- en plaatsonafhankelijk met elkaar kunnen samenwerken en leren. Zodra er op Fontysniveau een keuze is gemaakt voor een systeem zal FLOT dit allereerst voor de deeltijd- en daarna ook voor de voltijdopleidingen gaan gebruiken.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de lerarenopleidingen van FLOT een stevig en praktijkgericht programma bieden aan de studenten van de kopopleidingen en de studenten van het PDG-traject. Door dit programma te volgen, kunnen deze studenten de vereiste SBL-competenties, kennis en vaardigheden ontwikkelen.

Zie voor de weging en het oordeel over standaard 2 verder de vakspecifieke rapporten per opleiding.

4.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Systeem van toetsen en beoordelen

Het toetsbeleid dat FLOT in 2013 heeft vastgesteld, is kaderstellend voor alle opleidingen. Elke opleiding heeft dit toetsbeleid nader uitgewerkt in een opleidingsspecifiek toetsplan, waarin zij de toetsing in samenhang heeft beschreven en heeft weergegeven in een toetsprogramma.

De leerlijn APV heeft een eigen toetsplan. In dit toetsplan heeft FLOT per toetsvorm de beheersingsniveaus van Bloom⁴¹ beschreven. Zo toetsen de APV-docenten bijvoorbeeld bij een schriftelijke toets met gesloten vragen de beheersing op het niveau van kennen en begrijpen, bij een reflectieverslag het niveau van analyseren, synthetiseren en evalueren en bij de beoordeling van een portfolio alle zes de niveaus.

De opleidingen maken gebruik van meerdere meetinstrumenten en invalshoeken om de ontwikkeling en het niveau van de studenten op diverse manieren te toetsen en te beoordelen. Voorbeelden van toetsvormen die de opleidingen gebruiken zijn: schriftelijke toetsen met open en/of gesloten vragen, mondelinge toetsen, essays, reflectieverslagen, dossiers, portfolio, performance assessments.

De opleidingen hebben in de verschillende CLOTS⁴²-schema's inzichtelijk gemaakt wat de samenhang is tussen competenties, leerdoelen en de toetsen en toetsvormen.

Binnen FLOT vervult het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' een belangrijke rol.

Het lectoraat levert door zijn onderzoek een wezenlijke bijdrage aan de toetskwaliteit en aan de professionele ontwikkeling op het gebied van lerarenopleiders, leraren en studenten.

De kenniskringleden hebben o.a. onderzoek gedaan naar beoordelaarsbetrouwbaarheid, het gebruik van rubrics en het geven van schriftelijke feedback.

Het auditteam is van oordeel, dat het toetssysteem van FLOT in generieke zin staat als een huis.

Kennisbasistoetsen

De tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT nemen conform de landelijk gemaakte afspraken binnen de Vereniging Hogescholen de digitale landelijke kennisbasistoets (LKT) van het vak af.

Alleen voor het vak Techniek en Spaans is geen LKT beschikbaar. Bij Spaans wordt de internationale taalvaardigheidstoets DELE B2 afgenomen. (Zie daarover het vakspecifieke rapport tweedegraads leraar Techniek en Spaans.)

Alle studenten krijgen conform de landelijke afspraken twee toetskansen per jaar en moeten de toets behaald hebben voordat zij hun diploma krijgen.

Validiteit, betrouwbaarheid, inzichtelijkheid

De opleidingen zorgen er op verschillende manieren voor dat de toetsen, valide, betrouwbaar en transparant zijn, conform de afspraken in het Toetsbeleidsplan. Dat doen zij zowel voor het generieke als vakspecifieke curriculum o.a. door:

- in de studiegidsen en moduluwijzers duidelijk de wijze van toetsing en de samenhang tussen de competenties, leerdoelen en beoordelingscriteria te beschrijven;

⁴¹ Beheersingsniveaus van Bloom: kennen, begrijpen, toepassen, analyseren, synthetiseren, evalueren

⁴² CLOTS: competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten

- de competentiekaarten te concretiseren in integrale beroepsbeelden op vier niveaus, behorend bij de vier opeenvolgende stages. Vanaf 2014-2015 heeft FLOT deze beroepsbeelden geoperationaliseerd in prestatie-indicatoren per competentie;
- aan de hand van gevarieerde toetsvormen te beoordelen of de studenten de beoogde (eind)kwalificaties hebben bereikt;
- het zogenoemde vier-ogenprincipe toe te passen bij het construeren van toetsen;
- rubrics te formuleren voor o.a. werkstukken, stage, onderzoeksverslag, die ervoor zorgen dat de beoordelaars niet op eigen gevoel beoordelen maar houvast hebben aan criteria. Deze criteria dienen ook als communicatiemiddel voor de eerste en tweede beoordelaars;
- antwoordmodellen te gebruiken bij de beoordeling van kennistoetsen;
- bij onduidelijkheid bij de beoordeling van toetsen een tweede beoordelaar in te zetten;
- verplichte intervisiebijeenkomsten en kalibreersessies met APV-docenten en Fontys Contact Docenten (FCD'ers) te houden om interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te vergroten;
- twee maal per jaar gezamenlijke bijeenkomsten voor FCD'ers en Opleidingsdocenten (OD'ers) te organiseren over thema's als het beoordelen van het portfolio of het beoordelen van de student voor de klas;
- de FCD'er in zijn beoordeling van de studenten altijd het advies van het werkveld (SPD'er en/of OD'er) over het werkplekleren te laten betrekken;
- bij de beoordeling van afstudeerwerk altijd meerdere beoordelaars in te zetten;
- docenten deel te laten nemen aan professionaliseringstrajecten, zoals Basis Kwalificatie en Medior Kwalificatie Onderwijs (BKO en MKO), o.a. uitgevoerd door het lectoraat 'Kwaliteit van toetsen en beoordelen'.

Examencommissie en toetscommissie

Het auditteam trof een stevige examencommissie aan, die haar rol goed heeft opgepakt. FLOT kent sinds 1 september 2011 één centrale examencommissie waarin elke opleiding met een eigen lid is vertegenwoordigd. De examencommissie bestaat uit vier uitvoerende kamers en één beleidskamer. FLOT heeft clusters bewust gemixt over de uitvoerende kamers, omdat er binnen de clusters sprake is van een eigen cultuur. Door de mix zorgt FLOT voor het creëren van draagvlak, samenwerking, uitwisseling en congruent handelen. Elke uitvoerende kamer houdt zich bezig met uitvoerende zaken, zoals vrijstellingen, bezwaren. De masteropleidingen hebben eveneens zitting in deze kamers.

De voorzitters van de uitvoerende kamers vormen samen de beleidskamer. In deze beleidskamer zitten ook twee opleidingsonafhankelijke leden en een extern lid vanuit het werkveld. De leden van de beleidskamer houden zich bezig met beleidsmatige en evaluatieve taken in het kader van de borging van de kwaliteit van het toetsen en beoordelen.

Het auditteam constateert, dat FLOT dit allemaal goed geregeld heeft.

De examencommissie heeft een eigen kwaliteitsagenda met speerpunten. Daarop staat voor 2015-2016 o.a. de controle op de inzet van twee beoordelaars, bijeenkomsten interbeoordelaarsbetrouwbaarheid en specifieke opdrachten aan de toetscommissies om mee te kijken naar bepaalde aspecten en het uitvoeren van een o-meting van het eindniveau.

Tijdens de audit is met de leden van de examencommissie ook stilgestaan bij de huidige afstudeerwerken en de mate waarin de vijf pijlers van FLOT rondom goed leraarschap daarin al zijn terug te zien. Het auditteam heeft geconstateerd, dat de studenten in hun reflecties op hun eigen ontwikkeling in hun portfolio niet altijd een koppeling maken met theorie. De examencommissie antwoordde desgevraagd, dat dat tot op heden geen eis was. Het hangt van de begeleider (Fontys Contact Docent) af of er een koppeling is gevraagd. Dit aspect is in ontwikkeling. In de nieuwe APV-lijn krijgt reflecteren op de eigen ontwikkeling op basis van theorie wel aandacht.

Naast de examencommissie zijn er vier actieve toetscommissies, die naar aanleiding van een evaluatie recent weer zijn teruggezet in de lijn. De toetscommissies rapporteren over hun bevindingen direct aan het management (de teamleiders alfa, bèta+, gamma en de adjunct-directeur onderwijs voor het generieke deel). De toetscommissies zijn gekoppeld aan een cluster.

De toetscommissies controleren niet meer alleen achteraf, maar zien toetsen nu ook voordat ze worden afgenomen. Volgens plan evalueren zij per periode van elke opleiding twee schriftelijke toetsen. Zij ondersteunen de examinatoren bij het structureel vormgeven van de toetscyclus. De toetscommissies hebben in opdracht van de examencommissie vooraf gecheckt of alle eindtermen goed terugkomen bij het toetsen en beoordelen van de actieonderzoeken en hebben achteraf steekproefsgewijs gekeken of zij tot een vergelijkbaar oordeel kwamen over de actieonderzoeken.

Afstuderen

De ijkpunten van de tweedegraads lerarenopleidingen van FLOT om het gerealiseerde niveau van de studenten vast te stellen, zijn voor alle opleidingen gelijk:

- de digitale landelijke kennisbasistoets (LKT) van het vak (behalve voor de vakken Spaans en Techniek). Bij Spaans wordt vanaf cohort 2013 de internationale taalvaardigheidstoets Diploma de Español como Lengua Extranjera (DELE) B2 (ERK)⁴³ afgenomen;
- een vakdidactisch actieonderzoek en eindgesprek, al dan niet voorafgegaan door een presentatie voor belangstellende docenten en studenten⁴⁴;
- de afrondende stage met een portfolio-assessment en een eindgesprek. In het portfolio moet de student per competentie zijn eigen ontwikkeling beschrijven, wat hij heeft geleerd en wat hij er (in de toekomst) mee gaat doen. Van elke competentie moet hij drie relevante bewijsstukken in zijn portfolio opnemen.

Tot en met cohort 2012 sluiten de voltijdstudenten aan het einde van het derde studiejaar de APV-lijn af.

Vanaf cohort 2013 wordt de leerlijn APV in het vierde studiejaar afgesloten.

Zoals al onder standaard 2 is vermeld verdwijnt voor de voltijdstudenten vanaf cohort 2013 het actieonderzoek. Tevens kiezen de voltijdstudenten vanaf dit cohort voor een van de twee afstudeerrichtingen. Daarmee is het nodig de afstudeerfase opnieuw in te richten. Voor het voltijdcohort 2013 komt er een overgangsfase, waarin de studenten de leerlijnen Vakinhoud en Vakdidactiek afsluiten in de hoofdfase. Zij ronden de vakdidactische leerlijn af via uitvoering van de opdracht voor de module 'Ontwikkelen van Onderwijs' (OVO).

Vanaf cohort 2014 worden alle leerlijnen in de afstudeerfase afgesloten

Voor de deeltijdstudenten is de afstudeerfase identiek aan de afstudeerfase voor voltijdstudenten tot en met cohort 2012. De deeltijdstudenten kiezen nog niet voor een van de beide afstudeerrichtingen. Zoals al eerder vermeld nemen de opleidingen de invoering van de afstudeerrichtingen mee met de vernieuwingen in het kader van de flexibilisering. De wijze waarop de studenten de stage afronden is maatwerk.

Kopopleiding en Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG)

- Kopopleiding - de studenten van de kopopleidingen sluiten hun opleiding af met twee eindwerkstukken: de afrondende stage en een eindassessment op basis van een portfolio. Het eindassessment wordt afgenomen door twee assessoren. De beoordeling van de afrondende stage is identiek aan die in de voltijddopleiding. Studenten van de kopopleidingen hoeven niet deel te nemen aan de LKT. Dat is landelijk bepaald. De afstudeerrichtingen worden niet ingevoerd voor de kopopleidingen.

⁴³ ERK: Europees Referentiekader

⁴⁴ Of de student ook een presentatie houdt, is afhankelijk van de grootte van de opleiding. Bij grote aantallen studenten zoals bijvoorbeeld bij Nederlands, gebeurt dit niet.

- PDG – de studenten van het PDG traject sluiten hun opleiding af met een proeve van bekwaamheid/eindassessament, waarin zij aantonen dat zij als zelfstandig docent kunnen functioneren en de taken van een startbekwaam docent mbo adequaat kunnen vervullen. De student verzamelt daarvoor bewijzen in zijn portfolio en levert een of meerdere video-opnames van een les of lesactiviteit. Twee onafhankelijke assessoren, één vanuit FLOT en één vanuit het mbo (Koning Willem I College), voeren samen het eindassessament uit.

Weging en Oordeel

Zie voor weging en oordeel de vakspecifieke rapporten per opleiding.

4.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren

Uit evaluaties en gesprekken met vertegenwoordigers vanuit het werkveld en alumni, komt naar voren dat het werkveld tevreden is over het niveau van de afgestudeerden. Ze zijn tevreden over de kwaliteit van de producten die de studenten en afgestudeerden leverden. Het niveau blijkt ook uit de goede aansluiting tussen bachelor- en master lerarenopleidingen. Dit is volgens de alumni goed.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het kern- en vakpanel hebben in totaal van vier studenten van elke opleiding eindwerken bestudeerd uit 2013-2014 en 2014-2015, verdeeld over de voltijd- (inclusief de kopopleidingen) en deeltijdvariant en met waar van toepassing een spreiding in cijfers. Deze eindwerken betroffen de verslagen van het vakdidactisch onderzoek en de portfolio's op basis waarvan de studenten hun portfolioassessment en eindgesprek hadden.

De bevindingen van het auditteam met betrekking tot deze eindwerken staan beschreven in de vakspecifieke rapporten.

Weging en Oordeel

Zie voor weging en oordeel de vakspecifieke rapporten per opleiding.

5. ALGEMEEN EINDOORDEEL

Zie voor het eindoordeel het vakspecifieke rapport per opleiding.

6. AANBEVELINGEN

- Het auditteam beveelt FLOT aan, voortvarend door te gaan met de flexibilisering van de deeltijdopleidingen, daar veel deeltijdstudenten op basis van een eerdere opleiding, (levens)ervaring en/of privéomstandigheden andere wensen en behoeftes hebben dan voltijdstudenten. Dit kan ook de studeerbaarheid van het programma verbeteren.
- De uniformiteit in de begeleiding van het werkplekleren door de FCD'ers is nog een aandachtspunt, zo blijkt uit evaluaties en gesprekken tijdens de audit. Het auditteam beveelt FLOT aan hier aandacht aan te blijven besteden.
- De informatie met betrekking tot het hebben van een stageplek aan het begin van het studiejaar blijkt niet altijd duidelijk te zijn voor studenten van de kopopleidingen. Het auditteam beveelt FLOT aan hier explicieter aandacht aan te besteden.
- Het auditteam heeft geconstateerd, dat de rendementscijfers van sommige opleidingen laag zijn. Een aantal opleidingen heeft naar aanleiding daarvan curriculaire ingrepen en ingrepen in de toetsing gedaan, maar er zijn ook opleidingen die in de ogen van het auditteam te veel of alleen maar externe redenen aandragen. Het auditteam beveelt het management aan hierover met de opleidingen in gesprek te blijven.
- Vertegenwoordigers vanuit het werkveld wensen dat FLOT er bij alle vernieuwingen die zij nu in gang zet wel het tempo inhoudt. Het werkveld wil graag verbonden zijn/blijven met al hetgeen FLOT nu ontwikkelt rondom de afstudeerrichtingen, flexibilisering deeltijdprogramma, eindwerkstukken etc. Het auditteam beveelt FLOT aan hier alert op te zijn.
- Het auditteam beveelt FLOT aan ervoor te zorgen dat studenten hun reflecties in hun portfolio en onderzoeksverslagen theoretisch onderbouwen op basis van literatuur.
- Het auditteam beveelt FLOT aan de studenten waar nodig meer sturing te geven bij het formuleren van een onderzoekbare onderzoeksvraag. Dat kan het niveau van het onderzoek verhogen.
- Het auditteam heeft geconstateerd dat wat betreft de implementatie van de vernieuwingen in de hoofdfase tussen de verschillende voltijdopleidingen sterke faseverschillen zijn. Omdat het gaat om het cohort 2013 (het afstudeerjaar komt er aan) vraagt het auditteam aan betrokkenen voldoende aandacht/tijd te besteden aan de verdere concretisering van deze vernieuwingen, zodat alle opleidingen op tijd gereed zijn.

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
AARDRIJKSKUNDE**
voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg –
Fontys Hogescholen**

CROHO nr.:35201

7. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN AARDRIJKS KUNDE

7.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Zoals in het generieke deel van het rapport beschreven, baseert de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde zich bij haar onderwijs, naast de SBL-competenties, op de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbasis voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven. De vakspecifieke kennisbasis Aardrijkskunde vormt het fundament voor met name SBL-competentie 3: de vakinhoudelijk en vakdidactisch competent.

De opleiding participeert in het landelijk overleg lerarenopleidingen aardrijkskunde. Binnen dit overleg bepalen zij de eindkwalificaties waarvoor zij opleiden, bespreken zijn trends in het werkveld en het vakgebied en de consequenties hiervan voor het aardrijkskundeonderwijs en overleggen zij met het beroepenveld. De opleidingen stelden recent in landelijk verband vast dat de landelijke kennisbasis geactualiseerd en meer gepreciseerd moet worden ten aanzien van:

- het toepassen van algemene en geografische methodieken en onderzoeksvaardigheden,
- het toepassen van geografische kennis, inzichten en werkwijzen op ruimtelijke vraagstukken,
- het beoordelen van ruimtelijke verschijnselen, processen en vraagstukken vanuit het concept 'duurzaamheid',
- het toepassen van geografische methoden bij het bestuderen van regio's.

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding er terecht voor kiest om deze actualisering/precisering te gebruiken om, bijvoorbeeld, vraagstukken op het terrein van toenemende globalisering en klimaatverandering een meer prominente plek te geven in het vakinhoudelijk deel van het curriculum.

Visie en uitgangspunten van de opleiding

Het sinds de vorige accreditatie sterk gewijzigde docententeam heeft een op onderdelen herzien visiedocument opgesteld. Dit heeft geleid tot een beroepsprofiel waarin deze visie op beroep en opleiding is verwerkt. In haar visie geeft de opleiding aan dat zij er naar streeft leraren op te leiden die '...aandacht hebben voor ethische aspecten bij de behandeling van relevante ruimtelijke vraagstukken in de klas'. Het gaat hierbij concreet om vragen over de gevolgen van globalisering, bevolkingsgroei en klimaatverandering. Daarnaast, zo geeft de opleiding in haar visie aan, vindt zij het belangrijk dat '....studenten leren om in aardrijkskundelessen gebruik te maken van actualiteiten én ontwikkelingen in de eigen omgeving van de leerlingen'.

De opleiding onderscheidt nog andere uitgangspunten, waaronder:

- het vervullen van een voorbeeldfunctie naar studenten waarbij docenten hun handelen verantwoorden naar studenten.
- in verschillende studieonderdelen aandacht voor geografisch onderzoek.
- het aanbieden van veldwerk en excursies met duidelijk herkenbare fysisch-geografische en/of sociaal geografische componenten.

Kennisbasis

Binnen de kennisbasis onderscheidt de opleiding een vakinhoudelijk op aardrijkskunde gerichte component en een vakdidactische component. Voor de vakinhoud geldt dat de opleiding een onderscheid maakt tussen:

- natuurlijke systemen in en rond de aarde.
- milieugeografie.
- landschappen.
- ruimtelijke effecten van sociaaleconomische systemen.
- ruimtelijke effecten van politieke en culturele systemen.
- geografische concepten.
- het geografisch instrumentarium.

Het auditpanel merkt op dat de opleiding ook het meer didactisch/onderwijskundige deel verder heeft uitgewerkt. Naast het vakdidactische deel van de kennisbasis, waaronder: *Nut en noodzaak van geografie en aardrijkskundeonderwijs, Geografisch denken, Het schoolvak aardrijkskunde* en *Aardrijkskunde leren* heeft de opleiding drie aanvullende eindkwalificaties geformuleerd. Deze hebben betrekking op:

- het beoordelen van aardrijkskundemethoden en de mate waarin deze methoden aansluiting bieden op de examenprogramma's en de kerndoelen,
- het begeleiden van leerlingen bij hun waardenbesef en oordeelsvermogen waarbij ethische vraagstukken gerelateerd aan het vak bespreekbaar worden en
- het in overleg met collega-docenten vormgeven aan de inhoud van vakoverstijgende projecten.

Lectoraat

Het cluster waar de opleiding deel van uit maakt, heeft een lectoraat dat zich richt op gammavakken: 'Vakdidactiek van de gammavakken'. In samenwerking met de opleidingen van het cluster, voert het lectoraat onderzoek uit en ontwikkelt het studieonderdelen. Een voorbeeld hiervan is de module *Vakdidactiek mens en maatschappij* die de opleiding Aardrijkskunde in het tweede studiejaar zal aanbieden en de pilot *Ontwerpen van onderwijs*.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke deel van het rapport.

Weging en Oordeel

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding de kennisbasis aardrijkskunde goed heeft uitgewerkt en aangeeft waarin zij zich wil onderscheiden. Daarbij besteedt zij expliciet aandacht aan de geografisch conceptuele en contextuele kennis die nodig voor het behalen van het vmbo-examenprogramma en de kerndoelen. De opleiding stelt haar studenten in staat om te kunnen beoordelen in welke mate vakinhouden aansluiten bij het vmbo-programma en de kerndoelen. De bijdrage van het lectoraat aan de opleiding beoordeelt het auditpanel als waardevol.

Zie verder voor weging en oordeel het generieke deel van het rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

7.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, werkplekleren, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke deel van het rapport.

Inhoud en vormgeving curriculum

De opleiding heeft de beoogde eindkwalificaties rond vakinhoud en vakdidactiek uitgewerkt in onderwijseenheden. In een CLOTS-schema⁴⁵ maakt de opleiding de samenhang inzichtelijk tussen de vakspecifieke competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten. Daarmee borgt zij dat de studenten aan het einde van hun studie alle vakspecifieke eindkwalificaties beheersen.

Bestudering van het curriculum laat zien dat de opleiding drie leerlijnen onderscheidt: een vakinhoudelijke, een vakdidactische en een onderzoekleerlijn. Binnen deze leerlijnen is een uitgebreid palet aan studieonderdelen opgenomen dat volgens het auditpanel niet alleen relevant is voor het vakgebied maar tevens de kwalificatie interessant verdient. Zo komt een breed spectrum aan onderwerpen aan bod, van geologische en klimatologische onderwerpen tot en met cultureel geografische en sociaalgeografische thema's. Daarmee bestrijkt het vierjarig curriculum het geheel aan voor het vakgebied relevante onderwerpen. Daarnaast is het examendomein vmbo een expliciet genoemd thema in het curriculum.

Vakinhoudelijk:

Onderdeel van het didactisch concept van de opleiding vormt het veldwerk, in de regio en verder weg. Zo organiseert de opleiding in de propedeuse een excursie naar Zuid-Limburg en de Eifel. Bij deze excursies staan fysisch-geografische thema's centraal waarbij het auditpanel opmerkt dat ook sociaal geografische thema's daarbij aan bod kunnen komen. Beide gebieden lenen zich hier voor. De opleiding kent verder 'regiocursussen', gericht op Europa/Duitsland en Marokko. Zij zijn gebaseerd op de examendomeinen voor het vmbo en op de meest voorkomende aardrijkskundethema's uit de onderbouw van havo en vwo. Deze regiocursussen dienen vooral als synthese-studieonderdelen: hier komt de inhoud van verschillende studieonderdelen samen. Studenten gaven tijdens de audit aan deze excursies te waarderen omdat zij een concrete uitwerking vormen van de theorie die de opleiding behandelt. 'Marokko' vormt een synthese van tien studieonderdelen waaronder fysisch-geografische studieonderdelen. Om de samenhang tussen deze studieonderdelen te verstevigen kiest de opleiding er voor om een specifieke leerlijn Fysische geografie te gebruiken. Hierbinnen is expliciet aandacht voor vakinhoudelijke kennis op het terrein van de natuurwetenschappen en de techniek.

⁴⁵ De letters van CLOTS staan voor de termen: competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten

In de hoofdfase van de studie, biedt de opleiding haar studenten een aantal verdiepende fysisch-geografische en sociaal geografisch studieonderdelen aan. Het hoofdfase-curriculum kent tevens een aantal verbredende studieonderdelen op het gebied van: duurzaamheid, mens & maatschappij en ontwikkelingen in de geografie. In de afstudeerfase verzorgt de opleiding een specifiek programma voor het actieonderzoek.

Ruimtelijke vraagstukken benadert de opleiding vanuit meerdere invalshoeken. Dit komt duidelijk naar voren binnen de studieonderdelen: duurzaamheid en bevolkingsgroei. Binnen dit kader biedt de opleiding haar studenten studieonderdelen aan zoals *Bevolkingsgeografie*, *Grenzen & Identiteit*, *Duurzaamheid* en *Vakdidactiek, morele dilemma's*.

Vakdidactisch

Bestudering van het curriculum laat verder zien dat binnen de vakdidactische leerlijn de algemeen-didactische en de vakdidactische component verankerd zijn in studieonderdelen zoals: *Het schoolvak aardrijkskunde*, *Structureren en concretiseren*, *Ontwikkeling lesmateriaal* en *Toetsing*.

De propedeuse is voor studenten vooral een jaar waarin zij zich oriënteren op het schoolvak: wát is de positie van aardrijkskunde binnen het hele scala aan schoolvakken en wát zijn de belangrijkste thema's binnen het vakgebied. In dat eerste jaar ontwikkelt de student geografische vaardigheden, die van belang zijn voor het vakdidactisch handelen later in de studie. In het tweede studiejaar staat het vakdidactisch handelen centraal en leert de student zelf studiemateriaal te ontwikkelen en dit op een adequate wijze te gebruiken in zijn lessen. In het derde jaar komen, zoals het auditpanel het formuleert, ook 'hogere', meer abstracte onderwerpen aan bod zoals in de cursus *Morele dilemma's*. Het ontwikkelen van lesmateriaal vormt de brug tussen de verschillende studieonderdelen die deel uit maken van de leerlijn vakdidactiek en het afsluitende studieonderdeel van deze leerlijn dat zich richt op het ontwerpen van lessen.

De opleiding maakt gebruik van actuele lesmethodes die het middelbaar- en beroepsonderwijs gebruiken. Studenten analyseren deze lesmethoden en besteden daarbij onder meer aandacht aan de wijze waarop de lesmethode is opgebouwd en de mate waarin actualiteit in de lesmethoden is opgenomen. Bij het vormgeven en uitvoeren van de vakdidactische leerlijn betreft de opleiding, in het kader van netwerkvorming, ook docenten vanuit het beroeps- en voortgezet onderwijs. Daarnaast betreft zij hierbij haar tweedejaarsstudenten die zo tevens hun vakdidactische vaardigheden ('hoe leg ik iets op een begrijpelijke wijze uit') kunnen oefenen. Binnen deze leerlijn lopen studenten ook stage in het tweede studiejaar. De opleiding gebruikt haar netwerk in het onderwijsveld op een adequate wijze, zo stelt het auditpanel vast, om te overleggen over: studentstages, vakdidactiek, professionele vorming en over de levering vanuit het onderwijsveld van voor studenten 'betekenisvolle' leeractiviteiten, bijvoorbeeld stageopdrachten.

Onderzoeksleerlijn:

Zonder haar studenten op te leiden tot onderzoekers, wil de opleiding wél dat haar studenten kennis van en inzicht in de onderzoekscyclus hebben, dat zij een onderzoekende houding ontwikkelen, dat zij leren onderzoek te lezen en om dit op relevantie voor hun eigen handelen te kunnen beoordelen. Volgens het auditpanel is deze leerlijn het meest zichtbaar uitgewerkt het 'geografisch onderzoekspoor'. Hier verkent de student een geografisch vraagstuk, stelt een geografische vraag, verzamelt gegevens, ordent deze, analyseert en interpreteert deze en beschrijft de resultaten. In, met name, de eerder genoemde excursies en in studieonderdelen *Geografisch onderzoek* en *Sociaal geografisch veldwerk* is deze onderzoekscomponent opgenomen.

Naast dit 'geografisch onderzoekspoor' kent de opleiding een 'ontwerpspoor' waarin elementen van onderzoek zijn verwerkt. De student leert binnen dit 'spoor' om onderwijs te ontwikkelen en maakt daarbij gebruik van informatie afkomstig van verschillende bronnen zoals internet en studiebijeenkomsten. Het auditpanel stelt vast dat aan onderzoek gerelateerde vaardigheden weliswaar in het curriculum terugkomen en dat er met name in het eerste studiejaar sprake is van voorstructurering op onderzoeksgebied, maar dat deze voorstructurering in het tweede jaar minder terugkomt en dat studenten mede daardoor in de daaropvolgende jaren de onderzoekscomponent minder goed in hun vingers hebben (zie standaard 4).

Al met al stijgt het curriculum uit boven het niveau van de kennisbasis door o.a. de ethische, onderzoeks- en veldwerk aspecten. Voorts is zichtbaar dat de in standaard 1 aangegeven zaken waarin de opleiding zich wil onderscheiden ook zichtbaar zijn in het curriculum.

Didactiek en studeerbaarheid

De opleiding kent een breed scala aan werkvormen waaronder: onderwijsleergesprekken, rollenspelen, het bestuderen en bespreken van elkaars lesvoorbereidingen en het traditionele klassikale lesgeven. Kenmerkend voor de werkvormen is dat praktijk en theorie ten dienste van elkaar staan. De opleiding moedigt haar studenten aan om de praktijk mee naar de opleiding te nemen en, omgekeerd, om de theorie te toetsen aan de praktijk. Dit is volgens het auditpanel een adequate invulling van de didactiek.

Didactiek en studeerbaarheid liggen volgens de opleiding in elkaars verlengde. Zo zorgt de opleiding ervoor dat er sprake is van een steeds meer complexiteit in de onderwijsinhoud en een toenemende mate van zelfsturing bij de student. De opleiding wijst studenten tijdens de intake op de studielast en op het feit dat de studieonderdelen rond fysische geografie 'pittig' zijn en vaak een beroep doen op het abstractievermogen van de student. Ook kan anderstalige literatuur een struikelblok vormen voor de student. Ook hier wijst de opleiding instromende studenten nadrukkelijk op. Om de studeerbaarheid voor studenten te vergroten, heeft de opleiding in en rond stageperiodes geen vakinhoudelijke studieonderdelen gepland. Studenten gaven eerder tijdens evaluaties aan, dat de studiedruk rond stageperiodes wel erg hoog was.

Deeltijd

De opleiding kent een voltijd- en een deeltijdvariant. Voor beide varianten gelden niet alleen dezelfde eindkwalificaties zoals die onder standaard 1 behandeld zijn, maar ook ten aanzien van het curriculum bestaat er weinig verschil. De verschillen die er zijn liggen met name op het terrein van de uitvoering van de opleiding. Zo is in de deeltijdvariant het aantal contacturen beperkter dan bij de voltijdvariant en is de variantie aan werkvormen beperkt. Binnen de kaders van de Algemene Professionele Vorming (APV) krijgen ze genoeg verschillende voorbeelden aangereikt. Ook is voor deeltijdstudenten de deelname aan excursies niet verplicht. In de deeltijdvariant komen de studieonderdelen *Ontwikkelingsgeografie* en *Vergelijkende regionale analyse* iets uitgebreider aan bod. Tevens is er sprake van wisseling van studieonderdelen bij de voltijd- en deeltijdvariant en kunnen deeltijders de opleiding versneld doorlopen.

Docenten

Sinds de vorige accreditatie, is de samenstelling van het docententeam op verschillende posities gewijzigd. De opleiding wordt verzorgd door een betrokken en gekwalificeerd team docenten dat bestaat uit veertien docenten verbonden aan het vakgebied aardrijkskunde, opleiden/didactiek/onderwijskunde of een combinatie van beide. Een deel van het team docenten heeft daarnaast een achtergrond in het onderwijs waar de tweedegraads lerarenopleiding zich op richt. Naast hun reguliere onderwijs- en onderwijs-ontwikkeltaak, zijn twee docenten lid van de examencommissie, is één docent lid van de toetscommissie van het cluster, is een docent lid van de gemeenschappelijke curriculumcommissie van het cluster en is één docent lid van de 'beleidskamer'.

Positief is het auditteam over de participatie van docenten aardrijkskunde in de kenniskringen van de FLOT-lectoraten waaronder het eerder genoemde lectoraat 'Didactiek van de gammavakken' en van het lectoraat 'Werkplekleren'. Een aantal docenten publiceert regelmatig in vakbladen.

Alle docenten zijn actief binnen de vakinhoudelijke leerlijn. Voor alle vakinhoudelijke modules zijn meerdere experts/opleiders beschikbaar. Een aantal docenten heeft inhoudelijke expertise op het terrein van didactiek/onderwijskunde, supervisie en/of coaching en is actief in het generieke programma van de opleiding. Daarmee is (de afstemming over) de samenhang tussen deze beide onderdelen van het programma voldoende geborgd. Naast vaste docenten zet de opleiding ook gastsprekers in uit het werkveld.

De docenten houden hun eigen vak bij door het lezen van vakliteratuur, deelname aan conferenties en door hun lidmaatschap van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap waarvoor zij incidenteel workshops verzorgen. Zoals onder standaard 1 aangegeven, overlegt de opleiding met andere lerarenopleidingen op het gebied van aardrijkskunde. Tweemaal jaarlijks overleggen coördinatoren van deze opleidingen op landelijk niveau en een keer per jaar is er een bijeenkomst voor docenten van de lerarenopleidingen aardrijkskunde. Enkele docenten verlenen medewerking aan de ontwikkeling van nieuwe aardrijkskundemethoden, één docent is ook werkzaam bij het College voor Toetsing en Examens als voorzitter van de vakgroep Aardrijkskunde.

De studenten die het auditteam sprak, waren tevreden over de vakinhoudelijke kennis van hun docenten, hun betrokkenheid en bereikbaarheid en over de expliciete voorbeelden die zij aanreiken voor behandeling van de lesstof in de eigen beroepspraktijk, de school. Het auditpanel is tevreden over de vakinhoudelijke/vakdidactische kennis van docenten, over hun inzet op landelijk niveau en over hun bijdrage aan de vakinhoudelijke kaders, eveneens op landelijk niveau. De resultaten van het hieruit resulterende netwerk zijn - en hiermee sluit het auditpanel aan bij de bevindingen van het auditpanel zo'n zes jaar geleden - in het curriculum terug te vinden.

Het auditpanel is tevreden over het initiatief van de opleiding om docenten de vakinhoudelijke aspecten van door hen verzorgde studieonderdelen te laten uitwisselen, hierover te discussiëren en om vervolgens de samenhang tussen de vakinhoud van verschillende studieonderdelen te vergroten. Dit is gebeurd naar aanleiding van studentevaluaties waarin studenten aangaven dat nieuwe docenten niet altijd voldoende op de hoogte waren van de inhoud van andere studieonderdelen.

Internationalisering

Hiervoor is het aspect internationalisering al aan bod geweest binnen de kaders van veldwerk. Het auditpanel is hierover tevreden. Daarnaast, zo geeft de opleiding aan, zijn in het curriculum studieonderdelen opgenomen met een internationale oriëntatie zoals op het terrein van *Ontwikkelingsgeografie* en *Economisch geografie*. In dit verband merkt het auditpanel op dat de literatuur het bachelorniveau representeert. De opleiding maakt gebruik van internationale literatuur op het terrein van fysische- en sociale geografie. Verder stimuleert de opleiding haar studenten om deel te nemen aan internationale projecten en is er sprake van een uitwisselingsprogramma van studenten tussen Nederland en Spanje.

Vakspecifieke voorzieningen

De opleiding beschikt over goede ruimtes waar aardrijkskundestudenten kunnen studeren. In de mediatheek is een vakspecifieke collectie nationale en internationale literatuur aanwezig en kunnen de studenten diverse lesmethoden die in gebruik zijn op de scholen, raadplegen. Met bovenstaande voorzieningen zorgt de opleiding ervoor dat de studenten de benodigde vakspecifieke kennis en vaardigheden kunnen verwerven.

Weging en Oordeel

Aardrijkskunde is een op de praktijk gerichte opleiding, die verzorgd wordt door een betrokken en goed gekwalificeerd docententeam.

De opleiding biedt via verschillende leerlijnen de studenten voldoende gelegenheid om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. De opleiding biedt een programma aan waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap als onderlegger duidelijk zijn terug te zien. De vernieuwingen in de APV-leerlijn en het Werkplekleren, de nieuwe leerwerktaken en de opdrachten tot het ontwikkelen van beroepsproducten, zorgen ervoor dat er veel meer samenhang is gekomen tussen de verschillende leerlijnen, tussen theorie en praktijk en tussen het generieke en het vakspecifieke deel van de opleiding. Studenten zijn tevreden over de nieuwe APV-lijn en de verbinding met het werkplekleren/de stage.

Via de vakinhoudelijke leerlijn en de vakdidactische leerlijn ontwikkelen de studenten ook de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om in de scholen aardrijkskunde te doceren. De onderzoekslijn is voldoende uitgewerkt. Met de implementatie van de twee afstudeerrichtingen is de opleiding binnen de voltijdvariant bezig.

Sterk generiek element is het echt *samen* opleiden binnen de vier academische opleidingsscholen waar FLOT deel van uitmaakt en het samenwerken met het veld in de vakdidactische netwerken. Een ander sterk element is de nauwe betrokkenheid van de lectoraten bij kennisinnovatie, curriculumontwikkeling en professionalisering van lerarenopleiders van FLOT.

De opleidingen bewaken de kwaliteit van de instroom o.a. via het houden van een studiekeuzecheck voor voltijdstudenten en een intake-traject voor deeltijdstudenten.

De recent gerenoveerde huisvesting en de generieke en vakspecifieke materiële voorzieningen zijn op orde en werken ondersteunend voor de studie.

Gelet op de positieve elementen in het programma, komt het auditteam tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

7.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding heeft het toetsbeleid van FLOT uitgewerkt in een toetsplan en in toetsmatrijzen, antwoordmodellen en daarbij verschillende *rubrics* opgesteld. De opleiding past een grote variatie aan toetsvormen toe. Het auditpanel stelt vast, dat de opleiding goed zicht heeft op de verdeling van toetsen over de verschillende studiejaar en de aard van toetsing. Wat dit laatste aspect betreft: de opleiding toetst veruit het meest kennis en inzicht (zeker in het eerste en tweede studiejaar), gevolgd door de toetsing van toepassing en van op de niveaus van analyse en synthese. Tot de twaalf door de opleiding gehanteerde toetsvormen behoren: kennistoetsen, vaardigheidstoetsen, dossiers, essays, portfolio's, mondelinge tentamens en veldpractica.

De opleiding zorgt er op diverse manieren voor, dat ze op een valide en betrouwbare wijze toetst. Zo past ze het vier-ogenprincipe toe bij het ontwikkelen van de toetsen en analyseren docenten elke toets vooraf alvorens zij de cesuur vaststellen. De docenten/examinatoren die de toetsen maken, zijn daartoe aangewezen door de examencommissie.

De opleiding werkt aantoonbaar aan het verbeteren van het eigen toetssysteem. Positief is het auditpanel over de analyse van toetsresultaten die de opleiding uitvoert na een toets om op deze wijze de validiteit en de betrouwbaarheid van de toets te kunnen beoordelen. Dit gebeurt nog niet bij alle toetsen, maar de opleiding wil wel structureel alle toetsen met ingang van dit studiejaar op validiteit en betrouwbaarheid beoordelen. Het auditpanel vindt het een goed initiatief omdat deze analyses de kwaliteit van toetsing ten goede komt over de hele linie. Binnen de opleiding bestaat verder de afspraak om twee keer per jaar gezamenlijk toetsen te evalueren. De toetsontwikkelaar ontvangt dan ter plekke feedback op zijn toets.

Zie voor de generieke bevindingen met betrekking tot het toetsen en beoordelen, het generieke deel van het rapport.

Landelijke kennisbasistoets

In 2014 is de LKT Aardrijkskunde voor het eerst afgenomen. Twee-derde van de studenten slaagt hier voor. Op landelijk niveau is tussen de verschillende lerarenopleidingen op het gebied van aardrijkskunde afgesproken, dat er een andere borgingssystematiek van de kennisbasis gehanteerd gaat worden: een peerreview in plaats van een kennistoets.

Eigen waarneming van het auditteam van de toetsen

Het auditpanel heeft zes toetsen bestudeerd. Werken we het oordeel van het auditpanel over de toetsen uit op de onderdelen: variatie, complexiteit, beoordeling, informatievoorziening en correctie, dan ontstaat het volgende beeld.

- *Variatie.* Er domineren drie type vragen sterk: kennisvragen, toepassingsvragen (met name semigestructureerd vragen) en casusopgaven met analytische opdrachten.
- *Complexiteit.* De bestudeerde kennis- en vaardigheidstoetsen zijn wat diepgang betreft van een behoorlijk hoog niveau. Wel kan het auditpanel moeilijk progressie in complexiteit in de toetsen over de verschillende leerjaren vaststellen.
- *Beoordelingswijze.* Er is steeds individuele beoordeling, al vindt soms (bijvoorbeeld bij groepsproducten) ook groepsbeoordeling plaats. Bij groepsopdrachten is helder wat de opleiding per student verwacht.

- *Informatievoorziening.* De informatievoorziening voor studenten rond toetsing is voldoende. Studenten zijn op de hoogte van de beoordelingscriteria die de opleiding hanteert bij toetsing.
- *Correctie.* De criteria zijn zeer helder; het auditpanel zou zelfs minder detaillering verwachten voor de hogere leerjaren. De criteria zijn uitgewerkt met een weging voor het oordeel.

Het auditpanel stelt daarnaast vast, na bestudering van de selectie hierboven genoemde toetsen, dat de toetsopgaven duidelijk gericht zijn op de belangrijkste onderwerpen binnen het vakgebied aardrijkskunde en dat er sprake is van op de praktijk gerichte toetsing. De toetsen zijn wat vorm en inhoud betreft passend bij de leerdoelen en op het beoogde bachelorniveau.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel, dat het toetssysteem van FLOT in generieke zin staat als een huis. De examencommissie met haar beleidskamer en uitvoerende kamers vervult een stevige rol in de borging van het toetsen en beoordelen. Het is een sterk punt dat FLOT de clusters bewust heeft gemixt. De samenstelling van de beleidskamer is eveneens sterk.

De toetscommissie van het cluster en de toetscommissie van het generieke deel spelen een actieve rol in de controle op de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding.

Docenten nemen deel aan intervisietrajecten, kalibreersessies, professionaliserings- en certificeringstrajecten voor toetsing. Ook de opleiders/begeleiders van de academische opleidingsscholen nemen deel aan thema en/of intervisiebijeenkomsten. Dat is goed. Het auditteam is positief over de rol die het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' binnen FLOT vervult.

De tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde heeft met haar toetsprogramma, toetsplan, toetsmatrizen en *rubrics* haar toetssysteem op orde. De opleiding toetst op een valide, betrouwbare en inzichtelijke wijze of de studenten de beoogde (eind)kwalificaties hebben bereikt. De opleiding past het vier-ogen principe structureel toe bij het ontwikkelen van de toetsen en scheidt het begeleiden en beoordelen bij het afstudeeronderzoek. De door het auditteam bestudeerde toetsen representeren het hbo-bachelorniveau. De toename in complexiteit van toetsen mag nadrukkelijker voor het voetlicht treden.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'goed' voor deze standaard.

7.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

In het generieke deel van dit rapport meldde het auditteam dat het gerealiseerde niveau inderdaad blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding Aardrijkskunde.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het kern- en vakpanel heeft in totaal van vier studenten van de opleiding Aardrijkskunde eindwerken bestudeerd uit de periode 2013-2015. Deze eindwerken betroffen de verslagen van het vakdidactisch onderzoeken en de portfolio's op basis waarvan de studenten hun portfolioassessment en eindgesprek hadden.

De vier door het auditpanel bestudeerde vakdidactische producten verschilden: één meer traditionele vakdidactische scriptie en drie zogeheten 'artikelen' met een uitvoerig onderliggend dossier van tussenproducten plus zeer uitvoerige *rubric* bij het beoordelingsformulier. Van drie studenten beschikte het auditpanel tevens over het portfolio voor de beroepscompetenties (afronde stage). Ook hier werkt de opleiding met een zeer gedetailleerde *rubric* bij de beoordeling. Voor de bestudeerde afstudeerproducten geldt dat de beoordelingen 'iets mechanisch en onpersoonlijks' hebben omdat elke vorm van geschreven persoonlijke feedback ontbreekt. Overigens gaven docenten in gesprekken aan dat nadere inhoudelijke toelichting in gesprekken met de studenten plaatsvindt: studenten krijgen uitgebreide feedback op de tussenproducten die ze inleveren. In principe krijgen ze één keer feedback op alle ingeleverde deelproducten, en mogen daarna hun product aanpassen. De beoordeling wordt verder nog mondeling toegelicht.

Een aandachtspunt vormt de formele kant van de beoordeling. Er staan twee handtekeningen onder een en hetzelfde beoordelingsformulier (niet twee onafhankelijke beoordelingen op papier). In dit verband wijst de opleiding er op dat de eerste en tweede beoordelaar onafhankelijk van elkaar beoordelen. Afspraak hierbij is dat indien het oordeel dat zij geven meer dan een half punt afwijkt, beide beoordelaars overleggen om tot een gezamenlijk oordeel te komen. Het formulier, zo de opleiding, is een formaliteit voor de afronding; de onafhankelijke beoordeling heeft dan al plaats gehad. Overigens hebben twee beoordelingen van vakdidactische werkstukken slechts één handtekening van een docent.

De door het auditpanel bestudeerde afstudeerproducten representeren het hbo-bachelorniveau. De competentie op het terrein van kritische reflectie en onderzoek vormt één van de rode draden in de opleiding. De studenten kunnen in hun portfolio in wisselende mate voldoende kritisch-reflectief schrijven over hun ervaringen in de stage en hun gedrag als (beginnend) leraar.

Met de onderzoekcompetenties (heldere vragen stellen, methoden kiezen om een onderzoeksvraag aan te pakken, een onderzoeksdesign maken) kan de opleiding nog een 'slag' maken. Zo was in een van de afstudeerproducten niet duidelijk welke keuzes de student gemaakt had ten aanzien van afbakening en vorm van het onderzoek (vragenlijsten, interventies, aanpak). Ook ontbreekt soms de vakinhoudelijke input en een reflectie.

De opleiding wijst er op dat er bij het schrijven van een artikel beperkt ruimte is om de onderzoeksvragen, methode en kenmerken van interventie te beschrijven in het afstudeerproduct. Veelmeer is het bedoeld om collega-docenten te informeren. Vandaar dat studenten meer aandacht besteden aan het beschrijven van de resultaten dan aan het beschrijven van de onderzoeksvragen en methoden. Het portfolio kwalificeert het panel als 'eerlijk': dicht op eigen handelen maar weinig reflectief en met weinig inhoudelijke terugkoppeling naar elementen van de opleiding. Bij een enkele afstudeerproduct is het taalgebruik een aandachtspunt.

Het auditteam is niettemin van oordeel, dat de studenten Aardrijkskunde in deze afstudeerproducten aantonen dat zij beschikken over het niveau dat van een startbekwaam tweedegraads leraar aardrijkskunde mag verwachten.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel dat de studenten in hun afstudeerwerken aantonen dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar aardrijkskunde.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditteam beoordeelde de onderzoeksverslagen met minimaal een voldoende, maar ziet voor de uitvoering van de onderzoeken nog wel aandachtspunten. Tenminste een deel van de studenten heeft moeite met correct taalgebruik en met methodische basisbeginselen zoals het stellen van goed afgebakende vragen, het kiezen van adequate methoden, het formuleren van conclusies en koppeling van onderzoek aan bestaande kennis (bijvoorbeeld uit eerdere vakken in de opleiding). Meer narratieve feedback bij beoordelingen en een betere borging van de formele kant van de beoordeling zijn punten van aandacht.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

8. ALGEMEEN EINDOORDEEL AARDRIJKSKUNDE

De betrokken en goed gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde van FLOT zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren aardrijkskunde voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap duidelijk zijn terug te vinden, zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen ook met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt ook standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau met een 'voldoende'.

Omdat het auditteam het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde van FLOT.

9. AANBEVELINGEN AARDRIJKSKUNDE

Hierna volgen een aantal aanbevelingen die verder los staan van de oordeelsvorming maar die volgens het auditpanel wel een aparte plek verdienen in deze rapportage.

- Het taalgebruik van studenten, goed leesbaar en correct Nederlands, is een belangrijk aandachtspunt voor de opleiding. Daar moet meer op gestuurd worden.
- Het gebruik van artikelen in de afstudeerproducten is een aandachtspunt op de punten kwantiteit en kwaliteit. Het theoretisch kader mag sterker.
- Meer theorie en andere bronnen uit voorgaande jaren (gerelateerd aan inhoudelijke en didactische cursussen) laten functioneren in het afstuderen en afstudeerwerk.
- Meer gebruik maken op didactisch gebied van de mogelijkheden die digitale techniek en digitaal beschikbare bronnen bieden zoals op het terrein van software, *web-lectures* en de schier eindeloze mogelijkheden die internet dit vakgebied biedt.

10. SCORETABEL AARDRIJKSKUNDE

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen hbo-bachelor Tweedegraads lerarenopleiding Aardrijkskunde voltijd/ deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
GESCHIEDENIS**
voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg –
Fontys Hogescholen**

CROHO nr.: 35197

11. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

11.1. 4.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Zoals in het generieke deel van dit rapport beschreven, baseert de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis zich bij haar onderwijs, naast de SBL-competenties, op de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbasis voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven. De vakspecifieke kennisbasis Geschiedenis vormt het fundament voor met name SBL-competentie 3: de vakinhoudelijk en vakdidactisch competent.

Visie

De opleiding participeert in het landelijk overleg lerarenopleidingen geschiedenis. Binnen dit overleg bepalen deelnemende docenten de eindkwalificaties, bespreken zij trends in het werkveld en het vakgebied en bediscussiëren zij de consequenties hiervan voor het geschiedenisonderwijs en voeren zij overleg met het beroepenveld. Naast deze activiteiten op landelijk niveau, heeft de opleiding ook een eigen visie geformuleerd op het vakgebied waarvan de kernpunten als volgt kunnen worden samengevat.

- Uitgangspunt van de opleiding is het 'aanbrengen van historisch besef' waarin het historisch redeneren en oriëntatiekennis centraal staan.
- De opleiding hanteert een herzien curriculum waarin de kennisbasis, de kerndoelen basisvorming en de opleidingsvisie op geschiedenisonderwijs zijn samengevoegd.
- De opleiding heeft een samenhangend programma op het terrein van vakdidactiek ontwikkeld, gericht op het aanleren van 'historisch besef' bij leerlingen.
- Iedere lerarenopleider voorziet studenten van relevante vakdidactische feedback en kan de door hem gemaakte vakinhoudelijke en vakdidactische keuzes tijdens lessen aan studenten uitleggen.
- De opleiding 'streeft ernaar' om beleid en studieonderdelen zoveel mogelijk als team gezamenlijk te ontwikkelen en uit te voeren.
- Vakinhoudelijk en vakdidactisch ligt de focus op geschiedenis en staatsinrichting. De doelen van deze schoolvakken vormen mede de basis voor de ontwikkeling van het curriculum.

Profilering

De opleiding heeft de landelijk afgesproken kennisbasis (zie hierna) aangevuld met vakdidactische en vakinhoudelijke kwalificaties als historisch redeneren, historisch besef en oriëntatiekennis en de praktijkcomponent. De opleiding is van oordeel dat de landelijke kennisbasis aan herziening toe is. Zo ontbreekt staatsinrichting.

De opleiding zoekt meer aansluiting bij het eindexamenprogramma vmbo zodanig dat haar studenten in staat zijn om te beoordelen in welke mate vakinhouden aansluiten bij het vmbo-programma en de kerndoelen. Verder dient de student een positie in te nemen ten aanzien van historische debatten en moet hij zelf beelden construeren en analyseren op basis van vakspecifieke concepten. De student moet blijk geven van een professionele houding op de vakgebieden geschiedenis en staatsinrichting.

Uit de profilering van de opleiding blijkt dat zij studenten wil leren omgaan met het verleden 'vanuit een geschiedfilosofische basis'. Tot haar ambitie rekent de opleiding verder het verrijken van de didactiek met meer ICT en het streven om studenten te leren om óók leerlingen historisch besef bij te brengen.

Kennisbasis

De kennisbasis bestaat uit een vakinhoudelijk en vakdidactisch deel dat op landelijk niveau is vastgesteld.

Vakinhoudelijk

De opleidingen hebben op landelijk niveau het vakinhoudelijke deel van de kennisbasis uitgewerkt. Zo is er aandacht voor de tijdvakken vanaf de prehistorie tot en met het heden, voor het historisch kunnen redeneren waarbij aandacht is voor het verzamelen, ordenen en verklaren van historische gegevens en het kunnen hanteren van historische concepten zoals het denken in tijd, periodisering maar ook causale verbanden kunnen leggen tussen tijdvakken/perioden, etc. Tenslotte beheerst de afgestudeerde docent de basisconcepten van het vakgebied, kan hij een beschrijving geven van het vakgebied en de doelen en functies van het schoolvak.

Vakdidactisch

Het vakdidactisch deel van de kennisbasis is verdeeld in: doelstellingen, leermiddelen, werkvormen en evaluatie. Zo kan de student leermiddelen selecteren op bruikbaarheid en geschiktheid voor de doelgroep en maakt hij een beredeneerde keuze voor de passende werkvorm. Naast de landelijke vastgestelde doelstellingen voor geschiedenisonderwijs, kan de student ook zelf doelstellingen formuleren die hij als relevant beschouwt voor zijn leerlingen. Tenslotte kan de student beoordelen welke evaluatiemiddelen het meest effectief zijn binnen zijn onderwijs en is hij in staat om toetsen te ontwikkelen.

Lectoraat

Het cluster waar de opleiding deel van uit maakt, heeft een lectoraat dat zich richt op gammavakken: 'Vakdidactiek van de gammavakken'. In samenwerking met de opleidingen van het cluster, voert het lectoraat onderzoek uit en ontwikkelt het studieonderdelen. Een voorbeeld hiervan is de module *Vakdidactiek mens en maatschappij* die de opleidingen binnen het instituut waar geschiedenis deel van uit maakt in het tweede studiejaar zullen aanbieden, evenals de pilot *Ontwerpen van onderwijs*.

Werkveldcontacten

De opleiding vindt het belangrijk om contact te onderhouden met het werkveld en met collega-opleidingen om binnen zowel formele als informele kaders overleg te voeren over opleidingsrelevante thema's. Het auditpanel stelt vast dat op een reguliere basis gebeurt en dat dit overleg leidt tot inzicht in voor het vakgebied relevante ontwikkelingen. Zo onderhouden de verschillende lerarenopleidingen binnen de kaders van het Landelijk Overleg Geschiedenis Opleidingen onderling contact en bespreken zij de werkwijze rond afstudeeronderzoeken, de afstemming van de procedure rond en de criteria voor de decentrale selectie tussen de verschillende lerarenopleidingen en is de landelijke kennistoets een terugkerend thema. De opleiding kent een werkveldcommissie waarmee zij twee keer per jaar vergadert over opleidingsrelevante kwesties. In deze commissie hebben onder andere vertegenwoordigers zitting van scholen.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke deel van dit rapport.

Weging en Oordeel

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding de kennisbasis geschiedenis goed heeft uitgewerkt en aangeeft op welke onderdelen zij zich wil onderscheiden. Daarbij besteedt zij expliciet aandacht aan staatsinrichting en zoekt zij aansluiting bij het examenprogramma vmbo. De bijdrage van het lectoraat en het werkveld aan de opleiding beoordeelt het auditpanel als waardevol.

Zie verder voor weging en oordeel het generieke deel van dit rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding geschiedenis geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

11.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, werkplekleren, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke deel van dit rapport.

Inhoud en vormgeving curriculum

De opleiding heeft de beoogde eindkwalificaties rond vakinhoud en vakdidactiek uitgewerkt in onderwijseenheden. In een CLOTS-schema⁴⁶ maakt de opleiding de samenhang inzichtelijk tussen de vakspecifieke competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten. Daarmee borgt zij dat de studenten aan het einde van hun studie alle eindkwalificaties beheersen.

De opleiding heeft een aantal uitgangspunten geformuleerd rond de inhoud en de samenhang van het curriculum, de vormgeving en studeerbaarheid van het curriculum en de aansluiting ervan op de groep instromende studenten. Binnen het curriculum zijn drie hoofdlerlijnen te onderscheiden: de vakinhoudelijke leerlijn, de vakdidactische leerlijn en de onderzoeksleerlijn.

De *vakinhoudelijke leerlijn* bestaat onder andere uit de onderdelen: sociaal-economische geschiedenis, cultureel-mentale geschiedenis, politie-bestuurlijke geschiedenis en staatsinrichting. Ook is er binnen deze leerlijn aandacht voor conceptueel-theoretische kaders in studieonderdelen zoals *Theorie en Historiografie*.

Studenten in de propedeuse volgen in de *vakdidactische leerlijn* alle elementen van vakdidactiek in één jaar. In ieder van de vier perioden in de propedeuse is er verder aandacht voor vakdidactische thema's waaronder: de basisbeginselen van het vak, de leerdoelen, het organiseren van lessen en het ontwikkelen van toetsen. Vanaf de propedeuse is er sprake van afstemming tussen de theorie- en de praktijkcomponent van de opleiding, een lijn die de opleiding gedurende vier jaar doortrekt. Binnen de vakinhoudelijke studieonderdelen besteedt de opleiding altijd aandacht voor de leerstof op het niveau van voortgezet onderwijs. Verder behandelt de opleiding in de propedeuse de tien tijdvakken en is er aandacht voor 'historisch redeneren' en 'identiteitsvorming'. Na de propedeuse is er vanaf het tweede studiejaar sprake van complexere studieonderdelen rond het gebruik van moderne media binnen het geschiedenisonderwijs, activerende werkvormen en toetsing. Als studenten niet tevreden zijn over een studieonderdeel, dan herzielt de opleiding de inhoud en/of de opzet er van.

⁴⁶ De letters van CLOTS staan voor de termen: competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten.

Met ingang van het studiejaar 2015-2016 is het curriculum op een aantal plaatsen herzien. Zo is in het eerste studiejaar een leerlijn conceptueel denken/historisch redeneren opgenomen zodat studenten al in een vroeg stadium van hun studie leren hoe zij beelden van het verleden

kunnen construeren. Verder is voor de inrichting van curriculum de kennisbasis zoals in de landelijke kennisbasistoets beschreven, richtinggevend. Het curriculum is op dit punt aangepast en de aandacht voor tijdvak- en oriëntatiekennis is verruimd. Voor het nieuw curriculum zijn nieuwe leerlijnen geïmplementeerd. Behalve de reeds genoemde leerlijn rond het conceptueel denken is een leerlijn ingevoerd rond de tijdvakken en is de vakdidactische leerlijn gekoppeld aan de onderzoekslijn.

Studenten krijgen gelegenheid om gedurende hun studie twee steden te bezoeken die een belangrijke rol hebben gespeeld in de oude en de contemporaine geschiedenis: Rome en Berlijn. Verder maken studenten kennis met het onderwijssysteem in Italië en Zweden. Het auditpanel stelt verder vast dat het gebruik van internationale literatuur tot de introductie van het vernieuwde curriculum beperkt was. Met de invoering van het vernieuwde curriculum neemt de opleiding meer anderstalige literatuur op. Het auditpanel onderschrijft dit initiatief van de opleiding mede gelet op de omvangrijke, vaak uitstekende, geschiedkundige literatuur. In het nieuwe curriculum biedt de opleiding haar studenten de gelegenheid om 15 studiepunten te besteden aan verdieping. Dit is een goed initiatief, mede genomen op aandringen van studenten die de keuzevrijheid binnen de opleiding te beperkt vonden.

Wat de *onderzoeksléerlijn* betreft stelt het auditpanel vast dat er sprake is van verschillende invalshoeken: een generiek ontwerpsspoor en een onderzoeksspoor. Centraal staat het ontwikkelen van competenties bij studenten om het eigen onderwijs te ontwerpen en dat vervolgens te onderzoeken op effectiviteit. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen leiden tot een herontwerp van een les of een lessencyclus. Verder vindt binnen het generieke reflectiespoor persoonlijke en professionele ontwikkeling plaats binnen de APV, het werkplekleren en vakdidactiek. Het meest in het oog springend onderdeel van het onderzoeksspoor is het studieonderdeel *Historisch literatuuronderzoek* dat leidt tot het 'meesterstuk' waarin de student laat zien dat hij over de vereiste vaardigheden beschikt op het gebied van historisch onderzoek.

Didactiek, studeerbaarheid en instroom

De opleiding kent een breed scala van werkvormen waaronder: het bestuderen en analyseren van historische teksten, het schrijven van essays, onderwijsleergesprekken en het bestuderen en bespreken van elkaars lesvoorbereidingen. Het *modeling*-principe verdient meer aandacht, zeker bij een opleiding als deze. Kenmerkend voor de werkvormen is verder dat praktijk en theorie ten dienste van elkaar staan. De opleiding moedigt haar studenten aan om de praktijk mee naar de opleiding te nemen en, omgekeerd, om de theorie te toetsen aan de praktijk. Ook biedt zij colleges aan via de *placemat*methode (student formuleert eerst zelf een antwoord op een vraag om vervolgens in groepsverband tot één antwoord op de vraag te komen). De opleiding biedt overzichtscollages aan naast werkcolleges waar studenten aan opdrachten werken die zij in groepsverband of klassikaal bespreken. De opleiding kiest er voor om werkcolleges te verzorgen voor kleine groepen zodat de interactie tussen studenten onderling en tussen docent en student zo intensief mogelijk is.

Didactiek en studeerbaarheid liggen volgens de opleiding in elkaars verlengde. Zo zorgt de opleiding ervoor dat er sprake is van steeds meer complexiteit in de onderwijsinhoud waarbij de zelfsturing van de student toeneemt. Zij wijst studenten tijdens de intake op de studielast en op het feit dat het studieonderdeel *Geschiedfilosofie* een struikelblok kan vormen voor studenten omdat het nadrukkelijk een beroep doet op het abstractievermogen van de student. Ook kan anderstalige literatuur een struikelblok vormen voor de student, zeker nu de opleiding meer internationale literatuur verplicht stelt. Ook hier wijst de opleiding instromende studenten nadrukkelijk op.

Vanaf het huidige studiejaar kent de opleiding een decentrale selectie waarbij zij selecteert op basis van een 'proeve van bekwaamheid' op het terrein van vakken, leesvaardigheid en motivatie. De opleiding toetst deze aspecten binnen de kaders van een intake gesprek.

Deeltijd

De opleiding kent naast de voltijd- ook een deeltijdvariant. Voor beide varianten gelden niet alleen dezelfde eindkwalificaties zoals die onder standaard 1 behandeld zijn, maar ook ten aanzien van het curriculum bestaat er weinig verschil op het gebied van onderwijsinhoud. De verschillen liggen met name op de uitvoering van het onderwijs. Zo is in de deeltijdvariant het aantal contacturen beperkter dan bij de voltijdvariant en is, bijgevolg, de variatie aan werkvormen beperkt. Ook is een aantal studieonderdelen bij de deeltijdvariant samengevoegd. Ook hoeven deeltijdstudenten niet deel te nemen aan de excursies naar Berlijn en Rome. Een aantal vakinhoudelijke componenten van het curriculum is binnen de deeltijdvariant verzwakt. Het studieonderdeel *Geschiedfilosofie* is binnen de deeltijdvariant naar het derde jaar verschoven.

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding duidelijk zicht heeft op de kwaliteit van haar deeltijdvariant. Met name door evaluaties van studieonderdelen, maar ook langs informele weg bereiken de opleiding signalen over de kwaliteit van de opleiding. De mate waarin de opleiding het initiatief neemt tot ondersteuning of de begeleiding van studenten is bij de deeltijdstudenten nog een punt van aandacht. Hierop heeft de opleiding gereageerd door de begeleiding van deeltijdstudenten vanaf het eerste jaar te intensiveren.

Docenten

Docenten van de opleiding zijn ruimschoots toegerust om de hen toebedeelde studieonderdelen te verzorgen. Alle zestien docenten beschikken over een eerstegraads bevoegdheid en hebben een wo-opleiding afgerond op een voor de opleiding relevant terrein. Drie docenten zijn inmiddels gepromoveerd op een historisch onderwerp. Uitgesplitst naar perioden, zijn twee docenten gespecialiseerd in oude geschiedenis, één docent in de middeleeuwse geschiedenis, één in de vroegmoderne en drie in de moderne geschiedenis. Docenten moeten bij voorkeur inzetbaar zijn op zowel vakinhoudelijk als (vak)didactisch terrein. Vrijwel alle docenten verzorgen vakdidactische studieonderdelen. Zij functioneren als een hecht team, met een voorliefde voor de 'narratieve traditie'. Het auditpanel beschouwt de kwaliteit en de kwantiteit van het team docenten als goed. Studenten geven aan dat een enkele docent didactisch 'minder goed functioneert'. De opleiding maakt inmiddels gebruik van intercollegiale professionalisering, bijvoorbeeld op het terrein van didactische scholing.

Het auditpanel is positief over het feit dat meerdere docenten zich de afgelopen jaren hebben gespecialiseerd op didactiek en didactisch onderzoek. Vier docenten van de opleiding zijn nog werkzaam binnen het voorgezet onderwijs, onder andere als docent geschiedenis. Positief is het auditpanel eveneens over het initiatief van de opleiding om docenten de gelegenheid te bieden om collega's in het buitenland te bezoeken en met hen te discussiëren over de vakinhoud en de vakdidactiek. In enkele gevallen leidt dit tot een gastcollege van een buitenlandse docent. De opleiding maakt verder gebruik van leraren die over toetsexpertise beschikken.

De docenten van de opleiding vormen samen de curriculumcommissie. Zij overleggen meerdere keren per jaar over opleidingsaangelegenheden waaronder over aanpassingen van het curriculum op basis van informatie uit het werkveld. Twee docenten zijn lid van de examencommissie en eveneens twee docenten zijn betrokken bij het lectoraat 'Vakdidactiek van de gammavakken' en van het lectoraat 'Beroepsethiek van de leraar'.

Eén docent van de opleiding verzorgt internationale trainingen voor de *European Association of History Educators* en twee docenten leveren jaarlijks een bijdrage aan de EUROCLIO-conferentie.

Vakspecifieke voorzieningen

De opleiding beschikt over goed geoutilleerde ruimten waar studenten kunnen studeren. In de mediatheek is een vakspecifieke collectie nationale en internationale literatuur aanwezig op geschiedkundige terrein waaronder '*History Today*', '*Kleio*' en '*Teaching History*'. Alle verplichte literatuur is hier aanwezig en studenten kunnen diverse lesmethoden die in gebruik zijn op de scholen, raadplegen. Met bovenstaande voorzieningen ondersteunt de opleiding dat de studenten de benodigde vakspecifieke kennis en vaardigheden kunnen verwerven.

Weging en Oordeel

Geschiedenis is een op de praktijk gerichte opleiding, verzorgd door een betrokken en voor het vakgebied goed gekwalificeerd docententeam.

De opleiding biedt via verschillende leerlijnen de studenten gelegenheid om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Zij biedt een programma aan, waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap als onderlegger duidelijk zijn terug te zien. De vernieuwingen in de APV-leerlijn en het werkplekleren, de nieuwe leerwerktaken en de opdrachten tot het ontwikkelen van beroepsproducten, zorgen ervoor dat er veel meer samenhang is gekomen tussen de verschillende leerlijnen, tussen theorie en praktijk en tussen het generieke en het vakspecifieke deel van de opleiding. Studenten zijn tevreden over de nieuwe APV-lijn en de verbinding met het werkplekleren/de stage. De opleiding heeft het curriculum herzien, mede op basis van suggesties van zowel voltijd- als deeltijdstudenten.

Via de vakinhoudelijke, vakdidactische en de onderzoeksleerlijn ontwikkelen studenten de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om in de scholen het vak geschiedenis te doceren. De vakinhoud en de vakdidactiek zijn goed verwerkt in het curriculum. De onderzoeksleerlijn is voldoende uitgewerkt. Met de implementatie van de twee afstudeerrichtingen is de opleiding binnen de voltijdvariant bezig.

Sterk generiek element is het echt *samen* opleiden binnen de vier academische opleidingsscholen waar FLOT deel van uitmaakt en het samenwerken met het veld in de vakdidactische netwerken. Een ander sterk element is de nauwe betrokkenheid van de lectoraten bij kennisinnovatie, curriculumontwikkeling en professionalisering van lerarenopleiders van FLOT.

De opleidingen bewaken de kwaliteit van de instroom o.a. via het houden van een studiekeuzecheck voor voltijdstudenten en een intake-traject voor deeltijdstudenten.

De recent gerenoveerde huisvesting en de generieke en vakspecifieke materiële voorzieningen zijn op orde en werken ondersteunend aan de studie.

Gelet op de positieve elementen in het programma, komt het auditpanel tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

11.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding heeft het toetsbeleid van FLOT uitgewerkt in een toetsplan en thans ook in toetsmatrizen, antwoordmodellen en daarbij verschillende *rubrics* opgesteld. Het auditpanel stelt vast, dat de opleiding goed zicht heeft op de verdeling van toetsen over de verschillende studiejaren en de aard van toetsing. Wat dit laatste aspect betreft: de opleiding toetst met name kennis en inzicht. Zij zorgt ervoor, dat de toetsen valide en betrouwbare zijn en past zij het vierogen principe toe bij het ontwikkelen van de toetsen. Docenten analyseren iedere toets vooraf alvorens zij een cesuur vaststellen. De docenten/ examinatoren die de toetsen maken, zijn daartoe aangewezen door de examencommissie.

De opleiding heeft in een overzichtelijk schema de toetsen aan de kennisbasis gekoppeld. Er is sprake van een variëteit aan toetsen die aansluit bij het didactisch concept en de werkvormen. Behalve tentamens (veelal meerkeuzevragen en korte essayvragen, maar ook casustoetsen) maken ook presentaties deel uit van de door de opleiding gebruikte toetsvormen. In dit verband merkt het auditpanel op dat geschiedenis (in tegenstelling tot aardrijkskunde en maatschappijleer) meer een *humanities* vak is, waar kennis / inzicht en narratieve aanpak meer voor de hand liggen (niet zo "analytisch") en waar schrijven heel belangrijk is. Dit laatste toetst de opleiding in het eerste studiejaar door studenten een verplichte en bindende schrijftoets te laten maken.

De opleiding hecht veel belang aan het 'historisch redeneren' waarbij studenten historische beelden analyseren en leren construeren. De opleiding toetst dit uitgebreid door open vragen en schrijfopdrachten. Andere vormen zijn opdrachtendossiers, waarin ook bronnenonderzoek door studenten kan zijn opgenomen. In de propedeuse maken studenten een taalvaardigheidstoets, die zij met tenminste een voldoende score dienen af te ronden. Het behalen van deze toets is een voorwaarde om de studie te vervolgen.

De opleiding werkt aantoonbaar aan het verbeteren van het eigen toetssysteem. Zo analyseert de toetscommissie per periode twee toetsen om op basis van deze analyse, waar nodig, verbeteringen te initiëren. Ook krijgen studenten de gelegenheid via evaluaties commentaar te geven op de kwaliteit van de toetsen. Ook de resultaten hiervan neemt de opleiding mee bij het aanpassen van toetsen.

Studenten maken sinds 2014 in de hoofdfase ook de kennistoets: de landelijke kennisbasis. Inmiddels hebben 66 geschiedenisstudenten deze kennistoets gemaakt en is 62 procent hiervoor geslaagd. Dat percentage moet volgens het auditpanel omhoog, mede gelet op het belang ervan voor studenten om te mogen afstuderen.

Zie voor de generieke bevindingen met betrekking tot het toetsen en beoordelen verwijzen wij naar het generieke deel van dit rapport.

Eigen waarneming van het auditpanel van de toetsen

Het auditpanel heeft toetsen bestudeerd. Werken we het oordeel van het auditpanel over de toetsen uit op de onderdelen: variatie, complexiteit, beoordeling, informatievoorziening en correctie, dan ontstaat het volgende beeld.

- *Variatie.* De opleiding maakt gebruik van een brede variëteit aan toetsvragen waarbij kennisvragen en inzichtvragen domineren.
- *Complexiteit.* De bestudeerde kennistoetsen zijn wat diepgang betreft op hbo-bachelorniveau. De complexiteit van de vragen mag in de latere studiejaren hoger, dan kan de opleiding met name toetsen op inzicht.
- *Beoordelingswijze.* Er is steeds individuele beoordeling, al vindt soms (bijvoorbeeld bij groepsproducten) ook groepsbeoordeling plaats.
- *Informatievoorziening.* De informatievoorziening voor studenten rond toetsing is duidelijk. Studenten zijn, zo geven zij tijdens de audit aan, op de hoogte van de beoordelingscriteria die de opleiding hanteert bij toetsing.
- *Correctie.* De beoordelingscriteria zijn helder. De criteria zijn uitgewerkt met een weging voor het oordeel.

Het auditpanel stelt daarnaast vast, dat de toetsen duidelijk gericht zijn op de belangrijkste onderwerpen binnen het vakgebied geschiedenis waarbij de opleiding de vakdidactische component en de praktijk nadrukkelijk meeneemt bij het toetsen.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel, dat het toetssysteem van FLOT in generieke zin staat als een huis. De examencommissie met haar beleidskamer en uitvoerende kamers vervult een stevige rol in de borging van het toetsen en beoordelen. Het is een sterk punt dat FLOT de clusters bewust heeft gemixt. De samenstelling van de beleidskamer is eveneens sterk.

De toetscommissie van het cluster en de toetscommissie van het generieke deel spelen een actieve rol in de controle op de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding.

Docenten nemen deel aan intervisietrajecten, kalibreersessies, professionaliserings- en certificeringstrajecten voor toetsing. Ook de opleiders/begeleiders van de academische opleidingsscholen nemen deel aan thema en/of intervisiebijeenkomsten. Dat is goed.

Het auditpanel is positief over de rol die het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' binnen FLOT vervult.

De tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis heeft met haar toetsprogramma, toetsplan, toetsmatrizen en *rubrics* haar toetssysteem op orde. De opleiding toetst op een valide, betrouwbare en inzichtelijke wijze of de studenten de beoogde (eind)kwalificaties hebben bereikt. De opleiding past het vier-ogenprincipe structureel toe bij het ontwikkelen van de toetsen. De door het auditpanel bestudeerde toetsen representeren het hbo-bachelorniveau.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'goed' voor deze standaard.

11.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

In het generieke deel van dit rapport meldde het auditpanel dat het gerealiseerde niveau inderdaad blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding geschiedenis.

Eigen oordeel van het auditpanel over het gerealiseerde niveau

Het auditpanel heeft van vier studenten van de opleiding geschiedenis alle afstudeerproducten bestudeerd uit de periode 2013-2015. Studenten studeren af op een afstudeerstage en een afstudeeronderzoek. Van belang is in beide gevallen dat de student aantoonbaar verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor een groep leerlingen, dat hij kritisch staat ten opzichte van zijn eigen handelen als professional en in staat is dit handelen aan te passen na eigen onderzoek en op basis van feedback van anderen.

De door het auditpanel bestudeerde afstudeerproducten laten zien dat studenten voldoende gelegenheid krijgen hun vakinhoudelijke, vakdidactische en didactische kennis en vaardigheden te bewijzen. Zowel de theorie- als de praktijkcomponent is in alle afstudeerproducten aanwezig. Het auditpanel stelt vast dat de samenhang tussen theorie en praktijk in de afstudeerproducten nog sterker mag. Zo beschrijven studenten in hun afstudeerstage uitgebreid over hun voorbereiding op een les, over de les zelf en over de evaluaties, maar de koppeling met de (onderwijskundige of vakdidactische) theorie mogen zij op dit punt met meer nadruk presenteren.

De vakdidactische-geschiedkundige component is duidelijk aanwezig in het afstudeeronderzoek. De onderzoekscomponent verdient nog aandacht. Deze is niet altijd op een heldere wijze beschreven. Ook ontbreekt soms een uitgebreide vakinhoudelijke input en een uitgebreide reflectie door de student. Afgezien van deze kanttekeningen, merkt het auditpanel op dat de afstudeerproducten van de vier studenten zeker het hbo-bachelorniveau representeren. Zowel uit de verslagen als uit het onderzoek ontstaat het beeld van gemotiveerde studenten die over voldoende leergierigheid beschikken om zich verder te ontwikkelen als docent-professional. Ook blijken zij in staat te zijn zich in een vakgebied te verdiepen. Een goede illustratie hiervan is het afstudeerwerk over 'De patriotten'. Een mooi en inhoudelijk rijk afstudeerproduct voorzien van docentmateriaal en lesmateriaal. De lesvoorbereidingen zijn hierin duidelijk beschreven en uit de lesbeschrijvingen blijkt, dat de student het 'handwerk' beheerst en plezier heeft in het vak en, niet in de laatste plaats, dat leerlingen daadwerkelijk iets geleerd hebben. Met name de afstudeerstages gaven het auditpanel een goed beeld van de praktijkcomponent en de lesactiviteiten van studenten.

Voor de bestudeerde afstudeerproducten geldt dat de beoordeling ervan door de opleiding 'rijker' en 'narratiever' kan. Nu is de feedback die studenten ontvangen vaak aan de zuinige, meer instrumentele kant: '...betoog is helder opgebouwd', '...op grote lijnen netjes verzorgd', '...volgt deels logisch uit', etc. Beter zou zijn studenten een meer uitgebreide beoordeling te bieden met concrete aanknopingspunten voor verbetering en lessuggesties. Overigens geven de docenten aan, dat dit wel mondeling gebeurt tijdens gesprekken over het afstudeerwerk.

Het auditpanel onderschrijft in grote lijnen de cijfermatige beoordeling van de opleiding maar zou bij een enkel afstudeerproduct op een lager oordeel uitkomen, zonder daarbij overigens tot een onvoldoende te besluiten. Bij een enkel afstudeerproduct is het taalgebruik een aandachtspunt.

Het auditpanel is van oordeel, dat de studenten geschiedenis met deze afstudeerproducten laten zien dat zij beschikken over het niveau dat van een startbekwaam tweedegraads leraar geschiedenis mag verwachten.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel dat de studenten in hun afstudeerwerken aantonen dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar geschiedenis.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditpanel beoordeelde de onderzoeksverslagen met minimaal een voldoende, maar ziet voor de uitvoering van de onderzoeken nog wel aandachtspunten. Positief is het auditpanel over het vele werk dat studenten hebben verricht binnen de kaders van hun afstuderen. Naar de mening van het auditpanel verdient dit een uitgebreidere, wellicht een meer narratieve wijze van beoordeling.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

12. ALGEMEEN EINDOORDEEL GESCHIEDENIS

De betrokken en gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis van FLOT zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap duidelijk zijn terug te vinden, zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditpanel beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding geschiedenis met een 'goed'.

Het auditpanel beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen ook met een 'goed'.

Het auditpanel beoordeelt ook standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen met een 'goed'.

Het auditpanel beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau met een 'voldoende'.

Omdat het auditpanel het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Geschiedenis van FLOT.

13. AANBEVELINGEN GESCHIEDENIS

Hierna volgt een aantal aanbevelingen die verder los staan van de oordeelsvorming, maar die volgens het auditpanel wel een aparte plek verdienen in deze rapportage.

- Het taalgebruik van studenten is een aandachtspunt voor de opleiding. Daar moet meer op gestuurd worden.
- De opleiding kan het principe van *Modeling* nadrukkelijker dan thans het geval is in haar lessen opnemen.
- Stel de eisen aan het afstuderen zodanig bij, dat je studenten dwingt om kennis uit inhoudelijke en didactische vakken expliciet te benutten.

14. SCORETABEL GESCHIEDENIS

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen hbo-bachelor Tweedegraads lerarenopleiding geschiedenis voltijd/ deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
MAATSCHAPPIJLEER**
voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg –
Fontys Hogescholen**

CROHO nr.: 35411

15. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

15.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor–master) en oriëntatie (hbo–wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Zoals in het generieke deel van het rapport beschreven is, baseert de tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer zich bij haar onderwijs, naast de SBL-competenties, op de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbasis voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven. De vakspecifieke kennisbasis maatschappijleer vormt het fundament voor met name SBL-competentie 3: de vakinhoudelijk en vakdidactisch competent.

Visie en profilering

De opleiding leidt docenten op voor de schoolvakken *Maatschappijleer* en *Maatschappijleer 2* op het vmbo en *Burgerschap* op het mbo. Centraal staat het opleiden van leraren die in staat zijn om maatschappelijke vraagstukken te beschrijven, deze te analyseren en te beoordelen zodat ze lessen kunnen ontwikkelen om vervolgens hun kennis over te dragen op leerlingen van het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs. Docenten van de opleiding stimuleren bij studenten een positief-kritische houding. Verder vormt het 'sociaalwetenschappelijk perspectief' het uitgangspunt van de opleiding en hanteert zij een doorlopende leerlijn naar de eveneens door FLOT aangeboden hbo-masteropleiding *Maatschappijleer* en *Maatschappijwetenschappen*.

De opleiding heeft aan de landelijk vastgestelde kennisbasis een eigen notitie toegevoegd waarin zij het sociaalwetenschappelijke perspectief van de opleiding beschrijft. Dit betekent dat studenten maatschappelijke vraagstukken kunnen analyseren, beschrijven en beoordelen en daarbij gebruikmakend van in de wetenschap gefundeerde sociologische- en politicologische concepten.

Kennisbasis

Centraal binnen het vakgebied staat dat leraar maatschappijleer zijn leerlingen leert om maatschappelijke vraagstukken te bekijken vanuit meerdere perspectieven en daarbij gebruik weet te maken van verschillende benaderingswijzen. Het vak probeert leerlingen te vormen tot actieve en kritische burgers en bij hen een democratische houding te bevorderen.

In de op landelijke niveau vastgestelde kennisbasis voor leraren maatschappijleer zijn de concepten en begrippen omschreven die een leraar op dit vakgebied beheerst. Uit het document waarin de kennisbasis is beschreven, blijkt dat het '...niet de bedoeling is dat de betekenis van deze concepten en begrippen uitsluitend gereproduceerd kunnen worden'. Docenten kunnen met behulp van deze concepten en begrippen maatschappelijke vraagstukken beschrijven en verklaren en geven daarbij aan welke beleidsmatige keuzes mogelijk zijn en in hoeverre gekende theorie(en) op het probleem van toepassing zijn.

De kennisbasis is verdeeld in thema's die op hun beurt zijn onderverdeeld in categorieën. Deze thema's zijn:

- Sociale wetenschappen en benaderingswijzen
- Politiek, rechtstaat en democratisch burgerschap
- Massamedia en massacommunicatie
- Criminaliteit en veiligheid
- Arbeid en verzorgingsstaat
- Pluriforme samenleving
- Cultuur en socialisatie
- Mondiale vraagstukken

Ter illustratie van de categorieën waarin ieder thema is onderverdeeld, geven we hier de uitwerking aan van 'Arbeid en verzorgingsstaat':

- Actoren en rechtsstatelijke principes
- Politiek, macht, invloed en ongelijkheid
- Beleid: regels, effecten en dilemma's
- Economische orde en cultuur
- Visies en theorieën
- Maatschappelijke verandering en internationale vergelijking.

De vakdidactische component is in beperkte mate beschreven in de kennisbasis onder 'Sociale wetenschappen en benaderingswijzen'. Vanaf het studiejaar 2015-2016 participeert de opleiding in een landelijk traject dat moet leiden tot een herziening van de kennisbasis. De opleiding wil hierin een niveaubeschrijving van de vakinhoudelijke domeinen en een uitgebreide beschrijving van de vakdidactiek opnemen. Volgens het auditpanel is dit een goed initiatief omdat de (vak)didactische kennisbasis in het landelijk document meer uitgebreid beschreven kan worden omdat.

Relaties met externe partijen

De opleiding participeert in het Landelijk Overleg Opleiders Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen. Verder zijn docenten van de opleiding lid van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer, één docent is bestuurslid van deze vereniging. Tenslotte is een aantal docenten aangesloten bij het Netwerk Burgerschap in mbo, een netwerk voor mbo-instellingen waar zij ideeën en 'praktijken' uitwisselen.

De opleiding beschikt over een eigen werkveldcommissie die bestaat uit acht leden die allen werkzaam zijn in het onderwijs. Tijdens bijeenkomsten met de commissie bespreekt de opleiding ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, in het werkveld en de opleiding en maakt vervolgens een inschatting óf deze consequenties hebben voor het curriculum.

De opleiding anticipeert op de herijking van de kennisbasis maatschappijleer die aanstaande is. Op landelijk niveau passen de opleidingen de kennisbasis iedere paar jaren aan omdat de ontwikkelingen in het beroepenveld en op het vakgebied hierom vragen. Zij geven hiermee gevolg aan hetgeen in de kennisbasis is opgemerkt: permanente kwaliteitscontrole is 'essentieel'. Ook het mogelijk vernieuwde examenprogramma Maatschappijleer 2 op het vmbo werpt inmiddels zijn schaduw vooruit: de opleiding participeert binnen verschillende overlegstructuren en overlegt over de consequenties hiervan voor het curriculum. Hetzelfde geldt voor de (verwachte) invoering van het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen op het vwo en de havo over twee jaren. De opleiding gaat hiervoor haar master verder inrichten om vervolgens na te gaan welke consequenties deze aanpassingen hebben voor de bachelor-lerarenopleiding maatschappijleer.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke deel van het rapport.

Weging en Oordeel

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding de kennisbasis maatschappijleer goed heeft uitgewerkt en aangeeft op welke onderdelen zij zich wil onderscheiden, met name op sociaalwetenschappelijk terrein. De bijdrage van het werkveld aan de opleiding beoordeelt het auditpanel als waardevol. Het initiatief van de opleiding tot een uitgebreide beschrijving van de vakdidactische component in de herijkte kennisbasis is een goed initiatief.

Zie verder voor weging en oordeel het generieke deel van het rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding maatschappijleer geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

15.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, werkplekleren, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke deel van het rapport.

Inhoud en vormgeving curriculum

De opleiding heeft de beoogde eindkwalificaties rond vakinhoud en vakdidactiek uitgewerkt in onderwijseenheden verdeeld over vier studiejaren voor beide varianten. In een CLOTS-schema⁴⁷ maakt de opleiding de samenhang inzichtelijk tussen de vakspecifieke competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten. Daarmee borgt zij dat de studenten aan het einde van hun studie alle vakspecifieke eindkwalificaties beheersen.

Het auditpanel stelt vast, na bestudering van het curriculum dat het vak maatschappijleer 'breed is ingestoken': een veelheid aan onderwerpen passeert de revue. Dit betekent aandacht voor sociale en politieke vraagstukken, voor historische en nationale perspectieven en voor culturele en maatschappelijke waardenoriëntaties. In de kennisbasis vinden we terug dat de docent maatschappijleer zich richt op de verschillende kerndoelen en competenties rond het beheersen van kennis en vaardigheden om maatschappelijke vraagstukken te analyseren. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen het vak in het voortgezet onderwijs en in het middelbaar beroepsonderwijs. Daarbij wordt zowel aangesloten bij *Maatschappijleer* en (*in het VO*) als *Burgerschap* (in het mbo). Richt het vak zich binnen het voortgezet onderwijs op de kerndoelen rond meningsvorming, inzicht in de eigen omgeving, cultuurverschillen, politiek, Europa, arm en rijk, mensenrechten en verschillende andere vaak actuele onderwerpen. Binnen het middelbaar beroepsonderwijs gaat het om de kerntaken van de burgerschaps-competenties: het politiek-juridische-, economische-, sociaalmaatschappelijke- en 'vitale' burgerschap.

De opleiding heeft een aantal uitgangspunten geformuleerd rond de inhoud en de samenhang van het curriculum, de vormgeving en studeerbaarheid ervan en de aansluiting op de groep instromende studenten (zie ook onze aanbevelingen aan het eind van deze rapportage). Uit de profilering van de opleiding blijkt dat zij uitgaat van een sociaalwetenschappelijk perspectief. Tot haar ambitie rekent de opleiding verder het opzetten van een vakdidactisch netwerk waarin verschillende voor het onderwijs relevante partijen gezamenlijk 'betekenisvolle' leeractiviteiten ontwikkelen en uitvoeren. Verder 'streeft' de opleiding ernaar om de taalontwikkeling van studenten 'integraal te ondersteunen'.

⁴⁷ De letters van CLOTS staan voor de termen: competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten.

De opleiding heeft aan de verschillende thema's (in de terminologie van de opleiding 'kennisbasisdomein') de onderwijseenheden (vakken) gekoppeld die studenten volgen. Twee voorbeelden hierbij. De volgende onderwijseenheden vormen samen het thema 'Pluriforme samenleving': *Culturele antropologie*, *Multiculturele samenleving*, *Sociale psychologie*. Voor het thema 'Cultuur en socialisatie' heeft de opleiding onder andere de volgende onderwijseenheden geselecteerd: *Sociologie 1 en 2*, *Massamedia 1*, *Culturele antropologie*, *Multiculturele samenleving*, *Sociale psychologie*, *Socialisatie*. Het auditpanel stelt vast dat de door de opleiding geselecteerde onderwijseenheden relevant zijn voor het vakgebied en aansluiten op en ondersteunend zijn voor de kennisbasis.

Binnen het curriculum onderscheidt de opleiding drie leerlijnen: de vakinhoudelijke leerlijn, de vakdidactische leerlijn en de onderzoeksleerlijn. De *vakinhoudelijke* leerlijn bestaat uit vier sub-leerlijnen: sociologie, politicologie, 'andere relevante wetenschappen' en 'thema's (eind)examenprogramma'. Ook aan deze vakinhoudelijke sub-leerlijnen heeft de opleiding verschillende onderwijseenheden gekoppeld. Zo geldt voor de sub-leerlijn 'andere relevante wetenschappen', dat de opleiding aandacht besteedt aan de onderwijseenheden: *Economie (en verzorgingsstaat)*, *Nieuwste geschiedenis*, *Sociale psychologie* en *Recht*. Het auditpanel stelt vast dat de keuze van de opleiding voor deze sub-leerlijnen adequaat is omdat zij de inhoud en breedte van het vak maatschappijleer laten zien en ondersteunen.

De opleiding merkt volgens het auditpanel terecht op dat zij onderwerpen, naarmate de student vordert in de studie, steeds meer vanuit een vakoverstijgend, integraal perspectief benadert. Er wordt dus geleidelijk meer vanuit een interdisciplinaire invalshoek naar maatschappelijke thema's gekeken. Studenten geven aan dat er meer aandacht besteed kan worden aan het analyseren van de actualiteit tijdens de colleges. Ook willen zij meer eigen accenten kunnen leggen. Aan dit laatste is de opleiding inmiddels tegemoet gekomen door studenten de gelegenheid te bieden om 15 EC zelf in te vullen om zich te verdiepen in een opleidingsrelevant onderwerp naar keuze.

Voor de *vakdidactische* leerlijn geldt dat de opleiding uitgebreid aandacht besteedt aan vakdidactische thema's die lopen vanaf lesvoorbereiding, bepaling beginsituatie, bepaling doelstelling, inzet leermiddelen, etc. De opleiding zet het Fontys-lectoraat 'Vakdidactiek van de gammavakken' in bij het verder invulling geven aan de vakdidactische component. Zij kiest er voor om de vakdidactische component vooral in de tweede helft van de studie te behandelen. Eerder was gebleken dat studenten over te weinig vakinhoudelijke bagage beschikten in de eerste twee studiejaar om binnen de vakdidactische leerlijn onderwijs te ontwikkelen dat als basis dient voor hun lessen. Positief is dat de opleiding binnen de vakdidactische leerlijn ook aansluiting zoekt bij haar sociaal-wetenschappelijke profiel. Zo leert de student bronnen te zoeken, deze te raadplegen en te selecteren om vervolgens Nederlandstalige en Engelstalige teksten samen te vatten en in te passen in de lessen.

Wat de *onderzoeksleerlijn* betreft, stelt het auditpanel vast dat de opleiding aansluiting zoekt bij het FLOT-beleid: integreer de onderzoekslijn in de vakinhoudelijke en de vakdidactische leerlijn. Naast het FLOT-breed onderscheiden ontwerp- en onderzoeksspoor, kent de opleiding een derde spoor: het methodologische spoor. Voor het methodologische spoor geldt dat studenten hierbinnen kennismaken met onderzoeksvaardigheden en deze vervolgens leren toe te passen. Ook dit sluit aan bij de profilering van de opleiding rond sociaalwetenschappelijk onderzoek. Het auditpanel is positief over de wijze waarop de opleiding dit 'derde spoor' vormgeeft door studenten met name in de hoofdfase sociaalwetenschappelijk onderzoek te laten bestuderen waarbij actuele thema's/ontwikkelingen centraal staan. Wel kan de opleiding deze sociaalwetenschappelijke component nog meer in de afstudeerfase tot uitdrukking brengen. Studenten moeten vervolgens op basis hiervan een of meerdere lessen voorbereiden en deze verzorgen. Hiermee is een link gelegd naar het volgende onderwerp in dit rapport, de door de opleiding gehanteerde didactiek.

Didactiek, studeerbaarheid en instroom

De opleiding kent een breed scala aan, in het bijzonder activerende, werkvormen. Naast het hiervoor genoemde bestuderen van artikelen, maakt de opleiding gebruik van onderwijsleergesprekken, klassengesprekken en schrijven studenten essays. De opleiding biedt overzichtscolleges aan naast werkcolleges waar zij literatuur structureert, uitlegt en verdiept en waar zij studenten aanmoedigt om gerelateerde literatuur te bestuderen. Tijdens werkcolleges werken studenten aan de voorbereiding van lessen en bespreken dit met andere studenten om vervolgens plenair commentaar te krijgen op het door hen gepresenteerde lesontwerp. Kenmerkend voor de door de opleiding gebruikte werkvormen is verder dat praktijk en theorie ten dienste van elkaar staan. De opleiding moedigt haar studenten aan om de praktijk mee naar de opleiding te nemen en, omgekeerd, om de theorie te toetsen aan de praktijk. Dit is volgens het auditpanel een adequate invulling van activerende didactiek. Tenslotte organiseert de opleiding excursies voor studenten en nodigt zij gastsprekers uit. Wat betreft de internationale component: deze komt vooral terug bij de behandeling van mondiale vraagstukken. Daarnaast, zo geeft de opleiding aan, geldt voor verreweg de meeste onderwijseenheden dat deze een internationale component hebben die docenten tijdens hun les behandelen.

Didactiek en studeerbaarheid liggen volgens de opleiding in elkaars verlengde. Zo zorgt de opleiding ervoor dat er sprake is van steeds meer complexiteit in de onderwijsinhoud waarbij de zelfstandigheid van de student toeneemt. Vanaf cohort 2010 zijn struikelvakken herzien. Dit betreft met name de onderwijseenheden Sociologie, Politicologie en multiculturele samenleving. Sociologie en Politicologie zijn opgedeeld in kleinere eenheden en over een langere periode verspreid waardoor studenten meer verwerkingstijd hebben gekregen en er meer diepgang mogelijk is. Op het terrein van de multiculturele samenleving zet de opleiding in op een meer thematische behandeling van het onderwerp. Het is positief dat de opleiding kritisch kijkt naar de opbouw van eigen curriculum ten einde de doorstroomcijfers gunstig te beïnvloeden.

Deeltijd

De opleiding kent naast de voltijd- ook een deeltijdvariant. Voor beide varianten gelden niet alleen dezelfde eindkwalificaties zoals die onder standaard 1 behandeld zijn, maar ook ten aanzien van het curriculum bestaat er weinig verschil op het gebied van onderwijsinhoud. De verschillen liggen met name op de uitvoering van het onderwijs. Zo is in de deeltijdvariant het aantal contacturen beperkter dan bij de voltijdvariant en is, bijgevolg, de variatie aan werkvormen beperkt. Ook is een aantal studieonderdelen bij de deeltijdvariant samengevoegd. Dit geldt bijvoorbeeld voor de onderwijseenheid Massamedia die bij de voltijd bestaat uit twee gescheiden eenheden: Massamedia 1 en Massamedia 2. Ook hoeven deeltijdstudenten niet deel te nemen aan de excursies naar Brussel.

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding duidelijk zicht heeft op de kwaliteit van haar deeltijdvariant. Met name door evaluaties van studieonderdelen, maar ook langs informele weg bereiken de opleiding signalen over de kwaliteit van de opleiding.

Docenten

Docenten van de opleiding zijn goed toegerust en voldoende hoog opgeleid om de hen toebedeelde studieonderdelen te verzorgen. Drie docenten hebben een sociologische achtergrond en drie een politicologische achtergrond. Verder zijn docenten afgestudeerd op het terrein van economie, recht, sociale psychologie, geschiedenis of op het terrein van internationale ontwikkelingsstudies. Alle elf docenten van de opleiding beschikken over een eerstegraads bevoegdheid en hebben werkervaring in het mbo en/of voortgezet onderwijs. Docenten moeten inzetbaar zijn op zowel vakinhoudelijk als (vak)didactisch terrein. Vrijwel alle docenten verzorgen vakdidactische studieonderdelen. Eén docent is lid van de kenniskring binnen het lectoraat 'Vakdidactiek van de gammavakken'. Het auditpanel beschouwt de kwaliteit en de kwantiteit van het team docenten als goed.

Studenten zijn tevreden over de kwaliteit van hun docenten, zeker op vakinhoudelijk terrein. Docenten over wie studenten niet tevreden waren en die geen ontwikkelingspotentieel meer hadden, hebben de opleiding inmiddels verlaten.

Vakspecifieke voorzieningen

De opleiding beschikt over goedgeoutilleerde ruimten waar studenten kunnen studeren. In de mediatheek is een vakspecifieke collectie nationale en internationale literatuur aanwezig op het terrein van sociale wetenschappen. Alle verplichte literatuur is hier aanwezig en de studenten kunnen hier diverse lesmethoden die in gebruik zijn op de scholen, raadplegen. Met bovenstaande voorzieningen ondersteunt de opleiding dat de studenten de benodigde vakspecifieke kennis en vaardigheden kunnen verwerven.

Weging en Oordeel

Maatschappijleer is een op de praktijk gerichte opleiding, verzorgd door een betrokken en voor het vakgebied gekwalificeerd docententeam.

De opleiding biedt via verschillende leerlijnen de studenten voldoende gelegenheid om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. De opleiding biedt een programma aan waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap als onderlegger duidelijk zijn terug te zien. Studenten zijn tevreden over de nieuwe APV-lijn en de verbinding met het werkplekleren/de stage. De opleiding heeft het curriculum herzien, mede op basis van suggesties van zowel voltijd- als deeltijdstudenten.

Via de vakinhoudelijke, vakdidactische en de onderzoeksleerlijn ontwikkelen de studenten ook de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om in de scholen de vakken *Maatschappijleer*, *Maatschappijleer 2* en *Burgerschap* te doceren. De onderzoeksleerlijn bestaande uit ontwerpsspoor, onderzoeksspoor en een eigen methodologische lijn, is goed uitgewerkt. Het curriculum en de vakinhouden beoordeelt het auditpanel als interessant en relevant. De profilering op het terrein van sociale wetenschappen beschouwt het auditpanel als een uitdaging voor de opleiding; de opleiding legt de lat daarmee hoog. De wijze waarop de opleiding de vakdidactisch component heeft uitgewerkt en de recente aanpassingen hiervan in het curriculum is adequaat.

Met de implementatie van de twee afstudeerrichtingen is de opleiding binnen de voltijdvariant bezig.

Sterk generiek element is het echt *samen* opleiden binnen de vier academische opleidingsscholen waar FLOT deel van uitmaakt en het samenwerken met het veld in de vakdidactische netwerken. Een ander sterk element is de nauwe betrokkenheid van de lectoraten bij kennisinnovatie, curriculumontwikkeling en professionalisering van lerarenopleiders van FLOT.

De opleiding bewaakt de kwaliteit van de instroom o.a. via het houden van een studiekeuzecheck voor voltijdstudenten en een intake-traject voor deeltijdstudenten.

De recent gerenoveerde huisvesting en de generieke en vakspecifieke materiële voorzieningen zijn op orde en werken ondersteunend aan de studie.

Gelet op de kwaliteit van het curriculum en de tevredenheid van studenten over de docenten op met name vakinhoudelijk gebied, komt het auditpanel tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

15.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding heeft het toetsbeleid van FLOT uitgewerkt in een toetsplan. Bij alle schriftelijke toetsen hanteert de opleiding een toetsmatrijs. Voor deze opleiding geldt dat studenten hun vakdidactische opdracht veelal afronden met een dossieropdracht. Deze opdrachten bestaan bijvoorbeeld uit het maken van lessen of uit het ontwerpen van een toets door de student. Voor de vakinhoudelijke studieonderdelen geldt veelal dat de opleiding deze schriftelijk toetst. In een aantal gevallen, afhankelijk van het studieonderdeel en de gehanteerde didactiek, toetst de opleiding door middel van presentaties of een essay. In het laatste geval toetst de opleiding tevens de schriftelijke uitdrukingsvaardigheid van de student.

Het auditpanel stelt vast, dat de opleiding zicht heeft op de verdeling van toetsen over de verschillende studie jaren en de aard van toetsing. Zij zorgt er verder voor, dat de toetsen valide en betrouwbare zijn en past het vier-ogenprincipe toe bij het ontwikkelen van de toetsen. Nadat een toets is afgenomen, analyseren toetsdeskundigen van de opleiding deze, binnen de kaders van het 'toetspanel maatschappijleer'. Van iedere periode analyseren zij twee onderwijseenheden. Waar nodig vindt aanpassing van de toets plaats. Dit gebeurt na een uitgebreide *briefing* van de toetsontwikkelaars. Docenten krijgen ofwel individuele feedback op de toets of wordt tijdens de opleidingsvergadering besproken. Studenten krijgen de gelegenheid via evaluaties commentaar te geven op de kwaliteit van de toetsen. Ook de resultaten hiervan neemt de opleiding mee bij het aanpassen van toetsen. Het auditpanel stelt vast dat de opleiding de toetsorganisatie goed op orde heeft: ontwikkelaars zijn voldoende toegerust voor hun taak en de opleiding evalueert regelmatig de kwaliteit van de toetsen en stelt deze, waar nodig, op korte termijn bij.

Inmiddels hebben 38 studenten deelgenomen aan de landelijke kennisbasistoets. Van hen slaagde precies de helft de eerste keer. Inmiddels hebben 20 studenten een voldoende gescoord waarmee de opleiding op het landelijk gemiddelde zit. Inmiddels is gebleken dat op landelijk niveau behoefte bestaat aan een andere borgingssystematiek van de kennisbasis: via *peer review*. Voorlopig echter, zo geeft de opleiding aan, is dit nog niet aan de orde.

Voor de generieke bevindingen met betrekking tot het toetsen en beoordelen verwijzen wij naar het generieke deel van het rapport.

Eigen waarneming van het auditpanel van de toetsen

Het auditpanel heeft toetsen bestudeerd. Werken we het oordeel van het auditpanel over de toetsen uit op de onderdelen: variatie, complexiteit, beoordeling, informatievoorziening en correctie, dan ontstaat het volgende beeld.

- *Variatie*. Inhoudelijke vakken: goed op kennis en toepassing van de sociale wetenschappelijke concepten en casusvragen. Er is sprake van relatief veel meerkeuze vragen. Ook vindt toetsing plaats op basis van dossiers met daarin creatieve opdrachten.
- *Complexiteit*. De bestudeerde kennistoetsen zijn wat diepgang betreft op hbo-bachelorniveau maar nooit echt complex. De complexiteit van de vragen mag in de latere studie jaren hoger, dan kan de opleiding met name toetsen op inzicht.
- *Beoordelingswijze*. Er is steeds individuele beoordeling, al vindt soms (bijvoorbeeld bij groepsproducten) ook groepsbeoordeling plaats.
- *Correctie*. De beoordelingscriteria zijn zeer helder.

Het auditpanel stelt daarnaast vast, dat de toetsen duidelijk gericht zijn op de belangrijkste onderwerpen binnen het vakgebied maatschappijleer waarbij de opleiding de vakdidactische component nadrukkelijk meeneemt bij het toetsen. Positief is het auditpanel over het toetsen van de onderwijspraktijk op het terrein van maatschappijleer.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel, dat het toetssysteem van FLOT in generieke zin staat als een huis. De examencommissie met haar beleidskamer en uitvoerende kamers vervult een stevige rol in de borging van het toetsen en beoordelen. Het is een sterk punt dat FLOT de clusters bewust heeft gemixt. De samenstelling van de beleidskamer is eveneens sterk.

De toetscommissie van het cluster en de toetscommissie van het generieke deel spelen een actieve rol in de controle op de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding. Docenten nemen deel aan intervisietrajecten, kalibreersessies, professionaliserings- en certificeringstrajecten voor toetsing. Ook de opleiders/begeleiders van de academische opleidingsscholen nemen deel aan thema en/of intervisiebijeenkomsten. Dat is goed. Het auditpanel is positief over de rol die het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' binnen FLOT vervult.

De tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer heeft met haar toetsprogramma, toetsplan, toetsmatrizen haar toetssysteem op orde. De opleiding toetst op een valide, betrouwbare en inzichtelijke wijze of de studenten de beoogde (eind)kwalificaties hebben bereikt. De opleiding past het vier-ogen principe structureel toe bij het ontwikkelen van de toetsen. De door het auditpanel bestudeerde toetsen representeren het hbo-bachelorniveau.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'goed' voor deze standaard.

15.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

In het generieke gedeelte van deze rapportage meldde het auditpanel dat het gerealiseerde niveau inderdaad blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding maatschappijleer.

De werkveldcommissie van de opleiding 'herkent' de profilering van de opleiding ten aanzien van het sociaalwetenschappelijk perspectief bij studenten die bij hen stage lopen. Binnen de kaders van een *peer review* met vakdidactici van twee wo-lerarenopleidingen op het terrein van maatschappijleer is gebleken dat het sociaalwetenschappelijk perspectief nog niet terug komt in de afstudeerfase. De opleiding heeft dit, zoals eerder aangegeven, als haar ambitie geformuleerd.

Eigen oordeel van het auditpanel over het gerealiseerde niveau

Het auditpanel heeft van vier studenten van de opleiding maatschappijleer de afstudeerproducten bestudeerd (periode 2013-2015). Studenten studeren af op een afstudeerstage en een afstudeeronderzoek. Van belang is in beide gevallen dat de student aantoonbaar verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor een groep leerlingen, dat hij kritisch staat ten opzichte van zijn eigen handelen als professional en in staat is dit handelen aan te passen na eigen onderzoek en op basis van feedback van anderen.

De door het auditpanel bestudeerde afstudeerproducten laten zien dat studenten voldoende gelegenheid krijgen hun vakinhoudelijke, vakdidactische en didactische kennis en vaardigheden te bewijzen. Zowel de theorie- als de praktijkcomponent zijn in alle afstudeerproducten aanwezig, zij het in wisselende mate. De bestudeerde dossiers van afgestudeerden zijn relevant voor het vakgebied en hebben betrekking op zowel vakdidactiek ('Hogere denkvaardigheden') als vakinhoudelijke onderwerpen ('Politiek saai? Hoezo?').

De onderzoekscomponent verdient nog aandacht. Deze is niet altijd op een heldere wijze beschreven en lijkt soms achter de horizon te verdwijnen. De navolgbaarheid van de argumentatie is eveneens een punt van aandacht. Hier wrekt zich bij een enkel afstudeerproduct een beperkte taalvaardigheid. Afgezien van deze kanttekeningen, merkt het auditpanel op dat de afstudeerproducten lezenswaardig zijn en het hbo-bachelorniveau representeren. Studenten zijn in staat om zich in het vakgebied te verdiepen. Een goede illustratie hiervan is het afstudeerwerk over 'Politiek saai?' dat het auditpanel niet alleen lezenswaardig vindt, maar ook goed bruikbaar is voor de beroepspraktijk. De lesvoorbereidingen zijn hierin beschreven en uit de lesbeschrijvingen blijkt dat de student het 'handwerk' beheerst. Verder gaven de verslagen van afstudeerstages het auditpanel een goed beeld van de praktijkcomponent en de lesactiviteiten van studenten.

Voor de bestudeerde afstudeerproducten geldt dat het commentaar van de docenten meer inhoudelijk zou mogen zijn. Nu is de feedback die studenten ontvangen aan de zuinige kant: 'Kritisch op eigen werk', 'tussenstapjes niet altijd helder', of 'ontbreekt geheel'. Beter zou zijn studenten een meer uitgebreide beoordeling te bieden met concrete aanknopingspunten voor verbetering en lessuggesties. Overigens gaven de docenten aan dat dergelijke meer uitgebreide feedback mondeling tussentijds aan bod komt tijdens de begeleidingsgesprekken.

Het auditpanel onderschrijft in grote lijnen de cijfermatige beoordeling van de opleiding maar zou bij een enkele afstudeerproduct op een lager oordeel uitkomen, zonder daarbij overigens tot een onvoldoende te besluiten. Bij een enkele afstudeerproduct is, zoals gezegd, het taalgebruik een aandachtspunt.

Het auditpanel is van oordeel, dat de studenten maatschappijleer met deze afstudeerproducten laten zien dat zij beschikken over het niveau dat van een startbekwaam tweedegraads leraar maatschappijleer mag verwachten.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel dat de studenten in hun afstudeerwerken aantonen dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar maatschappijleer.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditpanel beoordeelt de onderzoeksverslagen met minimaal een voldoende, maar ziet voor de uitvoering van de onderzoeken nog wel aandachtspunten met name ten aanzien van de sociaalwetenschappelijk onderzoekscomponent. Naar de mening van het auditpanel verdienen de afstudeerproducten een uitgebreidere kwalitatieve beoordeling. Die is nu te beperkt.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

16. ALGEMEEN EINDOORDEEL MAATSCHAPPIJLEER

De betrokken en gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding maatschappijleer van FLOT zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren op het terrein van maatschappijleer voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het goed doordachte en praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap duidelijk zijn terug te vinden, zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditpanel beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding maatschappijleer met een 'goed'.

Het auditpanel beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen ook met een 'goed'.

Het auditpanel beoordeelt ook standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen met een 'goed'.

Het auditpanel beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau met een 'voldoende'.

Omdat het auditpanel het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding maatschappijleer van FLOT.

17. AANBEVELINGEN MAATSCHAPPIJLEER

Hierna volgen een aantal aanbevelingen die verder los staan van de oordeelsvorming, maar die naar het oordeel van het auditpanel wel een aparte plek verdienen in deze rapportage.

- Het taalgebruik van studenten is een aandachtspunt voor de opleiding. Daar moet meer op gestuurd worden.
- Toets de basisvakken intensief: beheersing van de basisconcepten biedt studenten voldoende wendbaarheid in onderwijstoepasbaarheid. Kernbegrip: 'vakinhoudelijke wendbaarheid'.
- De beoordeling van studentproducten is een punt van aandacht, vooral wat betreft uitvoerigheid van de feedback. Deze is voor verbetering vatbaar.

18. SCORETABEL MAATSCHAPPIJLEER

Scoretabel paneloordelen Fontys Hogescholen hbo-bachelor tweedegraads lerarenopleiding Maatschappijleer voltijd/ deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
ALGEMENE ECONOMIE EN
BEDRIJFSECONOMIE**

voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg –
Fontys Hogescholen**

CROHO nrs.: 35202 en 35203

19. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

19.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Zoals in het generieke gedeelte van dit rapport is beschreven, baseert de tweedegraads lerarenopleiding economie zich bij haar onderwijs, naast de SBL-competenties, op de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbasis voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven. De vakspecifieke kennisbasis AE en BE vormt het fundament voor met name SBL-competentie 3: de vakinhoudelijk en vakdidactisch competent.

Visie en profilering

De opleiding leidt docenten op voor verschillende economische vakken binnen het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs. Zij heeft haar visie op zowel het opleiden van economiestudenten als voor het beroep uitgebreid beschreven. Het schoolvak economie moet volgens de opleiding een bijdrage leveren aan het leren denken, het toekomstig maatschappelijk functioneren en aan het '...verrijken van het wereldbeeld' van de leerling.

De opleiding leidt economiedocenten op die een 'sleutelfiguur' zijn in het leren maken, begrijpen en beoordelen van keuzes op economisch gebied. De docent is een '(door)verteller van verhalen' die aansluiten bij de actualiteit van de wereldeconomie en van de leefwereld van de leerling. De economiedocent is zich bewust van zijn 'verantwoordelijke rol en waakt ervoor om geen halve waarheden of onterecht als zwart-wit gepresenteerde verhalen te construeren en te vertellen'. Hij onderscheidt zich doordat hij zich bij het maken van economische keuzes niet alleen laat leiden door hetgeen direct zichtbaar is, maar ook de effecten van de gemaakte keuzes op langere termijn bij zijn analyse betreft. De econoom past wiskundige theorieën/modellen toe bij het bepalen van economische keuzes, hij selecteert en weegt informatie kritisch en houdt daarbij rekening met de wijze waarop '...menselijke keuzes eigenlijk tot stand komen' en met '...maatschappelijke belangen en waarden die door deze keuzes worden beïnvloed'.

Kennisbasis

Kenmerkend voor de kennisbasis die de opleiding hanteert is dat deze bestaat uit een generiek deel en een vakspecifiek deel dat zich richt op AE of BE. De opleiding onderscheidt acht domeinen:

1. Algemene economie	AE
2. Bedrijfseconomie	BE
3. Financiële administratie	
4. Recht	
5. Inkoop- en verkoopadministratie	
6. Marketing	AE en BE
7. Wiskunde en statistiek	
8. Vakdidactiek	

De meer algemene funderende economische vaardigheden komen vooral terug in het zevende domein: wiskunde en statistiek. Dit blijkt ook veelal het onderdeel van de studie te zijn, waar de meeste studenten moeite mee hebben. Het vakinhoudelijk deel voor AE is in het eerstgenoemde domein opgenomen. Het vakspecifieke deel voor BE omvat de domeinen 2 tot en met 6. Het meer generieke deel van BE bevat óók elementen van AE, en omgekeerd.

Het auditpanel stelt vast dat, mede op initiatief van Fontys, de opleidingen op landelijk niveau de eindkwalificaties op een duidelijke wijze hebben uitgewerkt. Dat wil zeggen, dat de opleidingen zich niet beperken tot een opsomming van onderwerpen die de lerarenopleidingen dienen te behandelen maar tevens dit 'handen en voeten' geven door een omschrijving en een voorbeeld te presenteren per onderwerp. Zo is het hoofdonderwerp *Geld en bankwezen* onderverdeeld in vier subonderwerpen: *geldverkeer en geldbeleid*, *financiële instellingen*, *financiële markten* en *inflatie*. Op eenzelfde wijze is het onderwerp *Consumptie* onderverdeeld in de subonderwerpen: *schaarste en behoeften*, *consumentengedrag*, *budgetteren*, *verzekeren*. Ieder subonderwerp is vervolgens beschreven en van een of meerdere voorbeelden voorzien.

In de kennisbases AE/BE is de structuur van het beroepenveld herkenbaar: zo zijn zowel de kerndoelen van de onderbouw van havo en vwo als de eindexamendoelen van het vmbo opgenomen en geoperationaliseerd. Verder is per onderwerp en subonderwerp zowel een omschrijving als een voorbeeld opgenomen. Voor de kwalificatie-eisen van het mbo geldt, dat deze vooral zijn terug te vinden in de subdomeinen van BE. Voor BE richten de subdomeinen uit de kennisbasis zich op de verscheidenheid aan bedrijfseconomische opleidingen in het mbo, waaronder marketing en administratie. De opleiding richt zich hierbij overigens op de kennisbasis uit 2009 omdat een aantal domeinen voor BE in de meest recente kennisbasis uit 2012 niet meer zijn opgenomen. Het auditpanel is van oordeel dat het goed is dat de opleiding uitgaat van de uitgebreidere domeinindeling uit 2009.

Voor de vakdidactische kennisbasis geldt dat de opleiding ook hier uitgaat van de in 2009 geformuleerde vakdidactische kennisbasis omdat deze in de versie uit 2012 niet is opgenomen. Deze bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Het nut en de noodzaak van het economieonderwijs.
2. Economisch handelen en denken.
3. Economie in het onderwijs.
4. Onderwijs en economie.

Het auditpanel is positief over het feit dat in de nieuwe kennisbasis voor deze opleiding, en die nog moet verschijnen, de hierboven genoemde hiaten hersteld zullen worden. Ook zullen opleidingsspecifieke eindkwalificaties in de economische kennisbasis worden opgenomen die de aansluiting met de masteropleiding expliciteren en een betere doorstroming vanuit de bachelor mogelijk maken.

Relaties met externe partijen

De opleiding neemt op landelijk niveau deel aan overleg tussen de lerarenopleidingen economie. Binnen dit gremium bepalen zij de eindkwalificaties waarvoor zij studenten opleiden. Ook bespreken zij ontwikkelingen in het beroepenveld en geven zij invulling aan de landelijke kennistoets op het terrein van economie. Verder participeert de opleiding binnen de *Vereniging van leraren in de economisch-maatschappelijke vakken*, levert zij materiaal aan voor het 'Tijdschrift voor economisch onderwijs' en werkt zij samen met de lerarenopleiding van de Hogeschool Arnhem-Nijmegen. Inmiddels zijn er ook contacten met 'Leuven' op het terrein van vakdidactiek.

De opleiding heeft een eigen werkveldcommissie waarin docenten zitting hebben die les geven op onderwijsinstellingen waar de lerarenopleiding zich op richt. Via stages en projecten werkt

zij samen met het werkveld aan praktijkgerichte opdrachten zoals 'kantoorsimulaties' en aan vakdidactische projecten.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke gedeelte van dit rapport.

Weging en Oordeel

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding de kennisbasis economie goed heeft uitgewerkt. De opleiding hanteert een duidelijk omschreven visie en heeft de landelijk vastgestelde kennisbasis voor AE en BE op het punt vakinhoud en vakdidactiek op een adequate wijze aangevuld. Het initiatief van de opleiding om een meer uitvoerige beschrijving van de vakinhoudelijke en didactische component in de te verschijnen herijkte kennisbasis is een goed initiatief. De bijdrage van het werkveld aan de opleiding beoordeelt het auditpanel als waardevol.

Zie verder voor weging en oordeel het generieke gedeelte van dit rapport. Er is voor de tweedegraads lerarenopleiding economie geen aanleiding af te wijken van dit algemene oordeel.

19.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, werkplekleren, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke gedeelte van dit rapport.

Inhoud en vormgeving curriculum

Ten tijde van de audit was de opleiding bezig een nieuw vierjarig voltijdcurriculum te introduceren. Zo komt de opleiding tegemoet aan de wens van studenten om het curriculum op een aantal onderdelen (keuzemogelijkheden, studielast, actualiteit) aan te passen. Voor de deeltijdstudenten geldt dat de opleiding een herzien curriculum later invoert. Het auditpanel merkt op dat de opleiding op meerdere terreinen veranderingen/verbeteringen heeft geïntroduceerd. Een aantal hiervan komt hierna kort ter sprake.

Voltijdstudenten kunnen in hun afstudeerfase kiezen uit twee afstudeerrichtingen: beroepsgericht onderwijs óf algemeen vormend onderwijs. De beroepsgerichte afstudeerrichting heeft vooral een BE-signatuur terwijl de algemeen vormende afstudeerrichting een meer AE- signatuur heeft. De opleiding stelt dat met de invoering van genoemde afstudeerrichtingen het afstuderen in twee opleidingen tegelijkertijd niet meer in vier jaar kan. Door de invoering van de afstudeerrichtingen moeten studenten na het vierde studiejaar, willen zij ook de tweede opleiding (AE óf BE) afronden, nog een stage in het andere werkveld lopen én een afsluitend ontwerponderzoek uitvoeren. De opleiding gaat na, en betreft hierbij ook de Hogeschool Arnhem-Nijmegen, of het mogelijk is om AE en BE samen te voegen tot één opleiding omdat in het werkveld docenten economie gevraagd worden zonder een uitsplitsing naar AE en BE.

Door de aanzienlijke overlap tussen het AE- en het BE-curriculum, volgen beide groepen studenten een gemeenschappelijk curriculum. Wel studeren zij zoals eerder aangegeven, door specifieke vakdidactische opdrachten en stages, af in de richting van het voortgezet onderwijs of het beroepsonderwijs.

Om studenten goed voor te bereiden op het vak, biedt de opleiding in de eerste drie studiejaar zowel AE- als BE-vakken aan. Daarnaast besteedt de opleiding nadrukkelijker aandacht aan belastingrecht en boekhouden en is er meer aandacht voor wiskundige vakken. Studenten geven aan dit laatste belangrijk te vinden, mede gelet op de zwaarte van het vak en het feit dat wiskunde en statistiek tot de belangrijkste pijlers van het vakgebied behoren.

Evenals de andere lerarenopleidingen van FLOT, onderscheiden de economische opleidingen drie hoofdlerlijnen: de vakinhoudelijke leerlijn, de vakdidactische leerlijn en de onderzoekslederlijn.

De opleiding onderscheidt binnen de *vakinhoudelijke* leerlijn een AE- en een BE-leerlijn. Binnen de AE-leerlijn staan de analyse-niveaus centraal die de economie onderscheidt: micro-, meso- en macro-economie. Het eerste studiejaar staat in het teken van de micro-economie. In de daaropvolgende jaren staat de macro-economie meer centraal. Binnen de BE-leerlijn besteedt de opleiding aandacht aan studieonderdelen zoals *Accounting, Jaarverslaganalyse, Finance* en, *Marketing*. Na de propedeuse vindt er verdieping plaats waarna de student in het laatste studiejaar naast zijn afstuderen ook een 'meesterproef' schrijft in de vorm van een ondernemingsplan. De opleiding biedt studenten de gelegenheid zich verder te verdiepen in het vakgebied door vakken aan te bieden als *Economie in context* en hen een omvangrijke verdiepingsmodule aan te bieden met een omvang van 15 EC.

Binnen de *vakdidactische* leerlijn leert de student hoe hij een vakdidactisch probleem op een onderzoeksmatige wijze kan analyseren. In het tweede studiejaar is hij in staat een les te ontwerpen en in staat om al onderzoekend problemen bij de uitvoering te signaleren, deze bespreekbaar te maken en in overleg met andere studenten, zijn stagebegeleider of een docent te komen tot een oplossing. Uiteindelijk is de student in staat geheel zelfstandig een lessencyclus te ontwerpen en daarbij gebruik te maken van zijn kennis en vaardigheden op vakdidactisch gebied. Om de vakinhoudelijke en de vakdidactische leerlijnen meer te integreren, gebruikt de opleiding bij de vakdidactische modules de vakinhoud die studenten op dát moment binnen de vakinhoudelijke leerlijn aangeboden krijgen. Tijdens vakinhoudelijke modules bespreken docenten met studenten welke vakdidactische keuzes zijn gemaakt en tot welke aanpak deze keuzes leiden. De opleiding komt hiermee tegemoet aan de vraag van studenten om meer aandacht te besteden aan '*modelling*', het dubbele bodem principe/*teach what you preach* (zie hierna onder 'Docenten').

De *onderzoeksleerlijn* is overeenkomstig het FLOT-beleid opgenomen in beide eerder genoemde leerlijnen, de vakinhoudelijke en de vakdidactische leerlijn. De opleiding heeft daar zelf nog een methodologisch 'spoor' aan toegevoegd. De student maakt binnen dit spoor kennis met onderzoeksvaardigheden die gebaseerd zijn op de vakinhoudelijke en vakdidactische eisen uit de kennisbasis. Studieonderdelen die (delen van) dit methodologische 'spoor' bevatten zijn: *Overheid en markten* (literatuuronderzoek), het schrijven van een essay binnen het studieonderdeel *Economie toen en nu*, principes van statistiek binnen *Economische statistiek* en logisch en helder kunnen formuleren binnen de studieonderdelen *Europa in context* en *Economie in context*. De onderzoekscomponent is daarmee volgens het auditpanel voldoende verwerkt in het curriculum.

Het aspect internationalisering is onlosmakelijk verbonden met het vakgebied economie. De opleiding maakt gebruik van Nederlandstalige boeken maar voor een aantal opdrachten moet de student internationale bronnen gebruiken. Binnen AE is vooral aandacht voor internationale ontwikkelingen bij de studieonderdelen rond geld en bankwezen, economie en maatschappij en het leergebied mens en maatschappij. De Europese context komt aan bod in de studieonderdelen *Europa in context* en *Ontwikkelingseconomie*. Mooi is dat AE en BE contacten hebben met de Hogeschool-Universiteit Brussel om samen te werken. Met de Leuvense universiteit werkt de opleiding samen om te komen tot een uitgave didactiek.

Didactiek, instroom en studeerbaarheid

De opleiding kent een breed scala van werkvormen waaronder het onderwijsleergesprek, het klassengesprek, colleges en begeleidingsgesprekken. Studenten bestuderen voorafgaand aan een college de studiestof waarna de docent de studiestof tijdens de les uitwerkt, van voorbeelden voorziet en zoveel mogelijk koppelt aan de schoolpraktijk. Tijdens werkcolleges werken studenten aan de voorbereiding van door hen te geven les, bespreken dit met andere studenten om vervolgens in lesverband commentaar te krijgen op dit lesontwerp. Een goed initiatief vindt het panel de introductie van een leesclub binnen AE. Studenten bestuderen literatuur over een bepaald onderwerp waarna zij dit in lesverband onder leiding van een docent bespreken.

Kenmerkend voor de door de opleiding gebruikte werkvormen is verder dat praktijk en theorie ten dienste staan van elkaar. De opleiding moedigt haar studenten aan om de praktijk mee naar de opleiding te nemen en, omgekeerd, om de theorie te toetsen aan de praktijk. Een adequate invulling volgens het auditpanel van activerende didactiek.

Voltijd studenten die met de opleiding starten, moeten het vak economie in hun vakkenpakket hebben opgenomen. Mbo'ers stromen de opleiding binnen als ze een niveau-4 opleiding succesvol hebben afgerond. De opleiding spreekt van een 'heterogene' groep instromende studenten. Reden om studenten een toets rekenen en een toets taal (begrijpend lezen) te laten maken bij de *intake* en om hen mede op basis van de uitslag van beide toetsen een goed onderbouwd advies te kunnen geven.

Voor de groep deeltijders geldt dat ook bij hen sprake is van heterogeniteit in achtergrond, leeftijd en vooropleiding. De opleiding voert met iedere deeltijdstudent een "confronterend en pittig" intakegesprek waarbij zij hun wederzijdse verwachtingen bespreken en afstemmen. Verder heeft de opleiding haar deeltijdcurriculum zó vormgegeven dat een verkort traject mogelijk is. Een enkele deeltijdstudent volgt zo'n verkort traject.

Studenten kwalificeren de opleiding als 'pittig'. Zeker voor deeltijdstudenten geldt meer dan eens, dat zij zich aan de opleiding 'vertillen'. De opleiding AE en BE heeft, naast de FLOT-brede maatregelen, de afgelopen jaren een aantal maatregelen genomen om de studeerbaarheid voor beide varianten te verbeteren. Naast de hierboven genoemde maatregelen is de studielast beter verspreid over het vierjarig curriculum en is de informatievoorziening aan studenten verbeterd door het aanbieden van een digitale studiegids. Het vak Wiskunde biedt de opleiding thans in een geïntensiverde vorm aan door meer uren voor het vak te reserveren in de propedeuse. De opleiding heeft de studieloopbaanbegeleiding verder geïntensiveerd en draagt er zorg voor dat deze meer is afgestemd op de wensen van de individuele student. Studenten die het auditpanel sprak, zijn tevreden over de studieloopbaanbegeleiding. Om de studeerbaarheid verder te vergroten, clustert de opleiding verschillende BE-vakken zodat grotere studie eenheden ontstaan en zij daarmee versnippering voorkomt.

Docenten

De opleiding beschikt over twaalf docenten, waarvan de helft zowel inzetbaar is voor AE als voor BE. De helft verzorgt studieonderdelen rond de vakdidactiek en vijf docenten zijn betrokken bij de afstudeerbegeleiding. Docenten van de opleiding zijn toegerust en opgeleid om de hen toebedeelde studieonderdelen te verzorgen. Verreweg de meeste (91 procent) docenten zijn master opgeleid, een belangrijk deel binnen de economische wetenschappen. Ook hebben zij ervaring in het middelbaar onderwijs als docent. Elf docenten zijn eerstegraads bevoegd en twee zijn tweedegraads bevoegd.

Sinds de laatste accreditatie is het team docenten op verschillende posities herzien. Dit heeft ertoe geleid dat er op vakdidactiek ervaring 'verloren is gegaan' aldus de opleiding, reden om in 2015/16 te starten met het verder professionaliseren van alle docenten op vakdidactisch gebied. De opleiding merkt in het verlengde hiervan op dat het haar 'moeite kost' om juist op dit terrein nieuwe docenten te werven. Het auditpanel is van mening dat de opleiding hier op korte termijn nog een inspanning moet leveren. Mede gelet op studentevaluaties die laten zien dat de didactische kwaliteit van docenten alsmede hun inspiratievermogen verbetering behoeven. Verschillende docenten passen het principe van 'modelling' nog onvoldoende toe. Ook de betrokkenheid en bereikbaarheid van de docenten is een aandachtspunt. De opleiding neemt deel aan een *pilot* waarin '....het verbeteren van ieders rol binnen de organisatie centraal staat'.

Eén docent van de opleiding is lid van de gemeenschappelijke opleidingscommissie van het cluster gamma waar de economie-opleiding sinds 2013/14 deel van uitmaakt. Een aantal docenten is lid van een kenniskring binnen de lerarenopleidingen waaronder op het terrein van 'Taalbeleid en diversiteit', 'Vakdidactiek van de gammavakken', 'Professionalisering van leraren en lerarenopleiders'.

Vakspecifieke voorzieningen

De opleiding beschikt over goede geoutilleerde ruimten waar studenten kunnen studeren. De opleiding heeft recent haar contacten met de mediatheek verbeterd, hetgeen ertoe heeft geleid dat meer literatuur op het terrein van economie en vakdidactiek economie hier is opgenomen. Helaas maken studenten beperkt gebruik van de mediatheek. Met name deeltijders komen weinig in de mediatheek. Alle verplichte literatuur is in de mediatheek aanwezig en kunnen de studenten diverse lesmethoden die in gebruik zijn op de scholen, raadplegen. Met bovenstaande voorzieningen zorgt de opleiding ervoor dat de studenten de benodigde vakspecifieke kennis en vaardigheden kunnen verwerven.

Iedere groep studenten heeft een eigen studieloopbaanbegeleider. De afgelopen jaren is het systeem rond de loopbaanbegeleiding herzien en geïntensiveerd. Studenten waren in 2015 'redelijk tevreden' over de studiebegeleiding. De opleiding zet inmiddels in op een strakkere aansturing van studieloopbaangesprekken door meer vast te leggen/te plannen. Informatie over de studievoortgang is voor BE voltijd nog een punt van aandacht. In dit verband wijst de opleiding op de onderbezetting die ertoe geleid heeft dat de werkdruk onder docenten toename en zij minder tijd hadden voor bijvoorbeeld het tijdig nakijken van studentproducten.

Weging en Oordeel

Economie is een op de praktijk gerichte opleiding, verzorgd door een betrokken en voor het vakgebied voldoende gekwalificeerd docententeam. Het docententeam werkt eraan om voor vakdidactiek de verloren ervaring weer aan te vullen. De opleiding was ten tijde van de audit bezig docenten te werven.

De opleiding biedt via verschillende leerlijnen de studenten voldoende gelegenheid om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. De opleiding biedt een programma aan waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap als onderlegger duidelijk zijn terug te zien. Studenten zijn tevreden over de nieuwe APV-lijn en de verbinding met het werkplekleren/de stage. De opleiding heeft het curriculum herzien, mede op basis van suggesties van zowel voltijd- als deeltijdstudenten.

Via de vakinhoudelijke, vakdidactische en de onderzoeksleerlijn ontwikkelen de studenten ook de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om in de scholen het vak economie te doceren. Het curriculum en de vakinhouden beoordeelt het auditpanel als interessant en relevant. De wijze waarop de opleiding de vakdidactische component heeft uitgewerkt en de recente aanpassingen hiervan in het curriculum is adequaat.

Met de implementatie van de twee afstudeerrichtingen is de opleiding binnen de voltijdvariant al volop bezig.

Sterk generiek element is het echt *samen* opleiden binnen de vier academische opleidingsscholen waar FLOT deel van uitmaakt en het samenwerken met het veld in de vakdidactische netwerken. Een ander sterk element is de nauwe betrokkenheid van de lectoraten bij kennisinnovatie, curriculumontwikkeling en professionalisering van lerarenopleiders van FLOT.

De opleiding bewaakt de kwaliteit van de instroom o.a. via het houden van een studiekeuzecheck voor voltijdstudenten en een intake-traject voor deeltijdstudenten.

De recent gerenoveerde huisvesting en de generieke en vakspecifieke materiële voorzieningen zijn op orde en werken ondersteunend aan de studie.

Gelet op de maatregelen die de opleiding heeft genomen om de kwaliteit van het curriculum verder te vergroten, de adequaat vormgegeven instroomprocedure, de verbeterde studeerbaarheid en de verhoging van de didactische kwaliteit van de docenten, komt het auditteam tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

4.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding heeft het toetsbeleid van FLOT uitgewerkt in een toetsplan. Uit het toetsplan blijkt dat de opleiding een mix van toetsen gebruikt. Bij alle schriftelijke toetsen hanteert de opleiding een toetsmatrijs. Bij de ontwikkeling van toetsen worden incidenteel duo's docenten ingezet. Volgens het auditpanel zou deze inzet structureel moeten zijn.

De opleiding heeft zicht op de verdeling van toetsen over de verschillende studiejaren en de aard van toetsing. De validiteit van de toetsen is nog een punt van aandacht; de opleiding wil door het structureel inzetten van toetsmatrijzen en het toepassen van het vier-ogen principe de validiteit ervan verhogen. In samenspraak met de lector 'Kwaliteit van toetsen en beoordelen' past de opleiding een taxonomie toe die een onderscheid maakt tussen de niveaus: reproductie, toepassing eenvoudig, toepassing complex en inzicht. Het auditpanel stelt vast dat deze beheersingsniveaus terugkomen in de toetsen die het panel heeft bestudeerd.

De opleiding toetst de vakinhoudelijk vakken in de regel door een schriftelijk tentamen met open en gesloten vragen. Ook maakt de opleiding gebruik van casussen. Bij een enkel vak schrijft de student een onderzoeksrapport of een essay waarvan zij de resultaten/inhoud tijdens een gesprek verdedigen en toelichten. Vakdidactische toetsing vindt veelal plaats op basis van een dossier dat de student aanlegt en/of een presentatie en/of een assessment. In de CLOTS-schema's heeft de opleiding de koppeling van de toetsen aan de kennisbasis uitgewerkt op een inzichtelijke wijze, zo stelt het auditpanel vast.

De toetscommissie geeft feedback op twee toetsen per periode. De resultaten hiervan koppelt de opleiding terug naar de toetsontwerpers en bespreekt zij tijdens opleidingsvergaderingen zodat kennis op dit terrein breed gedeeld wordt en er sprake is van een continue leer- en verbeterproces daar waar het toetsing betreft. De opleiding wil twee docenten inzetten bij de toetsconstructie. Zij analyseert iedere periode de toetsresultaten van ten minste twee schriftelijke tentamens. De analyse koppelt de opleiding terug naar de toetsontwerpers. Wat betreft de cesuur voldoende/onvoldoende wil de opleiding nadrukkelijker inzetten op intercollegiale toetsing.

De kennistoets be vraagt de student zeer onder het niveau van de opleiding en toetst naar het oordeel van de opleiding ook niet de juiste vaardigheden. Binnen de opleiding is de kennistoets, op deze wijze beschouwd, een vreemde eend in de bijt. Voor de landelijke kennisbasistoets geldt, dat deze toets vanaf 2015 een onderdeel vormt van de afstudeerfase.

Zie voor de generieke bevindingen met betrekking tot het toetsen en beoordelen verwijzen wij naar het generieke gedeelte van dit rapport.

Eigen waarneming van het auditteam van de toetsen

Het auditpanel heeft toetsen bestudeerd. Werken we het oordeel van het auditpanel over de toetsen uit op de onderdelen: variatie, complexiteit, beoordeling en correctie, dan ontstaat het volgende beeld.

- *Variatie.* Inhoudelijke vakken: voldoende op kennis en toepassing gericht.
- *Complexiteit.* De bestudeerde kennistoetsen zijn wat diepgang betreft op hbo-bachelorniveau.

- *Beoordelingswijze.* Er is steeds individuele beoordeling, al vindt soms (bijvoorbeeld bij groepsproducten) groepsbeoordeling plaats. Handig zou zijn als de opleiding beschikte over een beoordelingsmodel met daarin tevens opgenomen een cesuur.
- *Correctie.* De beoordelingscriteria zijn zeer helder.

Het auditpanel stelt daarnaast vast, dat de toetsen duidelijk gericht zijn op de belangrijkste onderwerpen binnen het vakgebied AE en BE waarbij de opleiding de vakdidactische component nadrukkelijk meeneemt bij het toetsen. Ook toetsing en feedback op taal is een zichtbaar onderdeel van de toetsing. Positief is het auditpanel over het toetsen door de opleiding van de praktijkcomponent.

Weging en Oordeel

Het auditteam is van oordeel, dat het toetssysteem van FLOT in generieke zin staat als een huis. De examencommissie met haar beleidskamer en uitvoerende kamers vervult een stevige rol in de borging van het toetsen en beoordelen. Het is een sterk punt dat FLOT de clusters bewust heeft gemixt. De samenstelling van de beleidskamer is eveneens sterk.

De toetscommissie van het cluster en de toetscommissie van het generieke deel spelen een actieve rol in de controle op de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding. Docenten nemen deel aan intervisietrajecten, kalibreersessies, professionaliserings- en certificeringstrajecten voor toetsing. Ook de opleiders/begeleiders van de academische opleidingsscholen nemen deel aan thema en/of intervisiebijeenkomsten. Dat is goed. Het auditteam is positief over de rol die het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' binnen FLOT vervult.

De tweedegraads lerarenopleidingen economie beschikken over een transparant toetssysteem. Bij het maken van toetsen wordt het vier-ogenprincipe gehanteerd. De opleidingen benutten een toetspanel. Beoordelingsformulieren zijn onderwerp van intervisie. De door het auditteam bestudeerde toetsen representeren het hbo-bachelorniveau.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'goed' voor deze standaard.

19.3. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

In het generieke gedeelte van dit rapportage meldde het auditteam dat het gerealiseerde niveau inderdaad blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding economie.

Eigen oordeel van het auditteam over het gerealiseerde niveau

Het auditpanel heeft van in totaal acht studenten van de opleiding AE en BE de afstudeerproducten bestudeerd uit de periode 2013-2015. Studenten studeren af op een afstudeerstage en een afstudeeronderzoek.

Het auditpanel stelt vast dat zowel de vakinhoudelijke, vakdidactische als de didactische component in de afstudeerstage als in het afstudeeronderzoek ruimschoots aan bod komen. De student besteedt daarbij aandacht aan de theorie en de lespraktijk; de door het panel bestudeerde dossiers zijn relevant voor het vakgebied en voor de onderwijspraktijk.

In de door het auditpanel bestudeerde producten die studenten schrijven naar aanleiding van hun stage, valt op dat het hierbij gaat om innovatieve portfolio's. Zij geven een compleet beeld van de activiteiten van de student op zijn stageplek en zij vormen een schriftelijk bewijs van alle vereiste vaardigheidscompetenties.

Voor de bestudeerde afstudeerproducten is traceerbaar dat de eindproducten goed begeleid een goed nagekeken zijn, met telkens veel narratieve feedback. Het auditpanel onderschrijft in grote lijnen de cijfermatige beoordeling van de afstudeerproducten door de opleiding.

Het auditteam is van oordeel, dat de studenten AE en BE met deze afstudeerproducten laten zien dat zij beschikken over het niveau dat van een startbekwaam tweedegraads leraar economie mag verwachten.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel dat de studenten in hun afstudeerwerken aantonen dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar economie.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditteam beoordeelde de onderzoeksverslagen met minimaal een voldoende, daarmee het bachelorniveau representerend. Ten aanzien van de onderzoekscomponent ziet het auditpanel nog verbetermogelijkheden. De beoordeling door de opleiding van de afstudeerproducten kan uitgebreider en informatiever. De portfolio's geven een duidelijk beeld van de activiteiten van studenten op hun stageplek; studenten laten zien dat zij over de vereiste vaardigheidscompetenties beschikken.

Het auditteam komt op grond van bovenstaande tot het oordeel 'goed' voor deze standaard.

20. ALGEMEEN EINDOORDEEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

De betrokken en gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en Bedrijfseconomie van FLOT zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren op het terrein van economische opleidingen voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap duidelijk zijn terug te vinden, zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditteam beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en voor de tweedegraads lerarenopleiding Bedrijfseconomie met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen ook met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt ook standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen met een 'goed'.

Het auditteam beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau met een 'goed'.

Omdat het auditteam het gerealiseerde niveau met een 'goed' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'goed' voor de tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie en Bedrijfseconomie van FLOT.

21. AANBEVELINGEN ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

Hierna volgen een aantal aanbevelingen die verder los staan van de oordeelsvorming, maar die het auditpanel wel van belang acht een aparte plek te geven in deze rapportage.

- De opleidingen kunnen meer samenwerken met opleidingen uit het instituut waar zij deel van uit maakt, zowel vakdidactisch als vakinhoudelijk.
- De opleidingen AE en BE mogen meer naar buiten treden, men lijkt er niet op getraind te zijn om aan te geven waar men trots op is, waarom het de moeite waard is om juist deze opleidingen te volgen.
- Besteed de komende periode aandacht aan het uitwerken van je eigen opleidingsidentiteit, je profilering en je imago. Waarin onderscheiden deze opleidingen zich van andere lerarenopleidingen?
- Laat de gedeelde visie op de opleiding economie intern doorklinken bij FLOT, maar ook extern in de studiegids, op de website en in de programmabeschrijving.
- Overweeg naast een AE leesclub ook een leesclub voor BE. Dat ligt eigenlijk voor de hand.
- De opleiding moet meer internationale economische literatuur opnemen. Er zijn op dit vakgebied zeer goede boeken beschikbaar met prima achtergrondverhalen.
- Ontwikkel, naast Leuven, ook samen met andere lerarenopleidingen een didactiekboek op het terrein van economie.

22. SCORETABEL ALGEMENE ECONOMIE EN BEDRIJSECONOMIE

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen hbo-bachelor Tweedegraads lerarenopleiding Algemene economie voltijd/ deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	G
Algemeen eindoordeel	G

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen hbo-bachelor Tweedegraads lerarenopleiding Bedrijfseconomie voltijd/ deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	G
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	G
Standaard 3. Toetsing	G
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	G
Algemeen eindoordeel	G

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

**Opleiding tot leraar voortgezet
onderwijs van de tweede graad
GODSDIENST**

voltijd/deeltijd

**Fontys Lerarenopleiding Tilburg –
Fontys Hogescholen**

CROHO nr.: 35441

23. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN GODSDIENST

23.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Zoals in het generieke deel van het rapport is beschreven, baseert de tweedegraads lerarenopleiding godsdienst zich bij haar onderwijs, naast de SBL-competenties, op de landelijk vastgestelde generieke en vakspecifieke kennisbasis voor de tweedegraads leraar en de doelstellingen die hierin staan beschreven. De vakspecifieke kennisbasis godsdienst en levensbeschouwing vormt het fundament voor met name SBL-competentie 3: vakinhoudelijk en vakdidactisch competent.

Visie en profilering

Leraar Levensbeschouwing, zoals Fontys de opleiding noemt, staat officieel geregistreerd als leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Godsdienst en leidt op tot de graad *Bachelor of Education*. De opleiding leidt haar studenten op voor het vakgebied levensbeschouwing binnen het algemeen vormend onderwijs en het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs. De docenten van de opleiding 'delen de visie' dat de kennis van levensbeschouwelijke inhouden niet gekleurd is door een specifieke denominatie. Als uitgangspunt neemt de opleiding de 'zin-interesse': de zin van het leven van mensen als '...opmaat tot een beter verstaan van religie, spiritualiteit, kunst, filosofie en ethiek'.

De opleiding vat haar hoofdpunten als volgt samen.

- Combineer beroepsgerichtheid met vakkennis.
- Gericht op persoonsvorming: betrokken, spiritueel en gericht op de groei van de eigen levensovertuiging.
- Oog hebben voor diversiteit en transformatie van levensbeschouwing en religie binnen de Nederlandse samenleving en cultuur.
- Het in samenhang onderzoeken van seculiere levensvragen, persoonlijke spiritualiteit en christendom als referentiekader.
- Het in samenhang onderzoeken van seculiere vragen, persoonlijke spiritualiteit en christendom.
- Het ontwikkelen van eigen levensbeschouwelijke standpunten door een open en dynamische dialoog als leermodel te hanteren.

Het door de opleiding gekozen uitgangspunt 'zin-interesse' is weliswaar navolgbaar; het 'waarom' ervan kan de opleiding volgens het auditpanel nog nader onderbouwen.

Kennisbasis

De landelijk kennisbasis van het mens en maatschappij vak *Docent Godsdienst & Levensbeschouwing* is in 2009 vastgelegd en in de jaren daarna door de opleiding verwerkt in het curriculum. De theologie is het uitgangspunt geweest voor het vullen van deze kennisbasis.

De opleiding zet zich er voor in om het thema 'zin-interesse' in de landelijke kennisbasis op te nemen.

In haar onderwijsvisie legt de opleiding verder nadruk op een brede oriëntatie op en kennis van levensbeschouwing. De eigenheid en zelfstandigheid van godsdiensten staat daarbij voorop; de beschrijving van de godsdienst komt vanuit de godsdienst zelf. De thans geldende kennisbasis maakt een onderscheid tussen de volgende thema's:

- Theologie en de docent
- God en mens
- Bronnen van godsdienstig/levensbeschouwelijk werken
- Communicatie
- Traditie
- Vakdidactiek
- Mens, levensbeschouwing en samenleving
- Vakspecifieke vaardigheden

Deze acht thema's zijn gekoppeld aan de eindkwalificaties en de domeinen van het vak Levensbeschouwing in het voortgezet onderwijs. De opleiding heeft haar kennisbasis 'verrijkt' met vakinhoud op de terreinen: ethiek en filosofie, interreligieuze dialoog, hermeneutiek en verbeelding. De onderzoekscomponent verdient nadrukkelijker een plaats in de landelijke kennisbasis. De opleiding kan, volgens het auditpanel, preciezer dan nu aangeven hoe deze inhouden zich verhouden tot de domeinen van de kennisbasis en de onderliggende discipline als zodanig, evenals de reden waarom de opleiding tot deze 'verrijking' gekomen is.

Op vakdidactisch gebied geldt dat de beoogde eindkwalificaties zich richten op: concepten, lesmethoden, curriculumontwikkeling en toetsing & evalueren.

Het vak 'levensbeschouwing' is met name gericht op betekenisgeving, kent een religieuze dimensie en bevat naast communicatieve ook argumentatieve en narratieve elementen. De opleiding benadert het schoolvak als een kennisvak, dat een bijdrage levert aan de individuele en de sociale persoonsvorming. Verder merkt de opleiding op, dat de wijze waarop onderwijsinstellingen het vakgebied aanbieden aanmerkelijk verschilt. Scholen binnen het voortgezet onderwijs kunnen zelf invulling geven aan het vak. Deze eigen invulling blijkt ook wel uit de verschillende benamingen van het vak: *Godsdienst*, *Levensbeschouwing*, *Geestelijke stromingen* maar ook *Filosofie*, *Ethiek* en *Gelukskunde*. Het auditpanel kwalificeert de landelijke kennisbasis als diffuus: zij biedt de lerarenopleiding (te) veel ruimte om hier een eigen invulling aan te geven. Ook moet de onderzoekscomponent er nadrukkelijker in opgenomen worden.

Relaties met externe partijen

De opleiding beschikt over een eigen werkveldcommissie die bestaat uit vijf leden en waarin docenten zitting hebben die les geven op onderwijsinstellingen waar de lerarenopleiding zich op richt. Via stages en projecten werkt zij samen met het werkveld aan praktijkgerichte opdrachten. Binnen de kaders van het landelijk overleg van opleidingen op het terrein van levensbeschouwing vindt overleg plaats over actuele ontwikkelingen in het werkveld en de implicaties hiervan voor de opleidingen. Hierbinnen participeren ook opleidingen van een andere denominatie. Door deze samenwerking geeft de opleiding een concrete invulling van haar visie.

Twee docenten van de opleiding hebben zitting in de redactie van het vaktijdschrift *Narthex* van 'De Vereniging van Docenten Levensbeschouwing en Godsdienst'. Het auditpanel stelt vast dat de opleiding verder deelneemt aan verschillende landelijke overleggen die relevant zijn. We noemen het 'Landelijk Overleg Opleidingen Theologie', het landelijk overleg tussen godsdienstpedagogen binnen het hbo en het wetenschappelijk onderwijs en het informeel overleg met Bisschoppelijk Gedelegeerden voor het onderwijs. Binnen de kaders van dit laatste overleg bespreekt de opleiding ook haar visie op het vakgebied.

Zie voor de beschrijving van de overige bevindingen (generieke SBL-competenties, profilering en eigen inkleuring, onderzoek, internationale dimensie, afstemming met het werkveld en vakgenoten) het generieke deel van het rapport.

Weging en Oordeel

Het auditpanel stelt vast dat de opleiding de kennisbasis godsdienst voldoende heeft uitgewerkt. De opleiding hanteert een visie en geeft invulling aan de landelijk vastgestelde kennisbasis voor het vakgebied op de punten vakinhoud en vakdidactiek. Het auditpanel is van oordeel dat de opleiding haar uitgangspunt rond 'zin-interesse' beter kan motiveren en daarbij nauwkeuriger een relatie legt met de kennisbasis. De onderzoekscomponent moet explicieter in de kennisbasis uitgewerkt worden.

Het bovenstaande in aanmerking nemend en gevoegd bij hetgeen het auditpanel over standaard 1 heeft gemeld in het generieke deel van dit rapport, komt het auditpanel voor standaard 1 tot het oordeel 'voldoende'.

23.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Zie voor bevindingen over de generieke aspecten van deze opleiding (opzet en inhoud van het generieke programma, didactische uitgangspunten, stage, werkplekleren, praktijkgericht onderzoek, afstudeerrichtingen, studeerbaarheid en studievoortgang, instroom, personeel algemeen en generieke voorzieningen) het generieke deel van het rapport.

Profilering

Het curriculum is gericht op zowel een brede oriëntatie op het vakgebied als op de kennis van levensbeschouwelijke inhoud. De opleiding geeft haar studenten de ruimte om vanuit een eigen visie invulling te geven aan het vak, rekening houdend met de identiteit van de school waar ze stage lopen. De opleiding besteedt aandacht aan de 'verbeelding van de inhoud van het vakgebied' vanuit het uitgangspunt dat de individuele en sociale persoonsontwikkeling '...gevoed wordt door ontmoetingen binnen en buiten het instituut'. Daarmee profileert de opleiding zich volgens het auditpanel in voldoende mate.

Inhoud en vormgeving curriculum

De opleiding heeft de kennisbasis voldoende verankerd in het curriculum en daarbij de relatie tussen kennisbasis met de verschillende onderwijseenheden zichtbaar gemaakt. Kennisbasis en profilering zijn omgezet in een groot aantal onderwijseenheden. Het auditpanel stelt vast dat de opleiding erg veel vakken aanbiedt, een gevolg van de diffuse kennisbasis.

Het auditpanel stelt vast dat de inhoud van het vakgebied voldoende beschreven en geoperationaliseerd is in de kennisbasis. Het thema 'Theologie en de docent' is uitgewerkt in verschillende categorieën/kernconcepten: 'Wat is theologie?', 'Welke taal hanteert de docent godsdienst/levensbeschouwing?', 'Wat doet de docent godsdienst/levensbeschouwing?'. Iedere categorie is vervolgens voorzien van één of meerdere voorbeelden: 'Geef een definitie van het begrip 'theologie'', 'Benoem de verschillende disciplines van de theologie', 'Noem een historisch of mondiale ontwikkeling in het schoolvak Godsdienst/Levensbeschouwing' en 'Noem de competenties die nodig zijn om een beroepsbekwaam docent te zijn'.

De door de opleiding gebruikte literatuur kwalificeert het auditpanel als relevant. Het auditpanel ziet nadrukkelijk mogelijkheden voor verzwaring op het terrein van onderzoek en theorievorming. Eén boek is Engelstalig, 'God is not one'. Voor het overige is de literatuur Nederlandstalig. Het aspect internationalisering komt vooral aan bod binnen de onderwijseenheden *Wereldreligies A* en *Wereldreligies B*. Dan behandelen docenten levensbeschouwelijke vraagstukken vanuit een multicultureel perspectief. Studenten nemen deel aan excursies naar internationaal georiënteerde organisaties zoals Joods Amsterdam en de Hindoetempel.

De vakdidactische component is, evenals de vakinhoudelijke component, op landelijk niveau beschreven in de kennisbasis. Dit is op een voldoende inzichtelijke wijze gebeurd. Binnen het thema Vakdidactiek onderscheidt de opleiding vijf categorieën: 'Concepten', 'Modellen', 'Lesmethodes', 'Curriculumontwikkeling' en 'Toetsbeleid'. Iedere categorie is vervolgens omschreven en van voorbeelden voorzien. Voor de categorie 'Lesmethodes' zijn de lesmethodes opgesomd die binnen het Nederlands onderwijssysteem gebruikt worden zoals: *De bijbel als basis*, *Wegen naar wijsheid* en *Het blijvende getuigenis*. Studenten dienen vervolgens vragen te kunnen beantwoorden zoals: 'Welke lesmethode past bij een normatief-deductief leermodel en welke zeker niet' en 'Zou je *Standpunt* een indicatieve lesmethode kunnen noemen?'

De opleiding onderscheidt drie leerlijnen die kenmerkend zijn voor alle lerarenopleidingen binnen FLOT: de vakinhoudelijke leerlijn, de vakdidactische leerlijn en de onderzoeksleerlijn. De verschillende vakinhoudelijke onderwijseenheden (bijvoorbeeld: *Wereldreligies*, *Spiritualiteit*, *Bijbel als bron* en *Oorsprong en schepping*) heeft de opleiding ondergebracht in zeven subleerlijnen: zingeving/zinfinding, ethiek, filosofie, sociale wetenschappen, verbeelding, thematische uitwerking en vakdidactiek. Echter, het is onduidelijk wat de ratio achter deze subleerlijnen is. De subleerlijnen lijken ook niet allemaal van gelijk niveau. Sommige subleerlijnen verwijzen naar een wetenschappelijke discipline (filosofie en sociale wetenschappen), terwijl andere subleerlijnen veel meer thematisch zijn opgezet (verbeelding). Tevens komt hierbij de vraag op of vakdidactiek nu een aparte leerlijn is of als subleerlijn een onderdeel is van de vakinhoudelijke leerlijn.

In de hoofdfase onderscheidt de opleiding studieonderdelen rond de thema's: Godsvraag, Heil en onheil, Oorsprong en schepping en Tijd en eeuwigheid. Binnen deze vier thema's komt de onderwijsinhoud uit eerder studiefasen samen. Ook biedt de opleiding haar studenten het meer sociaal wetenschappelijk studieonderdeel *Sociologie: secularisering* aan, het interdisciplinaire karakter van het vakgebied daarmee onderstrepend. Het curriculum is daarmee duidelijk gestructureerd en inhoudelijk relevant voor het vakgebied.

De vakdidactische component is voldoende opgenomen in het curriculum. De vakdidactische leerlijn start in de propedeusefase waarbij studenten kennis maken met de basisprincipes van het lesontwerp: starten vanuit de beginsituatie van de leerling, kiezen van je doelstellingen, kiezen van je werkvormen, etc. Binnen de subleerlijn Vakdidactiek besteedt de opleiding in de propedeuse aandacht aan: Vakdidactiek 1: religie en zin, Vakdidactiek 2: mythe, rite en symbool, Vakdidactiek 3: narrativiteit en Vakdidactiek 4: hermeneutiseren. In de hoofdfase onderscheidt de opleiding binnen de subleerlijn Vakdidactiek aandacht aan vier andere vakdidactische thema's om af te sluiten met de onderwijseenheid Vakdidactiek 9: ontwerpen van onderwijs. Wel stelt het auditpanel vast dat de 'drieslag' mythe, rite en symbolen, als de pijlers/dragers van de opleiding, duidelijker in de vakken mag terugkomen.

Wat de onderzoekslijn betreft, sluit de opleiding aan bij het FLOT-beleid op dit terrein. Daarnaast merkt het auditpanel op dat de verdere integratie van de onderzoeksleerlijn in het curriculum noodzakelijk is: de aandacht voor onderzoeksvaardigheden in het curriculum moet sterker. Docenten geven aan dat zij 'druk doende' zijn met een verdere uitwerking van de onderzoekslijn. Studenten gaven wel aan dat zij af en toe een bepaalde onderzoekstechniek oefenen, zoals het houden van een interview, maar zij gaven tevens aan dat zij niet stap voor stap leren om een klein (actie-)onderzoek uit te voeren.

Vormgeving

Op het terrein van vormgeving sluit de opleiding aan bij het didactisch concept, zoals FLOT dat hanteert. De docent vertoont voorbeeldgedrag en past daarbij het principe toe van *modelling*: hij geeft zelf het goede voorbeeld en de student imiteert dit vervolgens op zijn school.

De opleiding kent verschillende onderwijsvormen waarbij activerende onderwijsvormen de boventoon voeren. Een belangrijk element hierbij is het leren luisteren, zo blijkt. De opleiding hanteert dan ook het voeren van en het luisteren naar gesprekken, het 'dialogiseren' als een belangrijke didactische werkvorm. De meer vakinhoudelijke colleges krijgen vorm door het voeren van onderwijsleergesprekken. Tijdens de werkcolleges structureren de docenten de lesstof en verhelderen zij deze. De vakdidactische colleges geeft de docent vorm door instructie waarop een werkcollege volgt en de student individueel of groepsgewijs een opdracht maakt. Tijdens de lessen ontwerpen studenten een les, ontwikkelen zelf lesmateriaal waarbij zij feedback krijgen van zowel de docent als van medestudenten. Toepassing van ict is een aandachtspunt.

Als een bijzondere werkvorm, stimuleert de opleiding de 'ontmoeting'. Zo organiseert zij interculturele en sociale ontmoetingen binnen en buiten de muren van de opleiding om zo de individuele en sociale persoonsvorming te stimuleren. Doel hiervan is om, zoals de opleiding het uitdrukt, '...vanuit geleefde religie de mythen, rituelen en symbolen tegen te komen in de maatschappelijke, culturele en religieuze context'. Ook stimuleert de opleiding haar studenten om buiten de opleiding contact te zoeken en te onderhouden om met elkaar te discussiëren over opleidingsrelevante onderwerpen en om contacten te leggen met onderwijsorganisaties. Ook stimuleert de opleiding haar studenten om deel te nemen aan activiteiten van interreligieuze ontmoetingscentra in de regio Tilburg.

Docenten

Het team docenten bestaat uit dertien docenten. Vier docenten hebben een volledige aanstelling, de overige docenten hebben een dienstbetrekking die minimaal 0,2 fte omvat. Alle docenten beschikken over minimaal een masteropleiding op een voor de opleiding relevant terrein: theologie, religiewetenschappen, wijsbegeerte of op het terrein van de sociale wetenschappen. Een kwart (drie docenten) is gepromoveerd. Docenten hebben ervaring in zowel het beroep (leraar) als het vak (theologie, etc.).

Alle docenten zijn vakdidactisch bekwaam, erg narratief ingesteld, twaalf docenten beschikken over een eerstegraads bevoegdheid en zijn betrokken bij de uitvoering van de vakdidactische leerlijn. De docenten hebben allen een cursus toetsen gevolgd.

Het team van de opleiding verzorgt ook de Fontys-minor 'Filosofie en ethiek' die ieder jaar zo'n 200 instromende studenten heeft. Twee docenten maken deel uit van de 'uitvoerende kamer' van de examencommissie, één docent is lid van de kenniskring van het lectoraat 'Vakdidactiek van de gammavakken. Alle docenten samen vormen de curriculumcommissie die verantwoordelijkheid draagt voor de inhoud van het leerplan.

Studenten geven aan dat zij tevreden zijn over de kwaliteit van het team docenten. Dit geldt voor zowel hun vakdidactische als hun vakinhoudelijke kwaliteit.

Vakspecifieke voorzieningen

De literatuur die de opleiding haar studenten voorschrijft, is terug te vinden in de mediatheek. Daarnaast treffen studenten hier opleidingsrelevante literatuur aan, waaronder het dagblad *Trouw*. Van belang is dat de opleiding haar studenten de gelegenheid biedt om ook zelf vakrelevante literatuur te selecteren, te lezen en te gebruiken in de opleiding. De opleiding beschikt over goede geoutilleerde ruimten waar studenten kunnen studeren.

De studieloopbaanbegeleiding binnen de opleiding richt zich vooral op het 'persoonlijke welbevinden' van de student. Recent is het systeem rond de loopbaanbegeleiding op onderdelen herzien en geïntensiveerd. Mede gelet op de hierboven genoemde werkvormen, hecht de opleiding sterk aan een goede begeleiding van haar studenten. De contacten zijn niet alleen geïntensiveerd, maar de opleiding heeft er ook voor gekozen om tijdens iedere studiedag studieloopbaanbegeleiding in het rooster op te nemen.

De opleiding onderscheidt verder groepsbijeenkomst over de persoonlijke groei van de student. Omdat studenten niet tevreden waren over informatie over studievoortgang en over het tijdig bekendmaken van studieresultaten, heeft de opleiding hierop verbetermaatregelen genomen. Ook zet de opleiding meer in op het informeren van studenten over de richtlijnen rond de studievoortgang.

Weging en Oordeel

Godsdienst is een op de praktijk gerichte opleiding, verzorgd door een betrokken en voor het vakgebied ruim gekwalificeerd docententeam. Op een aantal onderdelen behoeft het docententeam nog professionalisering, waaronder op de terreinen vakdidactiek en onderzoeksvaardigheden. De opleiding werft momenteel docenten.

De opleiding biedt via verschillende leerlijnen de studenten voldoende gelegenheid om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. De opleiding biedt een programma aan waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap als onderlegger duidelijk zijn terug te zien. Studenten zijn tevreden over het werkplekleren/de stage. De opleiding heeft het curriculum herzien, mede op basis van suggesties van zowel voltijd- als deeltijdstudenten.

Via de vakinhoudelijke en de vakdidactische leerlijn ontwikkelen de studenten ook de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om in de scholen het vak levensbeschouwing te doceren. De onderzoeksl leerlijn moet de opleiding verstevigen. Het curriculum en de vakinhouden beoordeelt het auditpanel als relevant. Het biedt studenten voldoende uitdagingen om zich met het vakgebied bezig te houden. Echter, het auditpanel vindt dat ook dat het programma door de verschillende leerlijnen en subleerlijnen soms wat eclectisch oogt. Om te zorgen voor een duidelijkere samenhang in het programma zouden bijvoorbeeld *mythe, riten en symbolen* nadrukkelijker dan thans het geval is, kunnen terugkeren in de verschillende studieonderdelen. De opleiding moet meer literatuur in het curriculum opnemen en studenten leren met literatuur om te gaan. De wijze waarop de opleiding de vakdidactisch component heeft uitgewerkt is adequaat.

De opleiding bewaakt de kwaliteit van de instroom o.a. via het houden van een studiekeuzecheck voor voltijdstudenten en een intake-traject voor deeltijdstudenten.

De recent gerenoveerde huisvesting en de generieke en vakspecifieke materiële voorzieningen zijn op orde en werken ondersteunend aan de studie.

Gelet op de kwaliteit van het team docenten en de wijze waarop de opleiding het curriculum heeft uitgewerkt en vormgegeven, met als aandachtspunten de onderzoekscomponent en de (omgang met) literatuur, komt het auditpanel tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

23.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De opleiding heeft het toetsbeleid van FLOT uitgewerkt in een toetsplan. Uit het toetsplan blijkt dat de opleiding verschillende toetsvormen gebruikt. De onderwerpen in de toetsen en opdrachten zijn vaak relevant. Bij alle schriftelijke toetsen hanteert de opleiding een toetsmatrijs.

De opleiding toetst de vakinhoudelijk vakken door een schriftelijk tentamen met open en gesloten vragen. Ook maakt de opleiding gebruik van essays en opdrachten waarvan zij de resultaten/inhoud tijdens een gesprek verdedigen en toelichten. Vakdidactische toetsing vindt veelal plaats op basis van een dossier dat de student aanlegt en/of een presentatie en/of een assessment. In de CLOTS-schema's heeft de opleiding de koppeling van de toetsen aan de kennisbasis uitgewerkt op een inzichtelijke wijze, zo stelt het auditpanel vast.

De opleiding werkt met het vier-ogenprincipe bij de constructie van schriftelijke kennistoetsen. Recent is de opleiding gestart met *rubrics* voor alle niet-kennistoetsen. Vanaf dit studiejaar krijgt de ontwikkeling van *rubrics* voor opdrachten en portfolio's verder vorm, zo geeft de opleiding aan. Om de betrouwbaarheid tussen toetsen te verbeteren, organiseert de opleiding intervisiemomenten. Per onderwijseenheid heeft de opleiding inzichtelijk gemaakt, welke leerdoelen zij toetst. De toetscommissie bestudeert twee toetsen per periode en geeft toetsontwikkelaars daarbij feedback. Vervolgens kunnen de ontwikkelaars de toets, waar nodig, aanpassen. Studenten geven aan dat de criteria waarop de opleiding beoordeelt nog een aandachtspunt vormen: die zijn niet altijd duidelijk.

Voor de generieke bevindingen met betrekking tot het toetsen en beoordelen verwijzen wij naar het generieke deel van het rapport.

Eigen waarneming van het auditpanel van de toetsen

Het auditpanel heeft toetsen bestudeerd. Werken we het oordeel van het auditpanel over de toetsen uit op de onderdelen: variatie, complexiteit, beoordeling, informatievoorziening en correctie, dan ontstaat het volgende beeld.

- *Variatie.* Veel opdrachten en essays: veel op toepassing in de praktijk gericht. De opdrachten zijn relevant voor het vakgebied.
- *Complexiteit.* De bestudeerde kennistoetsen zijn wat diepgang betreft op hbo-bachelorniveau. Wel kan de opleiding meer kennis en inzicht toetsen. Soms zijn de opdrachten te vrij, wordt studenten teveel naar een eigen mening gevraagd en kan de opleiding de theoriecomponent nadrukkelijker toetsen.
- *Beoordelingswijze.* Er is steeds individuele beoordeling, al vindt soms (bijvoorbeeld bij groepsproducten) ook groepsbeoordeling plaats.
- *Correctie.* De beoordelingscriteria zijn duidelijk.

Het auditpanel stelt daarnaast vast, dat de toetsen gericht zijn op de belangrijkste onderwerpen binnen het vakgebied waarbij de opleiding de theoretische component meer kan toetsen door meer gebruik te maken van kennistoetsen. Positief is het auditpanel over het toetsen van de praktijkcomponent.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel, dat het toetsstelsel van FLOT in generieke zin 'staat als een huis'. De examencommissie met haar beleidskamer en uitvoerende kamers vervult een stevige rol in de borging van het toetsen en beoordelen. Het is een sterk punt dat FLOT de clusters bewust heeft gemixt. De samenstelling van de beleidskamer is eveneens sterk.

De toetscommissie van het cluster en de toetscommissie van het generieke deel spelen een actieve rol in de controle op de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding. Docenten nemen deel aan intervisietrajecten, kalibreersessies, professionaliserings- en certificeringstrajecten voor toetsing. Ook de opleiders/begeleiders van de academische opleidingsscholen nemen deel aan thema en/of intervisiebijeenkomsten. Dat is goed. Het auditpanel is positief over de rol die het lectoraat 'Kwaliteit toetsen en beoordelen' binnen FLOT vervult.

De tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst beschikt over een toetsstelsel dat op onderdelen, zoals het meer en diepgaander toetsen van theorie, verbetering behoeft. De door het auditpanel bestudeerde toetsen representeren het hbo-bachelorniveau.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

23.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

In het generieke deel van dit rapport meldde het auditpanel dat het gerealiseerde niveau inderdaad blijkt uit de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk functioneren. Deze bevinding is onverkort van toepassing op de opleiding godsdienst.

Ook voor de studenten van deze opleiding geldt dat zij afstuderen op een afstudeerstage en een afstudeeronderzoek. De werkveldcommissie van de opleiding 'waardeert' de kennis en vaardigheden van studenten die bij hen stage lopen. Zij zijn tevreden over de lessen die studenten bij hen verzorgen. Afgestudeerden, blijkt uit werkveldevaluaties, kunnen als zelfstandige beroepsbeoefenaar functioneren. Veruit de meeste studenten hebben een baan in het voortgezet onderwijs. Een klein deel stroomt door naar de deeltijdmasteropleiding en combineert daarbij baan en studie.

Eigen oordeel van het auditpanel over het gerealiseerde niveau

Studenten studeren af op een afstudeerstage en een afstudeeronderzoek. Het auditpanel heeft van drie studenten (één deeltijd, twee voltijdstudenten) die rond de zomer van 2015 zijn afgestudeerd de afstudeerproducten bestudeerd.

Het auditpanel stelt vast dat zowel de vakinhoudelijke, vakdidactische als de didactische component in de afstudeerstage en in het afstudeeronderzoek aan bod komen. De door het panel bestudeerde dossiers zijn relevant voor het vakgebied en voor de onderwijspraktijk.

De thematiek die studenten bij hun onderzoek behandelen, is zeker relevant voor het vakgebied, bijvoorbeeld: hoe kan leerlingen in de onderbouw havo/vwo geleerd worden om beeldende taal te verstaan. Voor een vak als levensbeschouwing zeker een relevante kwestie. Een ander voorbeeld: hoe kun je het inlevingsvermogen van leerlingen activeren. Kortom, studenten zijn in staat om voor hun afstuderen zeer relevante vakdidactische vragen te formuleren en deze te onderzoeken.

De kwaliteit van de afstudeerproducten beoordeelt het auditpanel als wisselend waarbij de onderzoekscomponent binnen het afstudeeronderzoek nog aandacht vraagt. De afstudeerproducten representeren het hbo-bachelorniveau, waarbij het auditpanel bij haar beoordeling van de drie afstudeerproducten het beoordelingsformulier van de opleiding nauwkeurig volgt. Het auditpanel geeft in overweging het beoordelingsformulier uit te breiden met de categorie: 'adequate operationalisering van theoretische concepten'. Twee belangrijke aspecten verdienen hierbij nadrukkelijk aandacht: de empirische cyclus en de gebruikte literatuur. De opleiding zou naar de mening van het auditpanel studenten meer gelegenheid moeten bieden om zelfstandig onderzoek uit te voeren en daarbij nadrukkelijk aandacht besteden aan de empirische cyclus. Het auditpanel is verder van oordeel dat studenten meer gestimuleerd moeten worden om *aanvullende* funderende literatuur te gebruiken.

De door het auditpanel bestudeerde portfolio's, het resultaat van de afstudeerstage, beoordeelt het panel in twee van de drie gevallen zelfs als 'heel goed'. Mooie verslagen, duidelijk geschreven waarbij de ontwikkelingsgang van de student duidelijk zichtbaar is.

Voor de bestudeerde afstudeerproducten geldt, dat de beoordeling redelijk tot goed transparant is. FLOT gebruikt een uitgebreid scoringsformulier met een handzame toelichting voor de verschillende niveaus. De beoordelaars kunnen dit formulier en de hierin opgenomen criteria op een consistentere wijze invullen. Dit is nu niet altijd het geval.

Weging en Oordeel

Het auditpanel is van oordeel dat de studenten in hun afstudeerwerken aantonen dat zij op het vereiste bachelorniveau beschikken over de competenties van een startbekwaam tweedegraads leraar Godsdienst.

Alumni en vertegenwoordigers vanuit het werkveld onderschrijven dat het niveau van de afgestudeerden aansluit op het niveau waarop zij geacht worden in de beroepspraktijk te functioneren.

Het auditpanel beoordeelde de onderzoeksverslagen met minimaal een voldoende, daarmee het bachelorniveau representerend. Ten aanzien van de onderzoekscomponent ziet het auditpanel nog verbetermogelijkheden. De beoordeling door de opleiding van de afstudeerproducten kan consistentere. De portfolio's zijn van een zeer goede kwaliteit: inzichtelijk/informatief. Het werkveld is tevreden over studenten en afgestudeerden van de opleiding.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

24. ALGEMEEN EINDOORDEEL GODSDIENST

De betrokken en gekwalificeerde docenten van de tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst van FLOT zorgen ervoor dat het afnemende werkveld kan beschikken over startbekwame tweedegraads leraren godsdienst voor de scholen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Het praktijkgerichte curriculum met de verschillende leerlijnen waarin de vijf pijlers voor goed leraarschap duidelijk zijn terug te vinden, zijn hierbij belangrijke elementen.

Het auditpanel beoordeelt standaard 1 met betrekking tot de doelstellingen en eigen profilering voor de tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst met een 'voldoende'.

Het auditpanel beoordeelt standaard 2 met betrekking tot het generieke en vakspecifieke programma, het personeel en de voorzieningen ook met een 'voldoende'.

Het auditpanel beoordeelt ook standaard 3 met betrekking tot het toetsen en beoordelen met een 'voldoende'.

Het auditpanel beoordeelt standaard 4 met betrekking tot het gerealiseerde niveau met een 'voldoende'.

Omdat het auditpanel het gerealiseerde niveau met een 'voldoende' beoordeelde, komt het op grond van de beslisregels van de NVAO tot het eindoordeel 'voldoende' voor de tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst van FLOT.

25. AANBEVELINGEN GOEDSDIENST

Hierna volgt een aantal aanbevelingen die verder los staan van de oordeelsvorming, maar die het auditpanel wel van belang acht in deze rapportage te noemen.

- De opleiding kan de onderzoekscomponent een meer centrale plek geven in het curriculum.
- De opleiding kan meer relevante literatuur opnemen in het curriculum en studenten nieuwsgieriger maken naar verwante, niet verplichte literatuur. Ook anderstalige literatuur is hier een optie.
- Kies voor een veel duidelijkere profilering vanuit een aanpalende wetenschappelijke discipline.
- Zorg voor meer samenhang en profiel in het curriculum.
- Breng meer variatie aan in toetsing, toets minder de 'eigen mening' van studenten, maar leg meer accent op kennis en inzicht bij het toetsen.
- Kijk nog eens kritisch naar het beoordelingsformulier voor afstudeerproducten, wellicht dat de hierin opgesomde criteria bijstellingen en/of aanvulling behoeven.
- Laat studenten in stageverslagen/portfolio's ook literatuurverwijzingen opnemen.
- Stroomlijn de thema's in het curriculum, verbind ze met elkaar om te voorkomen dat thema's te veel het karakter krijgen van losse elementen.

26. SCORETABEL GODSDIENST

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen hbo-bachelor tweedegraads lerarenopleiding Godsdienst voltijd / deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	V
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	V
Standaard 3. Toetsing	V
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	V
Algemeen eindoordeel	V

BIJLAGE I Programma, werkwijze en beslisregels

Programma visitatie bachelorlerarenopleidingen FLOT 30 november 2015 t/m 3 december 2015

Samenstelling panel

Audit kernteam:

R. van der Herberg, voorzitter
H. Claessen
E. Ploeger
T. Jansen, student 1
R. Versluis, secretaris

Tweede secretarissen:

D. de Koning
G. Broers

Vakspecifiek panel:

F. Coenders
M. van Os
G. Hoevers
R. van der Vaart
A. van de Kerkhof
P. Vermeer
R. de Graaff
P. Drijvers
E. de Hullu
M. Simons
E. Lehrner
J. Bolding

Referent:

Jeannette Geldens

Student 2:

N. Verbraak

Dag 1: maandag 30 november 2015

Generiek

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
08.30 – 08.45	B108	Ontvangst Y. Visser A. de Ruiter J. Struik T. van Ginneken M. Kromodimedjo C. Caljé	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	
08.45 – 09.45	B108	Intern overleg auditteam	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	
09.45 – 10.00	D104 (Bistro)	Presentatie directeur - Y. Visser – directeur - A. de Ruiter – adjunct-directeur Algemene zaken - J. Struik – adjunct-directeur Onderwijszaken - Q. Kools – lector Professionalisering van leraren en lerarenopleiders - J. Hoek – teamleider Alfacluster - J. Melenhorst – teamleider Alfacluster - J. van Oudheusden – teamleider Gammacluster - C. van Cromvoirt – teamleider Gammacluster - M. Bittner – teamleider Gammacluster - P. van der Linden – teamleider Bèta ⁺ cluster - H. Schollen – teamleider Bèta ⁺ cluster - Docenten - Studenten	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
10.00 – 11.30	D113 B204	Rondleiding nieuwbouw 10.00 – 10.10 Rondleiding Bedrijfsbureau 10.10-10.30 Rondleiding alfacluster en demonstratie studenten - Y. Visser – directeur - A. de Ruiter – adjunct-directeur Algemene zaken - J. Struik – adjunct-directeur Onderwijszaken - J. Hoek – teamleider Alfacluster - J. Melenhorst – teamleider Alfacluster 10.35- 10.55 Rondleiding gammacluster en demonstratie studenten - Y. Visser – directeur - A. de Ruiter – adjunct-directeur Algemene zaken - J. Struik – adjunct-directeur Onderwijszaken - J. van Oudheusden – teamleider Gammacluster - C. van Cromvoirt – teamleider Gammacluster - M. Bittner – teamleider Gammacluster - T. Bèneker – lector Vakdidactiek van de gammavakken 11.00- 11.20 Rondleiding beta ⁺ cluster en demonstratie studenten - Y. Visser – directeur - A. de Ruiter – adjunct-directeur Algemene zaken - J. Struik – adjunct-directeur Onderwijszaken - P. van der Linden – teamleider Bèta⁺cluster - H. Schollen – teamleider Bèta⁺cluster	H. Claessen J. Geldens T. Jansen R. Versluis	
10.30 – 11.15	B108	Open spreekuur	R. van der Herberg E. Ploeger	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
11.30 – 12.30	B108	Management - Y. Visser – directeur - A. de Ruiter – adjunct-directeur Algemene zaken - J. Struik – adjunct-directeur Onderwijszaken - Q. Kools – lector Professionalisering van leraren en lerarenopleiders - P. van der Linden – teamleider Bèta⁺cluster, toetsing, OER - H. Schollen – teamleider Bèta⁺cluster, werkveld, kopopleiding - J. Hoek – teamleider Alfacluster, APV, internationalisering - J. van Oudheusden – teamleider Gammacluster, flexibilisering deeltijd, onderzoek	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	▪ eigenheid / inkleurig opleidingen/ ambities /voorloper zijn ▪ universitaire versus hbo eerstegraads ▪ blended learning, kopopleidingen, ▪ flexibele routes: zij-instroom mbo, opleiding voor tweede vak, excellentie routes voor vwo'ers ▪ implementatie afstudeerrichtingen 'algemeen vormende onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs' (focuspunt) ▪ pedagogisch didactisch getuigschrift (PDG) en educatieve minor ▪ tekortvakken ▪ relatie beroepenveld ▪ internationale dimensie ▪ onderzoeksdimensie ▪ borging hbo-niveau ▪ borging kwaliteit instroom (focuspunt) ▪ borging kwaliteit docenten/de vakdidacticus (focuspunt)
12.30 – 13.15	B108	Lunch	Auditpanel	
13.15 – 14.15	B108	Examencommissie - W. Velema – voorzitter Beleidskamer, toetscommissies, PDG en minor - S. Donckers – secretaris Beleidskamer - W. den Teuling – opleidingsonafhankelijk lid Beleidskamer, PDG en minor - P. Hurkxkens – voorzitter Uitvoerende kamer 1, Werkplekieren, eindniveau, organisatie - A. Brand – voorzitter Uitvoerende kamer 2 - A. Paijmans – voorzitter Uitvoerende kamer 3, Werkplekieren, landelijke kennistoetsen, eindniveau - C. Kocken-van Acht – extern lid Beleidskamer	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	▪ Bevoegdheden en taken examencommissie (en toetscommissie?) ▪ rol in de interne kwaliteitszorg toetsing en beoordeling ▪ feitelijk uitvoering ▪ implementatie/afname landelijke kennistoetsen ▪ borging gerealiseerd niveau ▪ borging PDG en Educatieve minor

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.15 – 15.15	B108	Docenten APV/stage/onderzoek - M. Gootzen – docent APV, coördinator APV Bèta ⁺ , onderzoeksbegeleider - J. Stappers – docent APV, coördinator APV Alfa, FCD - M. van Schaik, afstudeerrichtingen - S. Vijlbrief – docent APV, coördinator APV Gamma - A. Lievaart – coördinator Werkplekieren, coördinator Zeeuwse AOS, FCD - H. de Laat – onderwijskundig beleidsmedewerker - B. Koster – lector Werkplekieren, onderzoek - A. Meinen – coördinator APV AOS	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	- inhoud en vormgeving generiek programma / beroepscursussen/ generieke kennisbasis - eigen inkleuring programma - keuze werkvormen - onderzoek(slijn), lectoraat/academieteams - werkplekieren/samen opleiden - internationale component - implementatie afstudeerrichtingen 'algemeen vormende onderwijs' en 'beroepsgericht onderwijs' (focuspunt) - beoordelen en toetsen / generieke kennistoetsen - borging niveau - kwaliteit/aansluiting instromers (focuspunt) - relatie docenten beroepenveld - eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie vakgenoten)
15.15 – 15.30	B108	Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
15.30 – 16.30	B108	Studenten APV/stage/onderzoek - Isabelle Bosmans, Geschiedenis - VT jaar 3 , lid GOC - Mitchell van Roij, Maatschappijleer - VT jaar 3, lid GOC - Ramon Verbakel, Nederlands – VT jaar 3, lid GOC - Orphean van Gelder, Engels – VT jaar 2/3, lid GOC, lid SDO - Lisa van Sluis, Wiskunde – DT jaar 4 (heeft vt APV gehad, is net overgestapt naar dt, spreekt over vt) - Lars Vennemann, Natuurkunde - VT jaar 2 - Sanne Smeets, Natuurkunde – VT jaar 1 - Koen van der Lee, Wiskunde – VT jaar 2 - Cees de Jong, Maatschappijleer, DT jaar 1 <i>reserve:</i> - Irene Heijblom - VT jaar 3 - Danique van der Linden, Nederlands – VT jaar 3 lid GOC	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger J. Geldens T. Jansen R. Versluis	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
16.30 – 17.30	B108	Vertegenwoordigers van het werkveld - S. Heunks – Opleidingsdocent Stedelijk College Eindhoven - W. Westenberg – Directeur Zeeuwse Academische Opleidingschool - A. Poulisse – rector 2College - I. Schoonaard – Opleidingsdocent Koning Willem I College - L. van Genugten – voorzitter CvB Jan van Brabant College - M. Broodbakker – rector OMO Scholengroep Tongerlo - A. de Jongh – Opleidingsdocent Vakcollege Tilburg	H. Claessen J. Geldens R. Versluis	contacten met opleiding over onder andere: ▪ actuele ontwikkelingen en doorvertaling naar programma ▪ andere wensen vanuit het werkveld ▪ eigen inkleuring opleiding ▪ werkplekleren/samen opleiden + begeleiding en beoordeling ▪ onderzoekscomponent ▪ niveau

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
16.45 – 17.30	B108	Alumni Alfa: - Annemieke Roffel- Engels en Frans DT, nu master - Tessa van Stipdonk - Nederlands VT cohort '09, nu master - Rob Nijhuis - Frans VT cohort '07, master behaald Bèta+: - Bart Stoop - Biologie VT, nu derdejaars master - Joyce Singewald – Wiskunde VT - Moniek van der Velden – Natuurkunde DT, nu master. Gamma: - Milou Goossens – Maatschappijleer VT '09 (master '15) - Abid Ehahoui – Aardrijkskunde VT cohort '09 - Cas Egelie - Godsdienst DT cohort '11	R. van der Herberg E. Ploeger T. Jansen	o.a. kwaliteit en relevantie van de opleiding (programma, docenten) - functioneren in de praktijk of vervolgopleiding
17.30 – 18.00	B108	Intern overleg	Auditpanel	

Dag 2: Dinsdag 1 december 2015**AOS-Midden Brabant****NA/SK/TE – AE/BE**

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
07.45 – 08.00	B108	Ontvangst T. van Ginneken M. Kromodimedjo C. Caljé	R. van der Herberg (vz) H. Claessen J. Geldens R. Versluis	
08.00 – 08.30	B108	Intern overleg	Auditpanel	
08.30 – 09.30	B108	Stuurgroep AOS- MB - D. Hoekstra – rector Odulphuslyceum Tilburg, penvoerder AOS MB en AOST - T. Oudejans – rector Theresialyceum Tilburg, AOST - M. Michels – rector De Nieuwste School Tilburg, AOST - E. de Gier – rector Bossche Vakschool en Van Maerlant Den Bosch, AOS DB - M. van IJzendoorn – rector Rodenborchcollege Rosmalen, Penvoerder AOS DB - A. Vermeer – Universitaire Lerarenopleiding Tilburg - L. Spaan – Rector Jacob Roelandlyceum en Baanderherencollege Boxtel, AOS DB - J. Struik – adjunct-directeur Onderwijszaken FLOT, stuurgroep AOST - T. Prinsen – coördinator Academische Opleidingsschool Midden-Brabant, AOST en AOS DB	R. van der Herberg (vz) H. Claessen J. Geldens R. Versluis	
09.30 – 09.45	B108	Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.45 – 10.30	B108	Docenten AOS-MB (groep 1) - M. Vermeer – Cobbenhagenmavo, lid kernteam, verzorgt OiDS op ULT - A. Meinen – lid kernteam, verzorgt OiDS op ULT - M. van Dinther – Theresialyceum, opleidingsdocent - H. van Schoonenveld – 2College Ruiven, opleidingsdocent - Y. Herrings – Rodenborchcollege, opleidingsdocent - A. Jovanovic – Jeroen Boschcollege, opleidingsdocent - A. Goijaarts – Fontys Lerarenopleiding Tilburg, lid kernteam, FCD - M. van Amelsvoort – Tilburg University, instituutsopleider, docent algemene didactiek ULT	R. van der Herberg (vz) H. Claessen J. Geldens R. Versluis	
10.30 – 11.15	B108	Docenten AOS-MB (groep 2) - R. van Gastel – SPD eerstegraads ULT, Maatschappijleer, Theresialyceum - G-J. Goossens – SPD tto/BEES 3^e jaars, Biologie, 2College Cobbenhagen - M. Melkert – SPD, Engels, De Nieuwste School - R. Willems – SPD, Geschiedenis, Odulphuslyceum - L. van Hoorn – SPD, Nederlands, Mill Hill college - R. op 't Hoog – SPD/docentonderzoeker, Engels, Jeroen Boschcollege - A. van Peursem – SPD, Wiskunde, Rodenborchcollege - P. van Kessel – SPD/docentonderzoeker, Maatschappijleer, Bossche Vakschool	R. van der Herberg (vz) H. Claessen J. Geldens R. Versluis	
11.15 – 11.30	B107	Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
11.30 – 12.30	B108	Studenten AOS-MB - Verena van Doorn – Biologie 2^e jaars (FLOT), Jacob Roelandlyceum - Juliette van Tuel – Nederlands 3^e jaars (FLOT), Jeroen Boschcollege - Dore Blaauwbroek – Nederlands 3^e jaars (FLOT), Odulphuslyceum - Teun van Zundert – Nederlands lio (FLOT), Ruiven - Lars Kemper – Geschiedenis 3^e jaars (FLOT), Theresialyceum - Alina Mogutchikh – M&O (ULT), Cobbenhagenlyceum - Anne van de Ven – Wiskunde 3^e jaars (FLOT), Rodenborchcollege - Dženana Camić – Engels lio (FLOT), De Nieuwste School - Kiki Sparidaens – Duits 2^e jaars (FLOT), Cobbenhagenmavo - Daan Faassen – Maatschappijleer (ULT), Theresialyceum	Auditpanel	
12.30 – 13.15	B108	Lunch + intern overleg	Auditpanel	
13.15 – 13.45	B108	Terugkoppeling AOS-MB	Auditpanel	
13.45 – 14.15	B109	Intern overleg NA/SK/TE	H. Claessen (vz) T. Jansen R. Versluis F. Coenders M. van Os	
13.45 – 14.15	B108	Intern overleg AE/BE/ML	R. van der Herberg (vz) E. Ploeger N. Verbraak G. Broers G. Hoevers R. van der Vaart	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.15 – 15.30	B109	Docenten NA/SK/TE - R. van de Sande – lector Bètadidactiek, naar duurzaam vakmanschap, opleider Techniek en vakdidactiek - I. Weterings - coördinator Techniek, opleider techniek, SLB - W. Maurits - coördinator voltijd NaSk, opleider vakdidactiek, onderzoek, FCD, GOC, examencommissie - S. Dirks-Trommelen, a.i. coördinator deeltijd Scheikunde, opleider scheikunde, onderzoek, SLB - K. Langendonck, coördinator deeltijd Natuurkunde, FCD, opleider natuurkunde en vakdidactiek, toetscommissie, SLB - Z. Kock, coördinator master Natuurkunde, opleider natuurkunde, examencommissie - K. Tielman, opleider Scheikunde en vakdidactiek, internationalisering - M. Gootzen, coördinator APV en opleider APV en onderzoek, internationalisering	H. Claessen T. Jansen R. Versluis F. Coenders M. van Os	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.15 – 15.30	B108	Docenten AE/BE/ML AE/BE: - R. Geboers – coördinator Economie VT, docent algemene economie, FCD - T. Simonse – docent Algemene Economie, onderzoeksbegeleider, lid kenniskring vakdidactiek van de gammavakken - F. Kayaalp – docent Bedrijfseconomie, FCD, SLB, vakdidactiek - H. Verlegh – docent Bedrijfseconomie, FCD - <i>Reserve: M. van Gessel</i> ML: - X. Sak – coördinator Maatschappijleer deeltijd, vakinhoud, vakdidactiek, slb, FCD - J. Bego – coördinator Maatschappijleer voltijd, vakdidactiek, onderzoeksbegeleider, slb, toetspanel - H. Janssen – docent Maatschappijleer, vakinhoud (politicologie), onderzoeksbegeleider, slb, voorzitter GOC gamma - R. van den Boorn, docent Maatschappijleer, vakinhoud (sociologie), vakdidactiek, onderzoeksbegeleider <i>Reserve: E. Adams, docent Maatschappijleer, FCD</i>	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak G. Broers G. Hoevers R. van der Vaart	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
15.30 – 16.45	B109	Studenten NA/SK/TE <u>TE:</u> - Peerke van Maasakker – DT jaar 2 - Stefan van Beurden – DT jaar 4 <u>NA:</u> - Ruben Weigel, DT jaar 3 - Bas van Helmondt, VT jaar 3, lid IMR - Simon Pranger – DT jaar 2, lid SDO - Jesse Pfrommer - VT jaar 4, lid GOC, lid SDO <i>Reserve:</i> <i>Lars van Schijndel</i> <u>SK:</u> - Mandy Klerkx, DT jaar 3, lid SDO - Bram Geurts, VT jaar 2, lid SDO - Tessa Wolbert, DT jaar 1	H. Claessen T. Jansen R. Versluis F. Coenders M. van Os	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
15.30 – 16.45	B108	Studenten AE/BE/ML <u>AE/BE:</u> - Yanniek Ivens - VT jaar 2 - Ikram Attadlaoui – VT jaar 2, lid SDO - Niels van Ooijen – Algemene economie VT jaar 4 - Robert van Vugt – DT jaar 2 <u>ML:</u> - Bertine Evers - VT jaar 3, lid SDO - Ruud van Damme – VT jaar 1, lid SDO - Marcel Bulten - DT afstudeerfase. - Martijn Verdult - DT hoofdfase.	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak G. Broers G. Hoevers R. van der Vaart	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding/flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
16.45 – 17.45	B107	Inzien materialen NA/SK/TE H. Schollen/P. van der Linden	H. Claessen T. Jansen R. Versluis F. Coenders M. van Os	
16.45 – 17.45	B107	Lessituaties AE/BE + Inzien materialen J. van Oudheusden/C. van Cromvoirt	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak G. Broers G. Hoevers R. van der Vaart	
17.45 – 18.15	B109	Na-overleg NA/SK/TE	H. Claessen T. Jansen R. Versluis F. Coenders M. van Os	
17.45 – 18.15	B108	Na-overleg AE/BE	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak G. Broers G. Hoevers R. van der Vaart	
18.15	B108	Intern overleg generiek	R. van der Herberg H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	

Dag 3: Woensdag 2 december 2015

NE/EN – WI/BI – AK/GS/LL

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
07.45 – 08.00	B108	Ontvangst T. van Ginneken M. Kromodimedjo C. Caljé	R. van der Herberg H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	
08.00 – 08.30	B108	intern overleg generiek	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	
08.30 – 09.00	B110	Vooroverleg NE	H. Claessen (vz) E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning A. van de Kerkhof	
08.30 – 09.00	B108	Vooroverleg AK/GS/LL	R. van der Herberg T. Jansen G. Broers R. van der Vaart P. Vermeer	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.00 – 10.00	B110	Docenten NE - A. Kerkhoff – lector Taalbeleid en diversiteit - H. Visser – FCD, SLB, voorzitter SDO VT - E. Hol – FCD, onderzoeksbegeleider, lid examencommissie, voorzitter domein Taalbeheersing, lid Kenniskring Taal en diversiteit - M. van Dam – coördinator bachelor deeltijd, SLB, voorzitter domein vakdidactiek, voorzitter Landelijk Vakoverleg, onderzoeksbegeleider, docent AMT, lid Regiegroep Flexibilisering, lid Resonansgroep Afstudeerrichtingen - W. van Gendt – onderzoeksbegeleider, coördinator Blended Learning Regiegroep Flexibilisering, docent AMT - C. van Werkhoven – SLB, voorzitter domein Letterkunde en cultuureducatie, lid Kenniskring Beroepsethiek van de leraar, voorzitter SDO DT, onderzoeksbegeleider - M. van der Hagen – coördinator bachelor voltijd, voorzitter GOC Alfa, SLB, onderzoeksbegeleider, Landelijk vakoverleg <i>Reserve:</i> - L. Brekelmans – FCD op AOS, SLB, lid Kenniskring Taal en diversiteit - B. Jongenelen – SLB, onderzoeksbegeleider - J. de Jong – FCD, onderzoeksbegeleider, lid Landelijk vakoverleg Letterkunde - P. Poelmans – onderzoeksbegeleider, lid Kenniskring Taalbeleid en diversiteit	H. Claessen E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning A. van de Kerkhof	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.00 – 10.00	B108	Docenten AK/GS/LL <u>AK:</u> - M. de Wolf: docent Sociale geografie en Vakdidactiek, docent Minor GDI, internationalisering - M. Verschuren: opleidingscoördinator VT, coördinator Minor GDI, vakdidactisch netwerk, SLB, Landelijk Vakoverleg (LVO), lid GOC - T. Favier: docent Fysische geografie, onderzoeksbegeleider - <i>Reserve: H. Palings: docent Sociale geografie en Vakdidactiek, onderzoeksbegeleider, lid Kenniskring vakdidactiek van de gammavakken, organisator Vakdidactisch Netwerk Aardrijkskunde, vz. vakgroep Aardrijkskunde College voor Toetsing en Examens (CVTE)</i> <u>GS:</u> - T. Emonds: docent GS, Tijdvakken en Vakdidactiek, lid examencommissie, opleidingscoördinator master - K. Zandinga: docent GS, Tijdvakken en Vakdidactiek, SLB, onderzoeksbegeleider - G. van Gaans: docent GS, Tijdvakken en Vakdidactiek, opleidingscoördinator VT, SLB, lid Kenniskring vakdidactiek van de gammavakken, internationalisering - <i>Reserve: P. Leunissen: docent Tijdvakken, opleidingscoördinator DT, onderzoeksbegeleider, FCD, SLB</i> <u>Godsdienst:</u> - K. Hamers: docent GD, Vakdidacticus, opleidingscoördinator VT, FCD (ook AOS), SLB, lid Kenniskring vakdidactiek van de gammavakken. Lid GOC, medewerker tijdschrift Narthex - T. de Beer: docent GD, Godsdienstpedagoog, lid examencommissie, SLB, Landelijk Vakoverleg, medewerker tijdschrift Narthex - A. van Steenberghe: docent GD, opleidingscoördinator DT, lid examencommissie, lid IMR, SLB, minor F&E	R. van der Herberg T. Jansen G. Broers R. van der Vaart P. Vermeer	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
10.00 – 10.15		Pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
10.15 – 11.15	B110	Studenten NE - Jill Martens – VT jaar 1 - Astrid Beets – DT jaar 2 - Diana van den Berg – DT jaar 3 - Eline van Esch – VT jaar 4 - Linda Kleinhout – DT jaar 3 - Danique van der Linden – VT jaar 3, lid GOC - Jan Mons – DT jaar 2 - Thomas Verhoeven – VT jaar 3 <i>Reserve:</i> - Ramon Verbakel – VT jaar 3, lid GOC - Britt van Stipdonk – VT jaar 3	H. Claessen E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning A. van de Kerkhof	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/volgtijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
10.15 – 11.15	B108	Studenten AK/GS/LL <u>AK:</u> - Fährusina Erdem - VT jaar 4 - Lennart Baten - VT jaar 4, lid GOC - Ruben Lubbers - DT jaar 3 <u>GS:</u> - Arion Ligthart - VT jaar 4 - Luc Mannaerts - VT jaar 2 - Michael Lehmann - DT jaar 3 <i>Reserve:</i> - Luc Correia Cabrito - VT jaar 4 <u>Godsdienst:</u> - Luuk Hommel - VT jaar 3, lid GOC - Anita Meulman - DT jaar 3 - Anoeck Swinkels – VT jaar 1	R. van der Herberg T. Jansen G. Broers R. van der Vaart P. Vermeer	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/volgtijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
11.15 – 12.30	B107	Lessituatie Alfa + Inzien materialen J. Melenhorst/J. Hoek	H. Claessen E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning A. van de Kerkhof	
11.15 – 12.30	B107	Lessituatie Gamma + Inzien materialen J. van Oudheusden/C. van Cromvoirt/M. Bittner	R. van der Herberg T. Jansen G. Broers R. van der Vaart P. Vermeer	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
12.30 – 12.50	B107	Na-overleg NE	H. Claessen E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning A. van de Kerkhof	
12.30 – 12.50	B108	Na-overleg AK/GS/LL	R. van der Herberg T. Jansen G. Broers R. van der Vaart P. Vermeer	
12.50 – 13.15	B108	Vooroverleg EN + lunch	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning R. de Graaff	
12.50 – 13.15	B109	Vooroverleg WI/BI+ lunch	H. Claessen (vz) T. Jansen R. Versluis P. Drijvers E. de Hullu	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
13.15 – 14.15	B110	Docenten EN - M. van Winkelhof – docent Engels en Vakdidactiek, Opleidingscoördinator VT, SLB, Landelijk vakoverleg - B. Roosken – docent Engels, Opleidingscoördinator DT, Hobeon assessor, GOC-lid - B. de Vries – docent Engels, Opleidingscoördinator DT, Coördinator Internationalisering & BEES - L. Gijsen – docent Engels, master coördinator, Lid kenniskring Vreemdetalendidactiek in een veranderende omgeving - G. van Iersel – docent Engels, onderzoeksbegeleider, Lid examencommissie, Landelijk vakoverleg - M. Maas – docent Engels, FCD, onderzoeksbegeleider, Hobeon assessor en Vakdidactiek, Lid Kenniskring Kwaliteit van toetsen en beoordelen - M. Bouckaert – docent Engels en Vakdidactiek, werkgroep Afstudeerrichtingen, Vakdidactisch Netwerk, Lid Kenniskring Professionalisering van leraren en lerarenopleiders - O. Ligtvoet – docent Engels en APV, FCD, coördinator internationalisering - <i>Reserve: L. van Oostende – docent Engels, SLB, onderzoeksbegeleider (reserve)</i> - <i>Reserve: F. van Veggel – docent Engels, SLB, onderzoeksbegeleider, lid data team</i>	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning R. de Graaff	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
13.15 – 14.15	B109	Docenten WI/BI <u>WI:</u> - T. Goris - opleider wiskunde, onderzoek en vakdidactiek, internationalisering - J. Otten - opleider wiskunde, lid GOC, lid SDO - T. van Steenberge, opleider wiskunde, lid GOC, coördinator voltijd, lid toetscommissie, lid SDO, lid curriculumcommissie, intakedocent - E. Kruis, opleider wiskunde, coördinator deeltijd, lid curriculumcommissie, FCD <u>BI:</u> - K. Walravens - opleider biologie, coördinator VT biologie, vakdidactische netwerk - P. Krijnen, opleider biologie, coördinator DT biologie - J. Arts, opleider biologie, lid toetscommissie, onderzoek, lid kenniskring toetsing - A. Bastiaenen, opleider biologie, internationalisering	H. Claessen T. Jansen R. Versluis P. Drijvers E. de Hullu	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
14.15 – 14.30		Pauze		
14.30 – 15.30	B110	Studenten EN - Ellen Hornman – DT jaar 3, lid SDO - Aafje van Tilburg – DT jaar 3 - Rutger Krijbolder – VT jaar 3 - Orphean van Gelder – VT jaar 2/3, lid GOC, lid SDO - Robin Mertens – VT jaar 4 - Noah Tamo – VT jaar 2 - Sjoerd Westenberg – VT jaar 3 - Miriam van Harten – DT jaar 1 <i>reserve:</i> - Sharon Lucassen – VT jaar 3	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning R. de Graaff	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/ voltijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
14.30 – 15.30	B109	Studenten WI/BI <u>WI:</u> - Arlieke Mouwen - VT jaar 3, lid GOC, lid SDO - Boudewijn Maas – VT jaar 2, lid SDO - Jose van Houten – DT jaar 3 - Laura Aarts – VT jaar 4 <u>BI:</u> - Nathalie Steijaert, VT jaar 2 - Erica Poptie - VT jaar 2 - Niek Spooren – VT jaar 4 - Stephanie Naaktgeboren – DT jaar 1	H. Claessen T. Jansen R. Versluis P. Drijvers E. de Hullu	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/volgtijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
15.30 – 16.30	B110	Docenten kopopleiding - W. den Teuling – coördinator kopopleiding, opleider Algemene didactiek, slb - E. Verouden – kopopleider Algemene didactiek, slb - B. van de Ven - kopopleider Algemene didactiek, slb - M. Molle - kopopleider Algemene didactiek, slb - R. Luijten - kopopleider Algemene didactiek, slb - M. Schoenmakers – opleider OGK, vakdidactiek kopopleiding - T. Simonse – opleider EC, vakdidactiek kopopleiding	R. van der Herberg (vz) E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning R. de Graaff	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
15.30 – 16.30	B107	Inzien materialen WI/BI P. van der Linden/H. Schollen	H. Claessen T. Jansen R. Versluis P. Drijvers E. de Hullu	
16.45 – 17.45	B110	Studenten kopopleiding - Nikki de Geus - Omgangskunde - Marloes Brugman - Omgangskunde - Esra Türkyilmaz - Algemene Economie - Jochem Mokveld - Bedrijfseconomie - Jasper Hendriks - Maatschappijleer - Lobke van der Slagt - Omgangskunde - Jochem Ürlings - Omgangskunde	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning R. de Graaff	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/volgtijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
16.45 – 17.45	B107	inzien materialen Engels J. Hoek		
16.45-17.15	B109	Na-overleg WI/BI	H. Claessen T. Jansen R. Versluis P. Drijvers E. de Hullu	
17.15 – 17.45	B108	Pending issues en /of inzien materialen generiek Y.Visser	H. Claessen (vz) T. Jansen R. Versluis	
17.45 – 18.15	B110	Na-overleg EN	R. van der Herberg E. Ploeger N. Verbraak D. de Koning R. de Graaff	
18.15	B108	Intern overleg generiek	R. van der Herberg H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	

Dag 4: Donderdag 3 december 2015

DU/FA/SP – OGK/GZW

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
07.45 – 08.00	B108	Ontvangst T. van Ginneken M. Kromodimedjo C. Caljé	R. van der Herberg H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	
08.00 – 08.30	B108	Vooroverleg generiek	R. van der Herberg H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	
08.30 – 09.00	B110	Vooroverleg DU/FA/SP	R. van der Herberg (vz) N. Verbraak D. de Koning M. Simons E. Lehrner	
08.30 – 09.00	B109	Vooroverleg OGK/GZW	E. Ploeger (vz) H. Claessen T. Jansen R. Versluis J. Bolding	

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.00 – 10.00	B110	Docenten DU/FA/SP - D. Joosten-ten Brinke – lector Kwaliteit van toetsen en beoordelen <u>Duits</u> - J. Monheim – docent Duits en Vakdidactiek, Opleidingscoördinator VT, FCD, SLB, onderzoeksbegeleider, lid kenniskring Vreemdetalen didactiek - K. Buist – docent , opleidingscoördinator DT, SLB, FCD , lid GOC, lid SDO - A. Degener – docent Duits, opleidingscoördinator master, onderzoeksbegeleider, internationalisering - Reserve: T. Janssen – docent Duits en Vakdidactiek, FCD, onderzoeksbegeleider, vz toetscommissie <u>Frans</u> - D. Werts – docent Frans - internationalisering, actie-onderzoek - J. Plettenburg – docent Vakdidactiek, vakinhoudelijk - A. Chermanne – docent Vakdidactiek, opleidingscoördinator <u>Spaans</u> - M. Bremmers-Geenen – docent Spaans taalkunde, taalvaardigheid en kennis van land en samenleving, opleidingscoördinator VT en DT, internationalisering, SLB, lid SDO. Lid Landelijk vakoverleg Spaans. - R. Bartman - docent Spaans vakdidactiek, OVO, begeleiding AO, lid toetscommissie en Kenniskring toetsing, toets-deskundige CITO. - V. Arts - docent Spaans taalvaardigheid en kennis van land en samenleving, FCD, begeleiding AO, lid GOC, SLB, lid SDO. Lid Kenniskring vreemde talen didactiek in een veranderende leeromgeving, stage coördinatie.	R. van der Herberg N. Verbraak D. de Koning M. Simons E. Lehrner	▪ inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) ▪ eigen inkleuring programma ▪ keuze werkvormen ▪ beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) ▪ borging niveau ▪ relatie docenten beroepenveld ▪ eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
09.00 – 10.00	B109	Docenten OGG/GZW <u>OGK</u> - M. Schoenmakers, opleider omgangskunde en coördinator vt/dt, toetscommissie - E. Coumans, opleider omgangskunde en vakdidactiek - E. Postuma, opleider omgangskunde, vakdidactiek, APV - M. Gardenier, opleider omgangskunde, vakdidactiek, APV <u>GZW</u> - G. Bodestaff, opleider GzW en vakdidactiek, coördinator dt, onderzoek, internationalisering - M. Benli, opleider GzW en vakdidactiek, coördinator vt, internationalisering. - E. Spuijbroek, opleider GZW en vakdidactiek, onderzoek, toetscommissie - J. de Jong, opleider GzW en APV, lid examencommissie, FCD	E. Ploeger H. Claessen T. Jansen R. Versluis J. Bolding	- inhoud en vormgeving vakspecifiek programma / (implementatie) kennisbasis (focuspunt) - eigen inkleuring programma - keuze werkvormen - beoordelen en toetsen / (implementatie) kennistoetsen (focuspunt) - borging niveau - relatie docenten beroepenveld - eigen deskundigheid docenten/ docent als vakdidacticus (focuspunt)/ VELON registratie
10.00 – 10.15		Pauze		
10.15 – 11.15	B110	Studenten DU/FA/SP <u>Frans:</u> - Noëlle van Thuijl – DT jaar 3 - Marie-Jeanne Harinck – VT jaar 2 - Sigrid Vervoort – VT jaar 1 <u>Spaans:</u> - Birgit de Koning, DT jaar 2 - Alexander van de Zande - VT jaar 2 - Aniek Nooijen - VT jaar 3 <u>Duits:</u> - Maarten van Herpt – DT jaar 4 - Stephan Gabriëls - DT jaar 3 - Anouk Bouquet VT - jaar 2 <u>Reserve:</u> - Marleen Braakhuis - VT jaar 3	R. van der Herberg N. Verbraak D. de Koning M. Simons E. Lehrner	- kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid/volgtijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen - eigen producten

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
10.15 – 11.15	B109	Studenten OGK/GZW <u>OGK:</u> - Arjan Bierens - VT jaar 1 - Cindy Moolenaar - DT afstudeerfase - Loes Theeuwen - VT jaar 2 - Muriëlle Sniijders - VT jaar 4 <u>GZW:</u> - Fatma Cimsit – GZW VT jaar 3, lid SDO - Antoinette Bolwerk – GZW DT jaar 4 - Soli Gomez Espinoza – GZW DT jaar 2, lid SDO - Bas Bronckhorst – GZW VT jaar 3	E. Ploeger H. Claessen T. Jansen R. Versluis J. Bolding	▪ kwaliteit en relevantie programma ▪ studeerbaarheid/volgtijd-deeltijd/blended learning/kopopleiding /flexibele routes ▪ aansluiting ▪ toetsen en beoordelen ▪ kwaliteit docenten ▪ opleidingsspecifieke voorzieningen ▪ eigen producten
11.15 – 12.15	B107	Lessituaties DU/FA/SP + Inzien materialen J. Melenhorst/J. Hoek	R. van der Herberg H. Claessen N. Verbraak D. de Koning M. Simons E. Lehrner	
11.15 – 12.15	B107	Inzien materialen OGK/GZW P. van den Linden	E. Ploeger H. Claessen T. Jansen R. Versluis J. Bolding	
12.15 – 12.30	B110	Na-overleg DU/FA/SP	R. van der Herberg N. Verbraak D. de Koning M. Simons E. Lehrner	
12.15 – 12.30	B109	Na-overleg OGK/GZW	E. Ploeger H. Claessen T. Jansen R. Versluis J. Bolding	
12.30 – 13.15	B107	Lunch + intern overleg generiek	R. van der Herberg H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	
13.15 – 14.00	D101	Terugkoppeling	R. van der Herberg (vz) H. Claessen E. Ploeger T. Jansen R. Versluis	

Overzicht lessituaties

Dinsdag 1 december 2015

Tijd	Cluster	Vak	Variant	Docent	Lokaal
15.10 – 17.00	Gamma	AE - Geld en wereld 2	DT3	Luuk Smits	A234
15.10 – 17.00		EC - Structuur en conjunctuur	DT1	Ruud Geboers	A103
15.10 – 17.00		EC - Ondernemen en recht 2	DT2	Wilbert Velema	A202

Er wordt nog iets geschoven met de eindtijd

Woensdag 2 december 2015

Tijd	Cluster	Vak	Variant	Docent	Lokaal
08.30 – 12.10	Alfa	SP - APV	VT1	Katja van der Linden	A104
8:30 – 12:10 uur		EN - APV	VT1	Ben Strik	B210
9:25 – 12:10 uur		EN - Taalkunde 2	VT2	Marina Bouckeart	B208
11.20 – 12.10		NE - APV3	VT1	Katja van der Linden	C124
10.25 – 12.10		NE - Bijbel en literatuur	VT2	Olav Severijnen	B217
12.30 – 13.10		NE - Vakdidactiek	VT2	Willem-Jan van Gendt	C124
11.15 – 12.15	Gamma	AK – Structureren en concretiseren 2 VD	VT2	Uwe Krause/Natasja Kok	C204
11.15 – 12.15		GS – Professionele ontwikkeling	APV 1 ^e jaars VT	Marleen Koppers	A115
11.15 – 12.15		GS – Werkcollege tijdvakken	VT1	Aaron Borger	C217

Werkwijze

Bij de beoordeling van de betreffende opleidingen is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde "Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs" van 19 december 2014. Daarin staan de standaarden vermeld waarop het panel zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan het panel zijn oordeel over de opleiding moet bepalen.

Op basis van de door lerarenopleidingen geleverde documentatie heeft het auditteam zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de voltijd en deeltijdvarianten.

De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van het programma. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleidingen, studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'.

De verificatie door het auditteam geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie en - daar waar het de huisvesting en de materiële voorzieningen betreft- ook door eigen waarneming.

Na overleg met de betreffende opleidingen heeft het auditteam met in achtneming van de daartoe strekkende regels van de NVAO en op basis van zijn documentanalyse en de daaruit voortvloeiende specifieke aandachtspunten de keuze van de gesprekspartners vastgesteld. Op grond van de wens van FLOT zijn gesprekken met de docenten en met de studenten van verschillende opleidingen geclusterd.

Een open spreekuur maakte deel uit van het programma. Het auditteam heeft geconstateerd, dat de betreffende opleidingen het open spreekuur tijdig en op correcte wijze onder de aandacht hebben gebracht van studenten en medewerkers.

Tijdens het locatiebezoek heeft het auditteam een aantal presentaties door docenten en studenten uit de clusters alfa, bèta+ en gamma bijgewoond, daarover met de betrokkenen gesproken, een aantal lessituaties bezocht en een rondleiding gekregen langs de voorzieningen.

Om te kunnen beoordelen of de beoogde eindkwalificaties worden behaald, heeft het auditpanel een selectie van eindwerken bestudeerd overeenkomstig de NVAO-richtlijn 'beoordeling eindwerken'.

Het oordeel van het auditteam, vastgelegd in conceptrapporten, werd aan de betreffende opleidingen voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een onderwerp 'onvoldoende', 'voldoende', 'goed' of 'excellent' scoren. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs, 19 december 2014'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de kwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende kader genoemde kwaliteitsstandaarden.

Beperkte opleidingsbeoordeling

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1, 3 of 4 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een onvoldoende bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO. Een 'onvoldoende' bij standaard 2 leidt altijd tot een herstelperiode, onafhankelijk van het eindoordeel van het panel.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien tenminste alle standaarden minimaal voldoende zijn en twee standaarden als 'goed' worden beoordeeld, waaronder in elk geval standaard 4.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien tenminste alle standaarden minimaal 'goed' worden bevonden en twee standaarden als 'excellent' worden beoordeeld, waaronder in elk geval standaard 4.

BIJLAGE II Lijst geraadpleegde documenten

- Kritische reflectie opleiding Instituutsdeel
- Competentiekaarten Fontys Lerarenopleidingen vo/bve 2005
- Generieke kennisbasis Tweedegraadslerarenopleidingen (10voordeleraar)
- CLOTS-schema's voltijd en deeltijd (generiek deel) en kopopleiding
- Schematisch programmaoverzicht
- Studiegids leerlijn APV met modulbeschrijvingen en literatuurlijst 2015-2016
- Studiegids kopopleiding met programmaoverzicht, modulbeschrijvingen en literatuurlijst 2015-2016
- Modulbeschrijving afstudeeronderzoek bachelor 2014-2015
- Handleiding startbekwaamheidsassessment kopopleiding 2014-2015
- Handleiding stageportfolio 2014-2015
- Meerwaarde voor onderwijs: Pijlers en Plus voor FLOT 2014
- Internationaliseringsbeleid 2013, projectplan internationalisering 2014, Kijkkader 2015
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel met CV's, geordend per opleiding
- Personeelsbeleidsplan 2013-2015 en professionaliseringsplan 2014-2018
- Beoordeling werkplekleren bacheloropleiding 2014-2015
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar, geordend naar opleiding
- Jaarverslagen examencommissie 2013-2014
- Notulen generieke toetscommissie 2014-2015
- Notulen Gezamenlijke Opleidingscommissie (GOK) 2014-2015
- Taken en samenstelling raden van advies 2015 en notulen raden van advies 2013-2015
- Toetsbeleid 2013
- Toetsplan APV, toetsplan kopopleiding,
- Toetsen met toetsmatrizen, antwoordmodellen, rubrics en toetsanalyses APV en kopopleiding 2014-2015
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Zie voor het overzicht van de geselecteerde eindwerken per opleiding, de hierna volgende overzichten per opleiding.

Lijst geraadpleegde documenten Aardrijkskunde

- Kritische reflectie opleiding Aardrijkskunde
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties van de opleiding
- Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
- Jaarverslag examencommissie en verslagen opleidingscommissie (indien een opleidingscommissie vereist is)
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken/c.q. het volgende palet van eindwerken bekeken⁴⁸:

Aantal	Studentnummer	Variant
1	2069568	voltijd
2	2080074	deeltijd
3	2130205	voltijd
4	1424002	deeltijd

⁴⁸ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

Lijst geraadpleegde documenten Geschiedenis

- Kritische reflectie lerarenopleiding Geschiedenis
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties van de opleiding
- Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
- Jaarverslag examencommissie en verslagen opleidingscommissie (indien een opleidingscommissie vereist is)
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken/c.q. het volgende palet van eindwerken bekeken⁴⁹:

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken Geschiedenis bestudeerd⁵⁰:

Aantal	Studentnummer	Variant
1	2045495	deeltijd
2	2146533	voltijd
3	2209374	deeltijd
4	2141574	voltijd

⁴⁹ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditpanel.

⁵⁰ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

Lijst geraadpleegde documenten Maatschappijleer

- Kritische reflectie opleiding leraar vo van de 2^e graad maatschappijleer.
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties van de opleiding.
- Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel:
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid.
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
- Jaarverslag examencommissie en verslagen opleidingscommissie (indien een opleidingscommissie vereist is).
- Toetsopgaven en beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken bekeken⁵¹:

Aantal	Studentnummer	Variant
1	1402138	deeltijd
2	2174875	deeltijd
3	2183867	voltijd
4	2125945	voltijd

⁵¹ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditpanel.

Lijst geraadpleegde documenten Algemene Economie en Bedrijfseconomie

- Kritische reflectie opleidingen
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties van de opleiding
- Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
- Jaarverslag examencommissie en verslagen opleidingscommissie (indien een opleidingscommissie vereist is)
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken/c.q. het volgende palet van eindwerken bekeken⁵²:

Aantal	Studentnummer	Variant
1	2121108	deeltijd
2	2125845	voltijd
3	2190227	voltijd
4	2055304	deeltijd

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken Bedrijfseconomie bekeken⁵³:

Aantal	Studentnummer	Variant
1	2009667	deeltijd
2	2145622	voltijd
3	2187046	voltijd
4	1378615	deeltijd

⁵² Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

⁵³ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

Lijst geraadpleegde documenten Godsdienst

- Kritische reflectie opleiding Godsdienst.
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties van de opleiding.
- Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel:
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid.
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
- Jaarverslag examencommissie en verslagen opleidingscommissie (indien een opleidingscommissie vereist is).
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken Godsdienst bekeken⁵⁴:

Aantal	Studentnummer	Variant
1	2158721	deeltijd
2	2165904	voltijd
3	2184876	voltijd

⁵⁴ Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditteam.

BIJLAGE III Overzicht auditpanel

Samenstelling, expertise en korte functiebeschrijvingen (cv's) van voorzitter, leden en secretaris.

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
Panelleden kernpanel						
voorzitter Drs. R.B. van der Herberg	x	x	x	x		
deskundige Drs. H. Ploeger	x	x	x	x	x	
deskundige Drs. H.M. Claessen	x	x	x	x		
studentlid T.J. Jansen			x			x
secretaris/coördinator G.C. Versluis	x	x				

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
referent kernpanel						
deskundige/referent opleidingsschool Drs. J.J.M. Geldens	x	x		x	x	

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
Panelleden vakdeskundigen						
deskundige Aardrijkskunde, Geschiedenis, Maatschappijleer Prof. Dr. J.F.M. van der Vaart	x	x	x	x	x	
deskundige Algemene Economie/ Bedrijfseconomie Drs. A.W.G. Hoevers	x	x		x		
deskundige Godsdienst Dr. P. Vermeer		x		x	x	
studentlid N. Verbraak						x
secretaris Drs. D.P.M.de Koning	x					
secretaris Drs. G.W.M.C. Broers	x					

Korte functiebeschrijvingen	
1	De heer Van der Herberg is partner bij Hobéon en heeft ruime ervaring met audits voortgezet en hoger onderwijs; voorheen rector van een grote onderwijsorganisatie in het voortgezet onderwijs.
2	De heer Ploeger is senior onderwijs adviseur voor Hogeschool Windesheim, docent bij de Economische opleidingen, docent Onderzoek bij de master Leren en Innoveren en deskundige e-learning.
3	De heer Claessen is rector van het Twents Carmel College te Oldenzaal, Denekamp en Losser en tevens voorzitter van de Academische Opleidingsschool Oost Nederland.
4	Mevrouw Jansen is tweedejaars student aan de tweedegraads lerarenopleiding Wiskunde van Hogeschool Rotterdam en docent Wiskunde in het voortgezet onderwijs
5	Mevrouw Geldens is lector Kempelonderzoekscentrum Hogeschool de Kempel, adviseur Samen (academisch) Opleiden en fungeert als lid en/of voorzitter van auditcommissies bij erkennings- of accreditatietrajecten.
6	De heer Van der Vaart is Dean bij de University College Utrecht, Honours Dean Universiteit Utrecht en Vice Rector for Learning & Teaching, Universiteit Utrecht.
7	De heer Hoevers is econoom en sinds 1995 vakdidacticus economie en lerarenopleider bij de RUG en heeft sinds 2012 een eigen onderneming voor coaching en training van docenten in het (hoger) onderwijs; voorheen docent AE en BE bij de NHL.
8	De heer Vermeer is Universitair Docent (UD) empirische religiewetenschappen, Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit en vakdidacticus Levensbeschouwing aan de Radboud Docentenacademie.
9	De heer Verbraak is derdejaars student aan de tweedegraads lerarenopleiding Engels van hogeschool Rotterdam.

NVAO getrainde secretarissen G.C. Versluis, ds. D.P.M.de Koning, drs. G.W.M.C. Broers d.d. 2010

Op 15 juli 2015 heeft de NVAO goedkeuring gegeven aan de samenstelling van het auditpanel t.b.v. de beoordeling van de bacheloropleiding Leraar tot de 2^e graad vo, van Fontys Lerarenopleiding Tilburg – Fontys Hogescholen , onder nummer 003901.

De door alle panelleden ondertekende onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaringen zijn in het bezit van de NVAO. In deze verklaring verklaren de panelleden gedurende tenminste vijf jaar voorafgaand aan de audit geen zakelijke noch persoonlijke binding te hebben gehad met de betrokken instelling -anders dan die in het kader van de werkzaamheden als lid van het auditpanel van het Evaluatiebureau-, die een onafhankelijke oordeelvorming ten positieve of ten negatieve zou kunnen beïnvloeden.

Strategische dienstverlener voor kennisintensieve organisaties

Lange Voorhout 14
2514 ED Den Haag

T (070) 30 66 800

F (070) 30 66 870

E info@hobéon.nl

I www.hobéon.nl